

รายงานการวิจัย

เรื่อง

แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ของประเทศไทยในทศวรรษหน้า

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตน์อุบล
ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.รัตนา พุ่มไพศาล
รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อรพินท์ วิบูลย์พันธ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์มนัสวาน์ โกวิทยา
อาจารย์ ดร.วรรัตน์ อภินันท์กุล
อาจารย์ณัฐฐ์ลักษณะ ศรีมีชัย
อาจารย์สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล

สนับสนุนโดย

เงินทุนเพื่อการวิจัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2545

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2550

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่อง "แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มหรือทิศทางที่เหมาะสมของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า ระหว่างปี พ.ศ. 2545-2555 ในด้านปรัชญา แนวคิด กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านหลักสูตร เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านการบริหาร การจัดการและการประสานงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน และด้านการประเมินและติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้มีจำนวน 770 ท่าน ประกอบด้วย หัวหน้าภาควิชาหรือประธานสาขาวิชาในมหาวิทยาลัยที่มีหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาต่อเนื่องในมหาวิทยาลัย ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตหรืออำเภอ อธิบดีกรม ผู้อำนวยการฝ่าย และหัวหน้าหน่วยหรือแผนกขององค์กรภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ ผู้จัดการและหัวหน้าฝ่ายจัดการทรัพยากรมนุษย์และฝึกอบรมของภาคเอกชน และผู้อำนวยการประธานและหัวหน้าของมูลนิธิ สมาคมหรือสถาบัน ที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามแนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า ข้อมูลที่รวบรวมได้จะนำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวโน้มด้านปรัชญาและแนวคิดของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเน้นการศึกษาตลอดชีวิตที่เชื่อในความเสมอภาคของโอกาสในการเรียนรู้ ให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างบุคคล ที่ให้เสรีภาพและอิสระในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล จะยึดปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย โดยกลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการ จะมุ่งพัฒนาศักยภาพส่วนตน การพึ่งตนเอง การมีคุณธรรมและความสัมพันธ์ของบุคคลอื่นจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนของตนเอง กลุ่มเป้าหมายในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ เกษตรกรในชนบท กลุ่มแรงงานในโรงงาน พนักงานในสถานประกอบการ บริษัทห้างร้าน ประชาชนในชุมชนแออัด เด็กเล็ก เด็กและเยาวชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ผู้ว่างงาน ผู้สูงอายุ รวมทั้งกลุ่มเป้าหมายที่ปัญหาพิเศษ เช่น เด็กเร่ร่อน ผู้ค้าประเวณี ชนกลุ่มน้อย โดย

กลุ่มเป้าหมายหลักของการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ ผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาจากในระบบโรงเรียน

2. แนวโน้มด้านบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสามารถของประชาชนอย่างยั่งยืน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติและเศรษฐกิจ พัฒนาชุมชนและสังคม และพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะและการเมือง

3. แนวโน้มด้านหลักสูตร เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนชั้นพื้นฐานจะลดความสำคัญลง โดยที่หลักสูตรเป็นหลักสูตรที่มีชุมชนและสถานประกอบการเป็นฐาน มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของบุคคลและชุมชน มีความทันสมัย เนื้อหาในหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้ในการทำงาน การประกอบอาชีพและวิถีชีวิต สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง กิจกรรมจะเป็นการศึกษาเพื่อมวลชน ช่วยพัฒนาสถาบันครอบครัวและชุมชน พัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจตนเอง ชุมชนและสังคม และเป็นกิจกรรมที่เน้นกระบวนการคิดและปฏิบัติจากการประยุกต์ใช้ความรู้จากประสบการณ์จริง

4. แนวโน้มด้านการบริหาร การจัดการและการประสานงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน การบริหารจะเน้นการกระจายอำนาจสู่ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ หรือสถานศึกษาการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีบริการชุมชนทำให้เป็นสถานศึกษาของชุมชน มีการระดมทรัพยากรจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในชุมชน ในการจัดการศึกษา และมีเอกภาพด้านการกำหนดนโยบาย แต่มีความหลากหลายในการปฏิบัติ สำหรับการจัดการและการประสานงานนั้น จะดำเนินการในรูปแบบเครือข่าย มีการปรับระเบียบกฎเกณฑ์ในการจัดการให้ยืดหยุ่น มีการเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน องค์กรเอกชน สถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ ในการวางแผนและการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

5. แนวโน้มด้านการประเมินและติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะมีสถาบันที่ช่วยดูแลมาตรฐานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษามีหลายรูปแบบแล้วแต่ความเหมาะสมของผู้เรียนและวัตถุประสงค์ของการประเมิน จะเป็นการประเมินที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางตามสภาพจริง เพื่อช่วยแนะนำและแก้ปัญหาให้ผู้เรียน โดยพิจารณาจากความก้าวหน้าและพัฒนาการของผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งด้านความสามารถในการแก้ปัญหา ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คุณภาพของการปฏิบัติงาน และความสัมพันธ์กับผู้อื่น รวมทั้งมีการติดตามผลของผู้เรียนเป็นระยะ ๆ

Abstract

The purpose of this research was to study the trends or the appropriate directions of the non-formal education organization of Thailand in the next decade between 2545-2555 B.E. in the aspects of (1) philosophy, concepts and target groups of non-formal education (2) roles of non-formal education (3) curriculum, contents and instructional activities of non-formal education (4) the administration, management and co-ordination of non-formal education and (5) evaluation and follow-up.

The research samples which were selected by the purposive sampling technique were comprised of 770 samples such as (1) 7 heads of departments in the university which provided education that related with non-formal education, adult education or continuing education (2) 7 directors of continuing centers in the universities (3) 5 directors of non-formal education centers of 5 regions (4) 79 directors of non-formal education centers of provinces in the northern, north-eastern, eastern, southern, middle region and Bangkok metropolis (5) 44 directors of non-formal education centers of district in Bangkok (6) 510 directors of non-formal education centers of district in 5 of the regions (7) 53 director generals, directors and heads of bureaus, departments and offices of various of the ministry of the government and state enterprises (8) 15 managers and heads of human resource management or training department in private sectors (9) 50 directors, chairmen and heads of foundations, associations and institutes in non-government organizations. The research instrument was questionnaire related to trends in the organization of non-formal education of Thailand in the next decade. The data was analyzed by ways of mean and standard deviation.

The finding suggested that:

1. The trends in the aspect of philosophy, concepts and target groups of non-formal education were that the organization non-formal was emphasized in lifelong learning concepts, the individual differences and freedom in learning, target groups' problem and need, including target groups' participation in determination of the non-formal education program. The purposes of the non-formal education organization were the development self potential, self-reliance, morality, relationship among people in the communities which was led to self community development. The target groups were farmers in rural areas, workers in factories, enterprises, companies and shops, people in congested areas, children and youths

who missed occasion to study in the formal education, early childhood, unemployed persons and elder, including to people who had exceptional problems such as street children, prostitutes and minority groups.

2. The trends in the aspect of the roles of non-formal education were that develop the quality of life and abilities of people (sustainable and modern knowledge and skills, attitude, and economy), the development communities and society and development of public and political consciousness for people.

3. The trends in aspect of curriculum, contents and instructional activities were that the non-formal education curriculums were flexible and suitable to problems and needs of people and were community, local or enterprise based curriculums. Contents in curriculum should be practical in working, careers, the way of life, enhanced knowledge and skills in changing science and technology and related with the present and future of society. Activities should be aimed to education for all, to develop family institute and community, to develop learners to understand themselves, communities and society and they should be emphasized to use the thinking process and knowledge applying from real experiences.

4. The trends in the aspect of administration, management and co-ordination were that the administration and should be community, learning centers or educational place centered administration which organized non-formal education and informal education, supported education resources to be institute of community and had the unity of policy determination but variety in action. For management and co-ordination, it should be implemented by using varied networks, had flexible orders for management and supported the participation of people in communities, institutions and offices to plan and implement the non-formal education and informal education.

5. The trends in the aspect of evaluation and follow-up were that there should be institutes or offices to mentor the standards of non-formal education and informal education. In educational achievement evaluation, it should be emphasized on the learner-centered evaluation to consider from the learner's development and progress than contents, problem-solving abilities, creative thinking, quality of practice than theoretical knowledge and relationship between learners and colleagues. Moreover, there should be various evaluation models which were depended on suitability of learners and the purposes of evaluation and should be used for guidance and the learner's solving. The last, there should be followed-up the progress and applying the knowledge of learners.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัย เรื่อง แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า ได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ในการให้ข้อมูลจากองค์กรที่ดำเนินงานด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งมหาวิทยาลัย องค์กรภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรธุรกิจเอกชน และ องค์กรพัฒนาเอกชน คณะผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้เช่นกัน ซึ่งผลการวิจัยที่ได้จัดทำขึ้นนี้ คณะผู้วิจัยหวังไว้ว่า น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยต่อไป

คณะผู้วิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

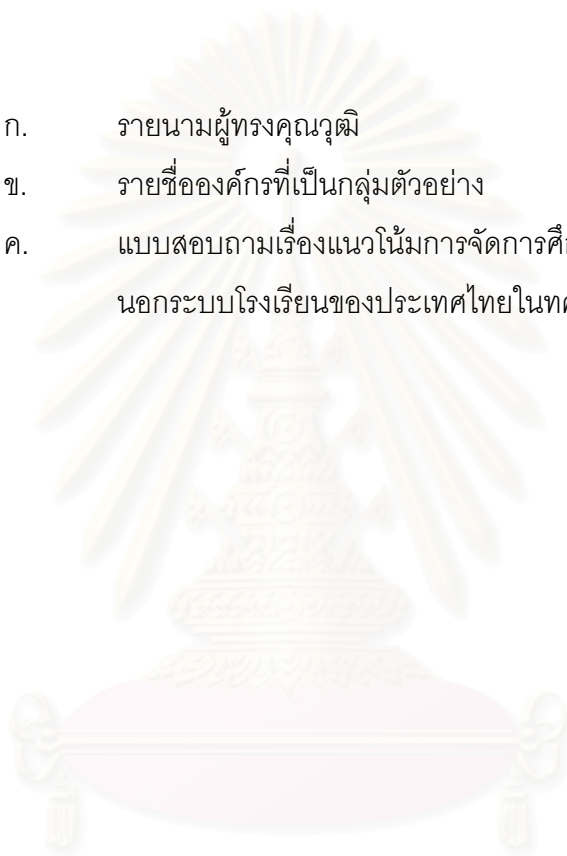
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๘
กิตติกรรมประกาศ	๙
สารบัญ	๗
สารบัญตาราง	๙
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
ข้อตกลงเบื้องต้น	5
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
1. การศึกษาตลอดชีวิต	8
พัฒนาการทางความคิดของการศึกษาตลอดชีวิต	8
แนวความคิดหลักของการศึกษาตลอดชีวิต	10
นियามการศึกษาตลอดชีวิต	11
หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต	14
ระบบและโครงสร้างการศึกษาตลอดชีวิต	14
ความเชื่อมโยงของรูปแบบการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ	16
ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต	16
ความจำเป็นที่จะต้องจัดการศึกษาตลอดชีวิต	17
2. การศึกษานอกระบบโรงเรียน	19
ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน	19
วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน	21
ปรัชญาและหลักการของการศึกษานอกระบบโรงเรียน	26
การบริหารจัดการการศึกษานอกระบบโรงเรียน	27
กลุ่มเป้าหมายที่การศึกษานอกระบบโรงเรียนให้บริการ	30

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ประเภทของกิจกรรมและเนื้อหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน	32
วิธีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน	33
การสร้างความรู้ความเข้าใจ การประชาสัมพันธ์งาน การศึกษานอกระบบโรงเรียน	35
การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน	36
การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการศึกษา นอกระบบโรงเรียน	38
การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อส่งเสริมการศึกษา อย่างต่อเนื่อง	39
การพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา นอกระบบโรงเรียน	41
การวัดผลประเมินผลการศึกษา นอกระบบโรงเรียน	41
การเทียบโอนการเรียนรู้	42
การใช้สื่อและเทคโนโลยี เพื่อส่งเสริมการศึกษา นอกระบบโรงเรียน	43
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	44
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	58
1. การศึกษาแนวคิดเพื่อทำการวิจัย	58
2. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	58
3. กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	59
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล	60
5. การวิเคราะห์ข้อมูล	61
6. การนำเสนอข้อมูล	61
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	62
ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม	
ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นไปได้ หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับ แนวโน้มของการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทย ในทศวรรษหน้า 5 ด้าน	63 65

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5	
สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	76
สรุปผลการวิจัย	77
อภิปรายผล	78
รายการอ้างอิง	104
ภาคผนวก	110
ภาคผนวก ก.	111
ภาคผนวก ข.	112
ภาคผนวก ค.	140

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	63
ตารางที่ 2	แนวโน้มด้านปรัชญา แนวคิด และกลุ่มเป้าหมาย ของการศึกษานอกระบบโรงเรียน	65
ตารางที่ 3	แนวโน้มด้านบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน	68
ตารางที่ 4	แนวโน้มด้านหลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนรู้ การสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน	70
ตารางที่ 5	แนวโน้มด้านการบริหาร การจัดการและการประสานงาน การศึกษานอกระบบโรงเรียน	72
ตารางที่ 6	แนวโน้มการประเมินและติดตามผลการจัดการศึกษา นอกระบบโรงเรียน	74

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในศตวรรษที่ 21 ยุคที่เรียกว่า “ยุคโลกาภิวัตน์” ทั่วทุกมุมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กลายเป็นโลกไร้พรมแดน กิจกรรมต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และการศึกษา ได้ถูกเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน โลกแคบลงเสมือนโลกกลายเป็นหนึ่งเดียวกัน ในกระแสการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษา แนวคิดการเรียนรู้หรือการศึกษาตลอดชีวิตซึ่งมีมาช้านานตั้งแต่สมัยของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักการศึกษาผู้ยิ่งใหญ่ของสหรัฐอเมริกา เจ้าของแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) เจ้าของคำพูดที่ว่า “จุดจบของการศึกษานั้นไม่มี จะมีก็แต่การเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ เท่านั้น” (อ้างถึงใน สุจิต ศิลารักษ์, 2527) และสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ซึ่งเป็นแนวคิดของ ไอวาน อิลลิช (Ivan Illich) (อ้างถึงใน วิไล ตั้งจิตสมคิด, 2531) ได้กลับมาเป็นกระแสแนวคิดในการจัดการศึกษาของประเทศต่างๆ หลายๆ ประเทศต่างปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้ประชาชนของประเทศทุกคนมีโอกาสการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ แนวคิดการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) และการให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (All for Education) ได้ถูกนำมาใช้เป็นหลักการและแนวทางในการจัดการศึกษาของนานาประเทศ ซึ่งแนวคิดนี้ได้เป็นพลังผลักดันสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา การกระจายอำนาจในการจัดการศึกษาให้กับท้องถิ่นและภาคส่วนต่างๆ บนพื้นฐานของแนวคิดการเรียนรู้หรือการศึกษาตลอดชีวิตดังกล่าวได้ผลักดันให้มีแนวคิดในการจัดการศึกษาอีกหลายประการที่สำคัญ เช่น การเปลี่ยนแนวคิดจาก “การสอน (Teaching)” เป็น “การเรียนรู้ (Learning)” ซึ่งการให้น้ำหนักความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษาโดยตรงจาก “ครู” หรือ “ผู้สอน” เป็น “ผู้เรียน” การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ได้เปลี่ยนจากที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher-centred) เป็นยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centred) โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดในกระบวนการเรียนรู้ มีการนำแนวคิดการศึกษาระบบเปิดในรูปของ Credit Bank System มาใช้ เช่น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ การเทียบระดับการศึกษา เป็นต้น (อุทัย ดุลยเกษม, 2548) กระแสสังคมโลกดังกล่าวมาจะมีผลต่อการศึกษาของประเทศเป็นอย่างยิ่ง โดยที่รัฐบาลมีความพยายามที่จะส่งเสริมให้ประชาชนชาวไทยได้ใช้ความรู้ของตนสำหรับสร้างสรรค์สังคม ชุมชน และองค์กรแห่งการเรียนรู้ แรงบันดาลใจดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้ในสังคมไทย ถ้าประชาชนเห็นความสำคัญและได้รับการส่งเสริมให้เรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นแนวคิดทางการศึกษาที่สำคัญของ

สังคมโลก โดยที่แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะสัมพันธ์กับการศึกษาที่บุคคลควรได้รับ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน และที่สำคัญคือ การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ยิ่งแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตถูกให้ความสำคัญมากขึ้นเท่าไร การศึกษานอกระบบโรงเรียนก็ได้ทวีความสำคัญมากขึ้น ดังนั้นการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วตามวิถีชีวิตของประชาชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ข้อควรคำนึงที่สำคัญในการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ การจะพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใด ๆ ในเชิงวิชาการและองค์ความรู้แต่ละด้าน นักพัฒนาหรือผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และมีข้อมูลด้าน “แนวโน้มหรือทิศทางที่เหมาะสมและชัดเจน” ของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับประเทศไทย โดยอยู่บนพื้นฐานของสภาพและสถานการณ์ที่แท้จริงของสังคม ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ดังนั้นคณะผู้วิจัยซึ่งเป็นคณาจารย์ของสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มีพันธกิจโดยตรงที่จะพัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้สังคมได้เรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ จึงได้ดำเนินการวิจัย เรื่อง “แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า” ขึ้น เพื่อศึกษาแนวโน้มหรือทิศทางที่เหมาะสมของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า ระหว่างปี พ.ศ. 2545 - 2555 ในด้านปรัชญาแนวคิด กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านหลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านการบริหาร การจัดการและการประสานงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน และด้านการประเมินและติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อองค์กรและหน่วยงานที่ดำเนินการและให้ความสำคัญในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้กับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ได้นำไปเป็นฐานในการดำเนินการต่อไป

เหตุที่ศึกษาแนวโน้ม 5 ด้าน ดังกล่าวนี้นี้เนื่องจาก ปรัชญาและแนวคิดของการศึกษานอกระบบโรงเรียน หรือปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ ช่วยให้นักการศึกษานอกระบบโรงเรียนรู้ว่าตนนั้นมีหลักการและเหตุผลอะไรในการจัดการการศึกษานอกระบบโรงเรียนไปแบบนั้น (Elias and Merriam, 2005) แสดงให้เห็นว่าปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความสำคัญในการช่วยตั้งคำถามที่ลึกซึ้งว่า เราทำกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยมีเหตุผลและพื้นฐานอะไร ปรัชญาช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อแนวคิดและกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนชัดเจนขึ้น ช่วยจัดความไม่สอดคล้องในทางปฏิบัติ โดยการยึดหลักปรัชญาเป็นหลักในการแก้ไขประเด็นปัญหาต่างๆ ปรัชญาช่วยให้เห็นภาพรวม ความสัมพันธ์และความสำคัญที่มีต่อกันของแนวคิดต่างๆ และเห็นภาพของการศึกษานอกระบบโดยรวมทั้งหมด ปรัชญาช่วยสะท้อนให้เห็นความเชื่อและหลักในการ

ดำเนินงานจัดการและบริหารโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียน การสร้างหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน (สนอง โฉมิตวิเศษ, 2544)

สำหรับการศึกษาด้านบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความสำคัญเนื่องจากเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในการพัฒนาสังคมและประเทศทั้งในด้านทรัพยากรมนุษย์ ชุมชน สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นต้น เพราะการศึกษานั้นจะต้องประกอบด้วยกิจกรรมที่มุ่งสร้างคนให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและคุณภาพตามที่สังคมและประเทศชาติ ต้องการให้การศึกษากลายเป็นตัวการสำคัญในการพัฒนา เพราะทรัพยากรที่มีคุณภาพมากที่สุดคือทรัพยากรมนุษย์ ประเทศชาติจะพัฒนาได้ต้องประกอบไปด้วยประชากรที่มีคุณภาพ อันจะเป็นผลต่อเนื้อให้สามารถพัฒนาวัตถุ เทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล สังคม และประเทศชาติในที่สุด (สุรกุล เจนอบรม, 2533)

การศึกษาด้านหลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีความสำคัญเนื่องจาก ประการแรก หลักสูตรเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียน คือถ้าผู้เรียนมีความเข้าใจวัตถุประสงค์ของหลักสูตรอย่างชัดเจน ผู้เรียนจะสามารถพัฒนาตนเองได้ดียิ่งขึ้นตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร ประการที่สอง เป็นแนวทางในการดำเนินงานของผู้สอน คือในหลักสูตรจะบรรจุหลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างหลักสูตร คู่มือผู้สอน หากผู้สอนได้ศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ก็สามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประการที่สาม เป็นแนวทางในการดำเนินงานของผู้บริหาร คือ ผู้บริหารสามารถใช้หลักสูตรเป็นแม่บทสำหรับการวางแผนทางด้านบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ การตั้งงบประมาณ ประการที่สี่ เป็นแนวทางในการประเมินของมาตรฐานทางการศึกษา กล่าวคือ หลักสูตรจะเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าการจัดการศึกษาในสถาบันหรือหน่วยงานนั้นๆ มีมาตรฐานหรือไม่ อย่างไร และประการสุดท้าย เป็นเครื่องมือในการตอบสนองความต้องการของสังคม คือสังคมใดก็ตามที่มีความต้องการหรือขาดแคลนประชากรเรื่องใดหรือลักษณะใด การพัฒนาหลักสูตรควรจะดำเนินการให้ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้ (เพ็ญศรี ทวีสุวรรณ และปราณี สังฆะตะวรรณ, 2533)

ในการศึกษาด้านการบริหาร การจัดการ และการประสานงานการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีความสำคัญเนื่องจาก การบริหารเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน การใช้ทรัพยากรขององค์กรให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น รวมทั้งการบริหารจะทำให้การดำเนินงานขององค์กรมีประสิทธิภาพบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ (ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์, 2533) ส่วนการประสานงานมีความสำคัญในส่วนที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน คือ ทำให้คุณภาพและผลของงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้อย่างราบรื่นและรวดเร็ว ทำให้ประหยัดทรัพยากรการผลิตทั้งด้านกำลังคน กำลังเงิน เวลา และปัจจัยการผลิตอื่นๆ ทำให้ลดการขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน คือช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานทุกคน ทุกฝ่าย มีความเข้าใจถึงบทบาทความรับผิดชอบของตน ในฐานะเป็นส่วนหนึ่ง

ของงานที่ประสานกันเป็นหน่วยงานใหญ่ และทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีขวัญกำลังใจที่จะปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น (นฤมล ตันธสุรเศรษฐ์, 2533)

ส่วนด้านการประเมินและการติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาด้านนี้มีความสำคัญเพราะ การประเมินช่วยทำให้การกำหนดวัตถุประสงค์และมาตรฐานของการดำเนินกิจกรรมมีความชัดเจน และเมื่อกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้รับการตรวจสอบ วิเคราะห์ปรับปรุง แก้ไข จะช่วยให้กิจกรรมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ การประเมินมีส่วนช่วยในการควบคุมคุณภาพของกิจกรรม การประเมินช่วยให้ข่าวสารในการตัดสินใจในการบริหารจัดการกิจกรรมหรือโครงการแก่ผู้จัดกิจกรรมหรือผู้บริหารโครงการ การประเมินช่วยให้การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ การประเมินจะเป็นประโยชน์แก่การวางแผนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และการประเมินมีส่วนในการสร้างขวัญและกำลังใจทั้งผู้ปฏิบัติงานและผู้เรียน สำหรับการติดตามผลมีความสำคัญเพราะ เป็นการตรวจสอบและควบคุมการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ และเป็นการให้ข้อมูลย้อนกลับที่ทันทั่วถึง เพื่อการตัดสินใจดำเนินการเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรม (พิศเพลิน เขียวหวาน และ สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, 2533)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวโน้มหรือทิศทางที่เหมาะสมของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า ระหว่างพ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ. 2555 ใน 5 ด้าน ดังนี้คือ (1) ปรัชญาแนวคิด และกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน (2) บทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน (3) หลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน (4) การบริหาร การจัดการ และการประสานงานการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน และ (5) การประเมินและการติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ ทำการวิจัยเกี่ยวกับแนวโน้มหรือทิศทางที่เหมาะสมของ การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า ระหว่าง พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ. 2555 ใน 5 ด้าน ดังนี้คือ (1) ปรัชญา แนวคิด และกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน (2) บทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน (3) หลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน (4) การบริหาร การจัดการ และการประสานงานการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน และ (5) การประเมินและการติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

2. ประชากรที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ คือ คณาจารย์ที่จัดการเรียนการสอนด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาผู้ใหญ่ หรือการศึกษาต่อเนื่องในมหาวิทยาลัย ผู้ที่จัดโครงการ การศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาผู้ใหญ่ หรือการศึกษาต่อเนื่องที่สังกัดในมหาวิทยาลัย หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ ภาคธุรกิจเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการวิจัยครั้งนี้แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นแนวโน้มตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ไม่ใช่แนวโน้มที่ได้จากผลการวิเคราะห์ทางสถิติ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง ทิศทางของการจัดกิจกรรมการศึกษา นอกระบบโรงเรียนของประเทศไทย 5 ด้าน คือ (1) ปรัชญา แนวคิด และกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน (2) บทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน (3) หลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรม การเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน (4) การบริหาร การจัดการ และการประสานงาน การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน และ (5) การประเมินและการติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ทศวรรษหน้า หมายถึง พ.ศ. 2545-2555

ปรัชญา แนวคิด และกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง หลักการและเหตุผลในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้แก่กลุ่มเป้าหมาย ต่าง ๆ ในสังคมไทย ตั้งแต่วัยเด็ก ถึงผู้สูงอายุที่ไม่อยู่ในระบบโรงเรียน

บทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การพัฒนา ประชาชนหน่วยงาน และชุมชน ในกิจการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้มีศักยภาพและมีประสิทธิภาพอย่างเต็มความสามารถ

หลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การพัฒนาหลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้แก่กลุ่มเป้าหมายต่างๆ

การบริหาร การจัดการ และการประสานงานการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การรับผิดชอบการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนตั้งแต่การวางแผน การกำหนดนโยบายไปจนถึง การปฏิบัติทางการดำเนินการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้เป็นไปตามแผนการที่ได้กำหนดไว้

การประเมินและการติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การวัดความก้าวหน้าในการเรียนรู้ ความสำเร็จของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการติดตามการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐและเอกชน ที่ดำเนินการด้านการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน รู้แนวโน้มในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน และสามารถปรับแนวทางต่าง ๆ ในการจัดให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้
2. ทำให้สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้รับหลักสูตรและแนวทางการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับแนวโน้มของการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่เปลี่ยนแปลงไป

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง นำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัย โดยนำเสนอสาระสำคัญดังนี้

1. การศึกษาตลอดชีวิต
 - 1.1 พัฒนาการทางความคิดของการศึกษาตลอดชีวิต
 - 1.2 แนวความคิดหลักของการศึกษาตลอดชีวิต
 - 1.3 นิยามการศึกษาตลอดชีวิต
 - 1.4 หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
 - 1.5 ระบบและโครงสร้างการศึกษาตลอดชีวิต
 - 1.6 ความเชื่อมโยงของรูปแบบการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ
 - 1.7 ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
 - 1.8 ความจำเป็นที่จะต้องจัดการศึกษาตลอดชีวิต
2. การศึกษานอกระบบโรงเรียน
 - 2.1 ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 - 2.2 วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 - 2.3 ปรัชญาและหลักการของการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 - 2.4 การบริหารจัดการการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 - 2.5 กลุ่มเป้าหมายที่การศึกษานอกระบบโรงเรียนให้บริการ
 - 2.6 ประเภทของกิจกรรมและเนื้อหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 - 2.7 วิธีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 - 2.8 การสร้างความรู้ความเข้าใจ การประชาสัมพันธ์งานการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 - 2.9 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 - 2.10 การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 - 2.11 การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อส่งเสริมการศึกษาอย่างต่อเนื่อง
 - 2.12 การพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 - 2.13 การวัดผลประเมินผลการศึกษาการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 - 2.14 การเทียบโอนการเรียนรู้

2.15 การใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การศึกษาตลอดชีวิต

1.1 พัฒนาการทางความคิดของการศึกษาตลอดชีวิต

โดยที่การศึกษาเกิดขึ้นพร้อมกับชีวิตและดำเนินไปควบคู่กับการดำเนินชีวิตของบุคคล อาจกล่าวได้ว่า มนุษย์เรียนรู้ตั้งแต่วินาทีแรกที่เริ่มหายใจและต้องเรียนรู้ต่อเนื่องไปจนถึงวินาทีสุดท้ายของการหายใจ หมายถึง การศึกษาตลอดชีวิตนั่นเอง (From womb to tomb)

ทุกประเทศได้มีแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตในรูปแบบและแนวทางที่แตกต่างกัน โดยที่องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) มีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุนให้แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตไปสู่การปฏิบัติในประเทศต่าง ๆ ซึ่งได้มีการกล่าวถึงและให้ความสำคัญเป็นครั้งแรกในการประชุมนานาชาติว่าด้วยการศึกษาผู้ใหญ่ (World Education on Adult Education) เมื่อปี ค.ศ.1960 ณ กรุงมอนทรีออล ประเทศแคนาดา

นับจากนั้นเป็นต้นมา ความคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตได้มีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น โดย UNESCO ได้เผยแพร่แนวคิดและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตให้แก่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกนำไปกำหนดแนวทางที่เหมาะสมสำหรับประเทศของตนต่อไป

ความคิดในเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตนั้น มีจุดเริ่มต้นมาจากผลงานของ Philip Coombs กับ Mansoor Ahmed ซึ่งได้สำรวจการจัดการศึกษาอบรมในสังคมต่าง ๆ ทั่วโลก เพื่อที่จะแสวงหาแนวทางในการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนและผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ผลการสำรวจครั้งนั้นได้จำแนกกิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ออกเป็น 3 ประการคือ (โกวิท วรพิพัฒน์, 2543)

- 1) Formal Education
- 2) Non-formal Education
- 3) Informal Learning

ซึ่งกิจกรรมทั้ง 3 ประการนี้ เป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้ในการศึกษาเล่าเรียนอยู่ในสังคม ซึ่งในความเป็นจริงก็ได้ใช้วิธีการทั้ง 3 ประเภทนี้ในการเรียนรู้ ซึ่งอาจจะผสมผสานวิธีการทั้ง 3 ประเภท หรือใช้วิธีใดวิธีหนึ่งเป็นเอกเทศก็ได้ แต่อย่างไรก็ดี การจำแนกกิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ดังกล่าวได้มีการปรับเปลี่ยนใหม่โดยปรับ Informal Learning ไปเป็น Informal Education นัยว่า เพื่อให้เข้าชุดกับการศึกษาประเภทอื่น ๆ และเมื่อประเทศไทยรับแนวความคิดนี้มา ได้ให้ความหมายในภาษาไทยคือ

- 1) การศึกษาในระบบ (Formal Education)

2) การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education)

3) การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)

สำหรับประเทศไทย เมื่อนำแนวคิดของ UNESCO มาใช้อธิบายวิธีการศึกษาเล่าเรียนของคนไทยแล้ว อาจจะสามารถกล่าวได้ว่ากิจกรรมการศึกษาของสังคมไทยในบรรพกาล เป็นลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษานอกระบบเป็นรูปแบบหลัก ก่อนที่จะมีการจัดตั้งโรงเรียนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนเมื่อได้มีการปฏิรูปการศึกษาให้สอดคล้องตามสากลแล้ว จึงมีการจัดการศึกษาตามระบบและรูปแบบของโรงเรียนขึ้น ส่วนกิจกรรมการศึกษาที่มีใช้รูปแบบของการศึกษาในระบบโรงเรียน ส่วนใหญ่จะเป็นไปตามวิถีชีวิตและรูปแบบอื่น ๆ ที่มีได้กำหนดชื่อเรียกที่ชัดเจน และไม่มีมีการกล่าวถึงในเชิงการศึกษา จนถึง พ.ศ. 2483 จึงได้มีการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ที่อยู่นอกวัยเรียนขึ้นคู่ขนานไปกับการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งเริ่มมีการนำรูปแบบคล้ายกับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเข้ามาใช้จัดการศึกษา

แม้ว่าในปัจจุบัน สังคมจะเห็นความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตมากขึ้น แต่ในส่วนการจัดการศึกษาของรัฐจะเห็นได้ว่า รัฐเน้นให้ความสำคัญเฉพาะการศึกษาของบุคคลในวัยเรียนเท่านั้น ซึ่งเป็นเป้าหมายในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของรัฐ อย่างไรก็ตาม เมื่อประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกองค์การ UNESCO และได้รับแนวความคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตในช่วงปี พ.ศ. 2504 ได้มีความพยายามที่จะผลักดันแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตอยู่ตลอดมา โดยในปี พ.ศ. 2518 UNESCO ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม” ขึ้น ซึ่งได้วิพากษ์วิจารณ์ข้อจำกัดของการศึกษาในโรงเรียนและเสนอบทบาทที่มีความสำคัญขึ้นของการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อที่จะเชื่อมโยงให้บุคคลได้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต แนวความคิดดังกล่าวได้มีการสานต่อจนกระทั่งได้มีการกล่าวถึง “การศึกษาตลอดชีวิต” เป็นครั้งแรกในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 (ข้อเสนอยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต, 2546)

นับจากแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตได้มีการกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวาง และได้มีการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น และมีผลต่อการปฏิรูปการศึกษาในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งได้ถือว่าการศึกษาตลอดชีวิตเป็นหลักการสำคัญในการจัดการศึกษาของประเทศ ดังที่ได้กำหนดไว้ในมาตรา 8 ว่า

“มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก ดังนี้

- (1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

(3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

ปัจจุบัน แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตได้รับการยอมรับกันอย่างแพร่หลายในทุกประเทศทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศไทยได้นำแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตเป็นหลักในการจัดการศึกษา และถือว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นปรัชญาสำคัญสำหรับการจัดการศึกษาของประเทศในภาวะการณ์ที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

การเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็วและรุนแรง นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตการทำงาน ตลอดจนสภาพโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมืองการปกครอง รวมทั้งระบบนิเวศในโลก ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร ทำให้มิติของเวลาและสถานที่ไม่ใช่ข้อจำกัดของการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความรู้อีกต่อไป ยิ่งเป็นเหตุให้ความรู้ของมนุษย์พัฒนาก้าวหน้ายิ่งขึ้น พลังอำนาจของโลกไม่ใช่กำลังทหาร กำลังเงินอีกต่อไป แต่กลับเป็นความรู้คืออำนาจในการจัดการทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ ยิ่งความรู้มีมากขึ้นเท่าไร ยิ่งส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่และระบบต่าง ๆ ของสังคม และมนุษย์ยิ่งจำเป็นต้องเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อปรับตัวให้เข้ากับเปลี่ยนแปลง เรียนรู้เพื่อนำความรู้มาใช้ประโยชน์ และจำเป็นต้องมีกระบวนการเรียนรู้ที่แข็งแกร่ง มีประสิทธิภาพ แสดงให้เห็นว่า วิธีการเรียนรู้ของคนในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป ความคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับคนในยุคปัจจุบันและอนาคต ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อการปรับเปลี่ยนระบบและโครงสร้าง ตลอดจนกระบวนการทัศนและวิธีการของการศึกษาอย่างสิ้นเชิง ซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ส่งผลต่อการปฏิรูปการศึกษาภายใต้แนวความคิดการศึกษาตลอดชีวิต

1.2 แนวความคิดหลักของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตมีแนวความคิดหลัก สรุปได้ดังนี้ (Lengrand, 1970 and Dave, 1976)

1.2.1 การศึกษาตลอดชีวิต เป็นการจัดการศึกษาให้กับทุกคน ตั้งแต่ก่อนวัยเรียน จากเด็กสู่ผู้ใหญ่ถึงวัยชรา โดยมีจุดหมายเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในช่วงต่าง ๆ ของชีวิต ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์ทุกคนต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อปรับตนเองให้ ก้าวทันยุคกับกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นแนวโน้มการพัฒนาโลกปัจจุบัน

1.2.2 กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการเชื่อมโยงการเรียนรู้ที่เกิดจากการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อนำผลทางการเรียนรู้นั้น ไปพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม การจัดการเพื่อให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงต้องจัดหลักสูตร สื่อ

วิธีการเรียนการสอน สภาพแวดล้อม และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเข้าถึงการเรียนรู้ได้สะดวก และนำความรู้ที่ได้ไปใช้ได้จริง

1.2.3 การศึกษาตลอดชีวิต ให้ความสำคัญกับผู้เรียนในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ โดยเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพ มีความสามารถที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ มีอิสรภาพที่จะเลือกเนื้อหา รูปแบบ วิธีการในการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง การบริหารจัดการให้บุคคลได้รับการศึกษาตลอดชีวิต ควรจะต้องจัดแบ่งช่วงวัยของกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน เพื่อจะได้จัดกิจกรรมการศึกษาที่เหมาะสมกับช่วงวัย เช่น จัดการศึกษาในระบบให้กับกลุ่มช่วงวัยเรียน จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้ช่วงวัยทำงานและวัยสูงอายุ เป็นต้น

1.2.4 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีการสื่อสารและคมนาคม ความก้าวหน้าดังกล่าวทำให้การติดต่อสื่อสาร ตลอดจนการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลและความรู้ในสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว กว้างขวาง ทั่วถึง และมีประสิทธิภาพต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ ทำให้มนุษย์เข้าถึงความรู้อันมหาศาลได้โดยไม่มีขีดค้นพรมแดนแห่งความรู้ ทำให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นวงจรที่ไม่หยุดนิ่ง และมีพลังต่อการเปลี่ยนแปลง

1.2.5 สังคมปัจจุบัน และอนาคตใช้ความรู้เป็นพลังในการกระทำทางสังคม ระบบทุกระบบในสังคมย่อมใช้ความรู้เป็นพลังในการขับเคลื่อนระบบ การศึกษาและการเรียนรู้จึงเป็นกลไกที่ระบบต่าง ๆ ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ ดังนั้น ทุก ๆ ระบบ ทุกหน่วยงานจึงมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการศึกษตลอดชีวิตของทุกคนในสังคม ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร และสถาบันต่าง ๆ ในสังคม

1.3 นิยามการศึกษาตลอดชีวิต

นักการศึกษาต่างประเทศได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตว่า เป็นการศึกษาทั้งหมดที่ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเกิดขึ้นตลอดช่วงชีวิตของบุคคล เพื่อจะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพในตัวบุคคล สังคม และอาชีพ การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นที่บ้าน โรงเรียน ในชุมชน สถานที่ทำงาน การเรียนจากสื่อมวลชน จากสถานการณ์และกิจกรรมในรูปแบบอื่น ๆ

นักการศึกษาไทยส่วนใหญ่ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตว่า เป็นการศึกษาทั้งหมดของชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยมุ่งพัฒนามนุษย์ให้ปรับตัวเข้ากับความเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน และพัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็มศักยภาพของบุคคลแต่ละคน เป็นการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานการเรียนรู้ทุกรูปแบบทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย อาทิ เช่น

สุนทร สุนันท์ชัย (2529) เห็นว่าการศึกษาดลอดชีวิตหมายถึง การจัดกระบวนการให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีลักษณะคือ เป็นการดำเนินการตลอดชีวิตของบุคคล เป็นการจัดที่มีการวางแผน ทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ เจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองเต็มศักยภาพ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียนที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง และใช้แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกประเภท ในการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และไม่เป็นทางการหรือตามอัธยาศัย

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538) ได้ให้ความหมายของการศึกษาดลอดชีวิตว่าหมายถึง แนวคิดและแนวทางที่ส่งเสริมให้เกิดการระดมเอาทรัพยากรทั้งหมดที่มีอยู่ในสังคมมาใช้ในการพัฒนาความรู้ ความคิด และความสามารถของมนุษย์ ทำให้มนุษย์สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย

สุมาลี สังข์ศรี (2544) เห็นว่า การศึกษาดลอดชีวิตเป็นภาพรวมของการศึกษาทุกประเภทที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาบุคคลให้ปรับตัวเข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงในทุกช่วงชีวิตของบุคคล และพัฒนาต่อไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล การศึกษาดลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษาทุกรูปแบบ ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ จากทุกแหล่งความรู้ในชุมชนและสังคม และเกิดขึ้นได้ทุกที่ โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ การศึกษาดลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิต และผสมผสานกลมกลืนกับการดำเนินชีวิตของบุคคล

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของการศึกษาดลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

อาชัญญา รัตนอุบล (2550) ได้สรุปว่า การศึกษาดลอดชีวิตเป็นกระบวนการศึกษาที่มีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่เกิดจนตาย โดยมีมูลเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกในปัจจุบัน การศึกษาประเภทใดประเภทหนึ่งเพียงอย่างเดียวหรือประเภทเดียว จึงอาจจะไม่เพียงพอต่อการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว การศึกษาดลอดชีวิตจึงมีลักษณะที่เป็นการบูรณาการ การประสานประสมระหว่างกิจกรรมต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน และกิจกรรมการศึกษารูปแบบธรรมชาติ เพื่อพัฒนาคุณภาพของชีวิตให้ดียิ่งขึ้น

โดยภาพรวมของนิยามหรือความหมายของการศึกษาดลอดชีวิต แสดงให้เห็นได้ว่าการศึกษาดลอดชีวิตประกอบด้วย จุดมุ่งหมายและรูปแบบของการจัดการศึกษาที่สำคัญ ดังนี้

(ข้อเสนอยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต, 2546)

1) จุดมุ่งหมายของการศึกษาตลอดชีวิต คือ ต้องการให้บุคคล กลุ่มบุคคลได้รับการศึกษา เพื่อความรู้ ทักษะ และเจตคติ คุณธรรม จริยธรรม อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้บุคคลได้พัฒนาอย่างเต็มตามศักยภาพ และสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข

2) รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ประกอบด้วย 3 รูปแบบคือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

3) วิธีการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ใช้วิธีการจัดการศึกษาที่หลากหลายรูปแบบ เกิดขึ้นตลอดช่วงชีวิตของมนุษย์ โดยผู้จัดการศึกษาประกอบด้วยบุคคลและองค์กรทุกส่วนของสังคม ได้แก่ บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันทางสังคม

การศึกษาตลอดชีวิต เป็นการจัดการศึกษาที่บูรณาการหรือผสมผสานให้บุคคลเกิดการเรียนรู้จากการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพ และศักยภาพอย่างเหมาะสมกับยุคสมัยตั้งแต่เกิดจนตาย สามารถคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ แก้ปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องและอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น อันจะนำไปสู่การพัฒนาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมโดยรวม

ขอบข่ายของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิต ครอบคลุมการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาในระบบ (Formal Education) เป็นการศึกษาที่มีรูปแบบและระบบแบบแผนชัดเจน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ หลักสูตร วิธีการจัดการเรียนการสอน การวัดผล และการประเมินผลที่แน่นอน

การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลายรูปแบบ โดยมุ่งหมายให้เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพมนุษย์ มีการกำหนดจุดมุ่งหมายหลักสูตร วิธีการเรียนการสอน สื่อ การวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิต ตามสถานการณ์เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ การทำงาน หรือเรียนรู้จากบุคคล ครอบครัว สภาพแวดล้อม สื่อ ผู้เรียนเรียนรู้ได้ทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจ เป็นการจัดการศึกษาที่ไม่มีหลักสูตรชัดเจน ไม่มีระบบของการจัดการศึกษาแน่นอนจนถึงไม่มีเลย และอาจมีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันไป

จากรูปแบบการศึกษาโดยทั่วไป หากแต่กิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะ มีเจตคติ เช่นเดียวกับการศึกษาอื่น ๆ

1.4 หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (Knapper & Cropley, 1991 and Skager, 1978)

1.4.1 หลักการบูรณาการและความเชื่อมโยง โดยเน้นความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องของการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนสามารถศึกษาหาความรู้ได้ตลอดช่วงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

1.4.2 หลักความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษา โดยส่งเสริมให้ประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสเลือกศึกษาหาความรู้ตามศักยภาพและความต้องการของตน การศึกษาควรเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนทุกคนในการเข้าถึงการศึกษาทุกระบบในสังคม

1.4.3 หลักการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยจัดเนื้อหาและกระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับพื้นฐานและความสนใจของผู้เรียนของตนเองได้ โดยเฉพาะการจัดแบ่งคุณลักษณะและความจำเป็นของการเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย

1.4.4 หลักการศึกษาเพื่อชีวิต โดยเน้นการศึกษาที่บูรณาการการเรียนรู้เข้ากับวิถีชีวิตของผู้เรียนและสภาพชุมชน สามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของตน เป็นการจัดการศึกษาที่กลมกลืนกับวิถีชีวิตของผู้เรียน

1.4.5 หลักการเรียนรู้เพื่อการคิดเป็นและแก้ปัญหาเป็น โดยส่งเสริมกระบวนการวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหา บนพื้นฐานของข้อมูลและเหตุผลที่พอเพียงและเหมาะสมเฉพาะบุคคล กลุ่มหรือชุมชน

1.4.6 หลักการกระจายอำนาจ โดยให้ผู้เรียน ชุมชน และองค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมเน้นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้กับชุมชนท้องถิ่น

1.4.7 หลักการความยืดหยุ่นและความหลากหลาย เพื่อมุ่งให้การศึกษามีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการด้านการเรียนรู้ของประชาชนอย่างกว้างขวาง

1.5 ระบบและโครงสร้างการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นระบบการศึกษาระบบหนึ่งมีหน้าที่สำคัญ 2 ประการคือ การสืบทอดวัฒนธรรมความเชื่อ ความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เพื่อการดำรงไว้ซึ่งเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ ประการหนึ่ง และการพัฒนาสังคมในการก้าวหน้าต่อไปอีกประการหนึ่ง สังคมจัดระบบให้การศึกษาดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะสัมพันธ์สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ที่มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยแนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต ได้มีการจัดระบบโครงสร้างและ

ระบบโครงสร้างของการศึกษา โดยมีการศึกษาเรียนรู้ 3 ระบบย่อยประกอบกันเป็นระบบ การศึกษาตลอดชีวิต กล่าวคือ

1) การศึกษาในระบบ (Formal Education) เป็นการศึกษาที่มีระบบแบบแผน วัตถุประสงค์ หลักสูตร วิธีการจัดการ กระบวนการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดผลและประเมินผลที่แน่นอน ชัดเจน โดยมีจุดมุ่งหมายหลักที่จะพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีคุณลักษณะที่พอเพียงและพร้อมที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคมในอนาคต

2) การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นโดยมีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาความรู้ ความสามารถของบุคคลให้เป็นพลังในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศ จึงมีการออกแบบหลักสูตร วิธีการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผลที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย วิธีการจัดการศึกษาจึงยืดหยุ่น ปรับให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน

3) การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นการจัดสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ โดยมีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ทั้งจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เป็นการเรียนรู้จากครอบครัว ชุมชน จากกระบวนการทางสังคม จากสื่อ และแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ

อย่างไรก็ดี พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดนิยามของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

1) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

2) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

ซึ่งนิยามดังกล่าว ใช้เป็นหลักในการพิจารณาลักษณะของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

1.6 ความเชื่อมโยงของรูปแบบการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ

บุคคลใช้การศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ เป็นวิธีการให้เกิดการเรียนรู้ที่จะสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม จึงต้องผสมผสานการเรียนรู้จากการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ กล่าวคือ

บุคคลเรียนรู้จากการศึกษาตามอัธยาศัยตั้งแต่เกิด โดยการเลี้ยงดูของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ตลอดจนกระบวนการสังคมประกิต (Socialization) ในชุมชน ในที่ทำงานซึ่งจะรวมไปถึงการเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ และแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่โดยทั่วไป ซึ่งอาจจะตั้งใจที่จะเรียนรู้ก็ได้ นอกจากนี้ ยังเป็นการเรียนรู้ตามความสนใจ ศักยภาพและโอกาสของแต่ละบุคคลด้วย การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นตั้งแต่เกิดจนตาย

สังคมจัดระบบการศึกษาที่มีหลักสูตร สื่อ วิธีการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผลที่ชัดเจนแน่นอน เพื่อถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ทักษะ ชุดหนึ่งให้เห็นว่าจำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมหลังพอเพียงสำหรับการทำหน้าที่ในสังคม ซึ่งจัดไว้ในช่วงเวลาหนึ่งของชีวิต เป็นการศึกษาในระบบ

นอกเหนือจากการศึกษาในระบบแล้ว สังคมยังจัดให้บุคคลได้เรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ตามความต้องการของบุคคล ชุมชน หรือสถาบันซึ่งมีระบบของการจัดการ ตลอดจนหลักสูตร สื่อ และวิธีการวัดผลประเมินผลที่จัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ของการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน ซึ่งเป็นการศึกษานอกระบบที่จัดขึ้นเพื่อเสริมเติมชีวิตของบุคคลให้สมบูรณ์

บุคคลจึงจำเป็นต้องได้รับการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบที่เชื่อมโยงกันได้อย่างต่อเนื่อง

1.7 ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

เนื่องจากการศึกษาตลอดชีวิตเป็นภาพรวมและครอบคลุมการศึกษาทุกรูปแบบ ดังนั้น ความมุ่งหมายของการศึกษาตลอดชีวิตจึงสะท้อนถึงความมุ่งหมายของการศึกษาทุกรูปแบบและแสดงถึงเจตจำนงของการจัดการศึกษาในองค์รวมด้วย

เมื่อพิจารณาถึงประสบการณ์ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าแต่ละประเทศมีความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ

1.7.1 มุ่งให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ ทุกฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีสิทธิและโอกาสเท่าเทียมกัน

1.7.2 เพื่อให้ประชาชนได้รับโอกาสทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการโดยศึกษาได้ทุกเวลา ทุกสถานที่

1.7.3 เพื่อให้หน่วยของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดและส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต

1.7.4 เพื่อให้ประชาชนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพเหมาะสมกับสภาพการณ์และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติได้อย่างมีคุณค่า

สำหรับประเทศไทยที่ได้ยึดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชนเป็นหลัก ในการจัดการศึกษาของประเทศก็ได้กำหนดความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาว่าต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

1.8 ความจำเป็นที่จะต้องจัดการศึกษาตลอดชีวิต

จนถึงขณะนี้คงไม่มีใครปฏิเสธถึงความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกที่เข้าสู่ยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีการย้ำเน้นความสำคัญดังกล่าว จากรายงานเรื่อง การเรียนรู้: ชุมทรัพย์ในตน ที่คณะกรรมการธิการนานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เมื่อปี พ.ศ. 2539 ที่กล่าวว่า สีเสหลักที่เป็นรากฐานของการศึกษา ได้แก่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543)

การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to Know) เป็นการรวมความรู้สำคัญอย่างกว้าง ๆ เข้าด้วยกันโดยมีความเป็นไปได้ที่จะมีการศึกษาลงลึกในบางวิชาที่เลือกไว้ ซึ่งภูมิหลัง กว้าง ๆ นี้ จะเป็นใบเบิกทางนำไปสู่การศึกษาตลอดชีวิต โดยช่วยวางรากฐานที่มั่นคงสำหรับให้คนมีจิตใจชอบแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา

การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติจริง (Learning to Do) เป็นการเรียนรู้ในลักษณะที่จะช่วยสร้างความสามารถให้มนุษย์ดำรงชีพอยู่ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ความสามารถและทักษะดังกล่าวจะสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ ถ้าผู้เรียนมีโอกาสได้ทดลองและพัฒนาความสามารถของตน โดยมีส่วนร่วมในโครงการประสบการณ์ในงานอาชีพหรืองานทางสังคมอย่างจริงจัง

การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to Be) โลกในศตวรรษที่ 21 ทุกคนยังจำเป็นต้องมีความเป็นอิสระและรู้จักตัดสินใจ ประกอบกับการมีความรู้ที่รับมือกับชีวิตอย่างแข็งแกร่งกล้าต่อการที่จะบรรลุเป้าหมายร่วมกันกับผู้อื่น

การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน (Learning to Live Together) โดยพัฒนาความเข้าใจในผู้อื่น ทั้งแง่ประวัติศาสตร์ ธรรมเนียมประเพณี และค่านิยมทางจิตใจ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำหรับการสังสรรค์จิตวิญญาณใหม่ที่ตระหนักสำนึกถึงการต้องพึ่งพาอาศัยกัน รวมทั้งการวิเคราะห์ความเสี่ยงและความท้าทายของอนาคตร่วมกัน

สำหรับประเทศไทย ซึ่งได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตเป็นอย่างยิ่ง และได้มีความพยายามที่จะเชื่อมโยงรูปแบบการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ และอรรถยาศัย ให้ต่อเนื่อง และสัมพันธ์กัน

นอกจากนี้ ประเทศไทยจำเป็นต้องเตรียมประชาชนและสังคมให้มีศักยภาพความพร้อมที่จะก้าวเข้าสู่ยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เช่นเดียวกับประเทศอื่นในโลก ซึ่งการศึกษาตลอดชีวิตจะเป็นวิถีทางสำคัญยิ่งที่จะพัฒนาคุณภาพของประชาชน และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไทยไปสู่เป้าหมายของประเทศได้ โดยอาจจำแนกความจำเป็นได้ดังนี้

- 1) ความจำเป็นที่ประชาชนคนไทยทุกคนทุกกลุ่มอายุ อาจจะต้องได้รับความรู้ ข้อมูลข่าวสารอยู่เสมอเพื่อที่จะรู้เท่าทัน สามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมท่ามกลาง สภาพความเปลี่ยนแปลงของโลกทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และวิทยาการ เทคโนโลยี
- 2) ความจำเป็นที่ประชาชนที่ประกอบอาชีพการงาน จะต้องพัฒนาความรู้และทักษะอยู่เสมอ เพื่อที่จะพัฒนาอาชีพและปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสมกับ สถานการณ์
- 3) ความจำเป็นที่ประชาชนจะต้องได้รับความรู้อยู่เสมอ ให้เท่าทันกับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม เพื่อที่จะสามารถวิเคราะห์ปัญหาได้ เสนอปัญหาและหาทางแก้ไข ปัญหาได้อย่างเหมาะสม โดยสามารถอยู่ในสังคมที่มีการแข่งขันได้ และสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับ ผู้อื่นได้ในทุกสถานการณ์
- 4) ความจำเป็นที่ประชาชนจะต้องมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมและ เสมอภาครวมทั้งโอกาสในการได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารอยู่เสมอ เพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการพัฒนาชุมชนและสังคมตามระบอบประชาธิปไตย
- 5) ความจำเป็นที่ประชาชนจะต้องเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ทันกับ ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการติดต่อสื่อสารด้วยระบบเทคโนโลยี ที่ทันสมัย
- 6) ความจำเป็นที่ประชาชนวัยผู้ใหญ่ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ จะต้องได้รับการศึกษา เพื่อให้สามารถพัฒนาอาชีพ หรือประกอบอาชีพเพื่อมีรายได้ ตลอดจน ปรับปรุงความเป็นอยู่และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละ ช่วงชีวิต
- 7) ความจำเป็นที่ประชาชนโดยเฉพาะผู้ยากจนและผู้ด้อยโอกาส ซึ่งยังมีอยู่เป็น จำนวนมากในสังคมไทย จะต้องได้รับการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ นอกเหนือจากรูปแบบในระบบ

โรงเรียน เพื่อที่จะสามารถมีอาชีพที่เหมาะสม มีรายได้ที่พอเพียง และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคงขึ้น

8) ความจำเป็นที่ประชาชนจะต้องได้รับบริการการศึกษาที่หลากหลาย ยืดหยุ่น เหมาะกับสภาพของผู้ที่ทำงานและผู้ที่มีภาระต่าง ๆ เพื่อให้สามารถรับบริการได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ เมื่อต้องการและมีความพร้อมในทุกช่วงอายุ

ความจำเป็นในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทยดังกล่าว ได้แสดงถึงความจำเป็นที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง ที่จะทำให้การศึกษาตลอดชีวิตประสบความสำเร็จ ก็คือ การที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่รับผิดชอบการศึกษาตลอดชีวิตโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยการศึกษาดูตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 ที่เสนอว่า “ถึงแม้การศึกษาตลอดชีวิตจะเป็นงานที่ทุกฝ่ายต้องร่วมแรงร่วมใจ แต่ก็จำเป็นต้องมีหน่วยงานกลางรับผิดชอบดูแลโดยตรง เพื่อทำหน้าที่ประสานและส่งเสริมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ควรจะมีหน่วยงานกลางนี้ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น...” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) อันจะเป็นหลักประกันได้ประการหนึ่งว่า ประชาชนไทยทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน และมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปตามที่สังคมไทยพึงปรารถนาอย่างแท้จริง

2. การศึกษานอกระบบโรงเรียน

2.1 ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การศึกษานอกระบบโรงเรียน มีความหมายครอบคลุมถึงมวลประสบการณ์การเรียนรู้ทุกชนิดที่บุคคลได้รับการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ การเรียนรู้จากสังคม และการเรียนรู้ที่ได้รับจากโปรแกรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในโรงเรียนตามปกติ ซึ่งกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนี้เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีได้อยู่ในระบบโรงเรียนปกติ ได้มีโอกาสแสวงหาความรู้เพื่อมุ่งแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ฝึกอาชีพ หรือเพื่อพัฒนาความรู้เฉพาะเรื่อง

สำหรับความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนนี้ ได้มีนักการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ในลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เป็นการศึกษาที่มีลักษณะยืดหยุ่นไม่ว่าจะเป็นผู้สอน ผู้เรียน กิจกรรม ระยะเวลา และสถานที่เรียนโดยยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ การให้นิยามของผู้ทรงคุณวุฒิและนักการศึกษาแต่ละท่านมีดังนี้คือ

Combs(1974) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียนภาคปกติ ไม่ว่าจะกิจกรรมนั้นจะจัดเป็นเอกเทศ หรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมใหญ่อื่น ๆ เพื่อบริการกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดขึ้น

ปฐุม นิคมานนท์ (2522) ได้ให้ความหมายของคำว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมที่สังคมสนใจจัดขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาโดยเฉพาะนอกเหนือจากการเรียนตามปกติ ในโรงเรียน กิจกรรมดังกล่าวอาจจัดเป็นกิจกรรมเฉพาะ หรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่นใด ทั้งนี้ เพื่อมุ่งสนองความต้องการด้านการเรียนรู้ตามแต่บุคคลจะสนใจ

อุ้นตา นพคุณ (2528) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึง กิจกรรมหรือโครงใด ๆ ที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนาและวัตถุประสงค์ที่จะให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่สามารถกำหนดเป้าหมายได้ ผู้รับการศึกษาเองก็มีเจตนาหรือวัตถุประสงค์ในการที่จะให้การเรียนรู้กิจกรรมดังกล่าวจัดให้แก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกชุมชน และทุกระดับ การศึกษา เพื่อให้บุคคลดังกล่าวมีความรู้ ทักษะและทัศนคติค่านิยมที่ดี กิจกรรมทางการศึกษาที่เรียกว่า เป็นการศึกษาอกระบบโรงเรียนจะต้องจัดขึ้นในระยะเวลาอันสั้น หลักสูตรยืดหยุ่น ประหยัด และตอบสนองความต้องการความสนใจของผู้เรียนและปัญหาของชุมชน

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2529) ได้ให้ความหมายการศึกษานอกระบบว่า เป็นกิจกรรมใด ๆ ที่จัดขึ้นอย่างมีระบบ แต่จัดขึ้นนอกเหนือระบบโรงเรียนภาคปกติ ทั้งนี้ไม่ว่าจะแยกออกเป็นกิจกรรมหนึ่งต่างหากหรือเป็นส่วนสำคัญของกิจกรรมหลักก็ตาม โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้บริการต่อประชากรให้ได้ความรู้ทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่

สุรกุล เจนอบรม (2523) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นกิจกรรมการศึกษาที่มีรูปแบบไม่แน่นอน จัดขึ้นตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้เรียน เน้นการพัฒนาของผู้เรียนให้เสรีภาพและความรับผิดชอบแก่ผู้เรียนที่จะกำหนดทางเลือก ความสนใจและแนวการดำเนินชีวิตของตนเอง

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538) ได้ให้ความหมายการศึกษานอกระบบว่า เป็นการศึกษาที่มุ่งจัดให้กลุ่มเป้าหมายได้พัฒนาชีวิตและสังคม โดยมีหลักการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่อยู่โอกาสพลาดหรือขาดโอกาสทางการศึกษา ในระบบโรงเรียน ได้โอกาสศึกษาหาความรู้ ฝึกทักษะ ปลูกฝังเจตคติที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ อีกทั้งสามารถปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของวิทยาการที่เจริญก้าวหน้าไปรวดเร็วได้อย่างมีความสุขตามควรแก่สภาพ

อาชัญญา รัตนอุบล (2542) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึง กิจกรรมทางการศึกษา และมวลประสบการณ์ความรู้ใด ๆ ก็ตามที่ได้ขึ้นโดยบุคคล หน่วยงานและสถาบันต่าง ๆ ในสังคมโดยมุ่งจัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียนภาคปกติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติที่พึงประสงค์ ของกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ในสังคม โดยยึดหลักการที่ว่า กิจกรรมการศึกษานอกระบบนั้น ๆ จะสนองตอบต่อความต้องการ ความสนใจและประยุกต์ใช้แก้ปัญหาให้แก่กลุ่มเป้าหมายนั้นได้ด้วย

อุดม เขยทีวงศ์ (2544) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษาโดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

สุมาลี สังข์ศรี (2545) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบว่า หมายถึง การศึกษานอกระบบเป็นกิจกรรมทางการศึกษาทุกรูปแบบที่จัดให้บริการแก่ประชาชน ทุกเพศ ทุกวัย ไม่จำกัดพื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ หรือความสนใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้ผู้เรียนได้ความรู้ทางด้านทักษะในการประกอบอาชีพ ตลอดจนความรู้และข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้บัญญัติความหมายของการจัดการศึกษานอกระบบว่า หมายถึง การศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบวิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

ฉะนั้น การศึกษานอกระบบ หมายถึง กิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่บุคคล สถาบันหรือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนาและวัตถุประสงค์ที่จะให้การเรียนรู้แก่ประชากร เพื่อตอบสนองความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนและปัญหาของผู้เรียนและชุมชน เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

2.2 วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาที่จัดบริการแก่บุคคล ทุกเพศ ทุกวัย ทุกฐานะ ทุกสภาพความเป็นอยู่ ทุกถิ่นที่อยู่อาศัยอย่างทั่วถึงและเสมอภาคโดยปราศจากข้อจำกัดในเรื่องต่าง ๆ ที่จะอุปสรรคต่อการรับการศึกษา เช่น เวลา สถานที่ วัย ค่าใช้จ่าย ทั้งนี้จะครอบคลุมทั้งผู้ที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา และผู้ที่ต้องการความรู้เพิ่มเติม

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะสนองความต้องการของบุคคล ชุมชนและประเทศชาติโดยมุ่งให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต มีความรู้ในการประกอบอาชีพ ได้รับความรู้ข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ มีคุณธรรม จริยธรรม รู้สิทธิหน้าที่ของพลเมือง สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเหมาะสม สามารถเผชิญปัญหา รู้จักคิด วิเคราะห์ สถานการณ์ สามารถแสวงหาความรู้และเลือกรับความรู้จากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการพัฒนา

คุณภาพชีวิตและแก้ปัญหาได้ ตลอดจนสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างเหมาะสม (สุมาลี สังข์ศรี, 2545)

วิชชุดา หุ่นวิไล (2532) เห็นว่า การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ ดังนี้

- 1) เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่ดีในระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- 2) เพื่อเสริมสร้างให้ประชาชนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และได้มีโอกาสศึกษาวิชาชีพใหม่ อันจะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
- 3) เพื่อให้ประชาชนที่ไม่ได้เรียนอยู่ในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสเรียนจนอ่านออกเขียนได้ รักการอ่าน สามารถหาความรู้เพิ่มเติมในระบบสูงต่อไปได้
- 4) เพื่อให้ประชาชนได้พัฒนาตนเองให้เหมาะสมและทันต่อเหตุการณ์ในปัจจุบัน
- 5) ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและปลูกฝังให้ประชาชนรู้จักในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม และเกิดความคิดที่จะรับบริการจากหน่วยส่งเสริมความกินดีอยู่ดีของประชาชน
- 6) เพื่อให้ใช้อาคารสถานที่ บุคลากร และอุปกรณ์ที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติให้มากที่สุด

อาชัญญา รัตนอุบล (2550) เห็นว่าความมุ่งหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีดังนี้

- 1) เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาคุณภาพของประชากรให้เป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศชาติ เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและการเมืองต่อไป เนื่องจากในการพัฒนาประเทศนั้น ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศให้บรรลุเป้าหมายคือคุณภาพของประชากรอันเป็นปัญหาขั้นมูลฐานของประเทศ หากประชากรมีคุณภาพแล้ว การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง ก็จะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงต้องการให้ประชาชนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ในเรื่องต่อไปนี้เป็นคือ

1.1) เพิ่มพูนความรู้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ ซึ่งมีใช่เฉพาะการอ่านออกเขียนได้เท่านั้น หากครอบคลุมไปถึงความรู้ ความเข้าใจในเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น ด้านเศรษฐกิจ การปกครองและสุขภาพอนามัย เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับและปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของตนเองหรือชุมชนของตนให้ดีขึ้น

1.2) เกิดทัศนคติที่ดี ในสังคมที่ประชาชนมีคุณภาพ ประชาชนจำเป็นที่จะต้องมีความทัศนคติที่ดีในการทำงาน การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ คบค้าสมาคมกับผู้อื่น ด้วยเหตุนี้การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงจำเป็นที่จะต้องสร้างและปลูกฝังทัศนคติที่ดี และเหมาะสมถูกต้อง

ให้แก่ประชาชนตั้งแต่เกิดจนถึงวัยชรา ไม่ว่าจะเป็นด้านกรปกครองแบบประชาธิปไตย การซื้อสัตย์ การตรงต่อเวลา และการเคารพสิทธิของผู้อื่น เป็นต้น

1.3) เกิดทักษะหรือความชัดเจนในชีวิต สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเจริญทางด้านเทคโนโลยีและการคมนาคมสื่อสารที่รวดเร็ว ขึ้นกว่าเดิม สังคมจึงไม่อาจหยุดนิ่ง เศรษฐกิจจนมีการบีบรัดตัว บังคับให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลง การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงต้องช่วยให้ความรู้แก่บุคคลเพื่อการปรับตัวกับสภาพและสถานการณ์ใหม่ของสังคมให้ได้ นอกจากนี้แล้วการที่ประชากรของโลกเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงทำให้ความเป็นอยู่และชีวิตประจำวันของประชาชนได้รับผลกระทบ ด้วยเหตุนี้บุคคลจึงควรต้องได้รับความรู้เพื่อจะเป็นผู้ที่มีคุณภาพ มีทักษะในอาชีพของตน เพื่อการแข่งขันในตลาดแรงงาน หรือเพื่อจะได้มีทักษะรู้จักประหยัดทรัพยากร และรู้จักใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและชุมชนให้มากที่สุด

จะเห็นได้ว่า งานของการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ส่วนใหญ่แล้วก็จะมุ่งส่งเสริมให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ มีนิสัยรักการอ่าน รู้จักการศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้เพิ่มเติม และพัฒนาตนเองให้ทันต่อสภาพเหตุการณ์ของโลกปัจจุบันซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ อีกทั้งยังได้สนับสนุนงานทางด้านอาชีพศึกษาของตน ตลอดจนช่วยให้ผู้ที่มีงานทำอยู่แล้ว ได้พัฒนาความสามารถด้านวิชาชีพของตน รวมทั้งยังช่วยให้ประชาชนรู้จักเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อการประกอบอาชีพต่อไป

2) เพื่อพัฒนาด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชน

การศึกษานอกระบบโรงเรียนมุ่งหวังให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อม หรือพัฒนาด้านวัตถุที่ดีขึ้น เช่น การส่งเสริมด้านการผลิต การส่งเสริมการคมนาคมและการส่งเสริมสาธารณสุขสมบัติ เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว การศึกษานอกระบบโรงเรียนยังมุ่งหมายที่จะทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้และสามารถเข้าใจปัญหาของตนเองและสภาพแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ เพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาคือความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปแล้วชุมชนจะมีทรัพยากรอยู่ 3 ประเภทด้วยกัน คือ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางเทคนิค และทรัพยากรตามธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ก็คือ ตัวประชาชนและความสามารถของบุคคล สำหรับทรัพยากรทางเทคนิคก็คือสิ่งต่าง ๆ อันเป็นผลจากวิทยาศาสตร์และการประดิษฐ์ เช่น ถนน รถยนต์ ปุ๋ยเคมี ฯลฯ และทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ดิน แร่ธาตุ น้ำ และภูมิอากาศ ฯลฯ ถ้าหากประชาชนได้พัฒนาความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาและตระหนักว่าตนเองและชุมชนมีทรัพยากรอะไรบ้างแล้ว ก็จะสามารถได้ว่าสิ่งใดควรจะตั้งปกป้องรักษา หรือสิ่งใดที่สามารถนำ

ทรัพยากรมาใช้พัฒนาสภาพแวดล้อมของตนต่อไปได้ และชุมชนดังกล่าวก็也将มีความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) เพื่อส่งเสริมความเป็นธรรมในการศึกษา

ความเสมอภาคทางการศึกษามีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ เนื่องจากเป็นสิทธิของมนุษย์และเป็นหัวใจของประชาธิปไตย การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีส่วนช่วยสนับสนุนความเป็นธรรมในการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาเพื่อประโยชน์แก่บุคคลทุกเพศ ทุกวัย และทุกชุมชน เพื่อให้ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาอันจะนำไปสู่ความสามารถที่จะช่วยเหลือตนเองและสังคมของตนได้ต่อไป

4) เพื่อส่งเสริมศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามของประเทศไทย

ในโลกปัจจุบัน ขณะที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เจริญไปอย่างรวดเร็ว มนุษย์จะเริ่มเห็นห่างจากวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของชาติ การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีส่วนช่วยสนับสนุนให้บุคคลเกิดการรับรู้เกี่ยวกับบรรณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะประจำท้องถิ่น อันจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมของประเทศไทยขึ้น

ด้วยเหตุนี้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะช่วยสนับสนุนให้ประชาชนมีชีวิตที่สมบูรณ์แบบรู้จักการประพฤติปฏิบัติตนตามความถูกต้องและเหมาะสมของจารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของประเทศ ตลอดจนเป็นผู้ที่มีธรรมะประจำใจ อีกทั้งยังรู้จักรัก และช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และทำให้เป็นผู้ที่มีความสุขในชีวิตตามควรแต่อัตภาพของตน

5) เพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในหมู่ประชาชน

การศึกษานอกระบบโรงเรียน จะมีส่วนช่วยสนับสนุนพัฒนาความสามารถทางด้านประชาธิปไตยของประชาชนไทย และยังส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ รู้จักการรับผิดชอบงานร่วมกัน รู้จักการแบ่งงานกันทำ รู้จักการปรับตัว รู้จักเคารพในความคิดเห็นและสิทธิหน้าที่ของผู้อื่น

นอกจากนี้แล้ว การศึกษานอกระบบโรงเรียนยังมีส่วนช่วยสนับสนุนให้ประชาชนได้รู้จักคิด วิพากษ์ วิจักษ์ วิเคราะห์ปัญหา และสามารถตัดสินใจภายใต้ระบอบประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสมและถูกต้องอีกด้วย

6) เพื่อพัฒนาจิตใจ

การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะช่วยช่วยให้บุคคลได้ใช้ชีวิตอย่างสมบูรณ์ รู้จักการใช้เวลาว่างเพื่อการพักผ่อน รู้จักการอ่านหนังสือที่ตนสนใจ รู้จักฟังเพลงเพื่อความเพลิดเพลิน และได้รู้จักการพักผ่อนจากความตึงเครียดของชีวิตอีกด้วย นอกจากนี้แล้ว การศึกษานอกระบบโรงเรียนยังช่วยสนับสนุนให้บุคคลรู้จักพัฒนาจิตใจของตนเองให้เป็นผู้ที่มีทัศนคติ มีค่านิยมที่เหมาะสม มีความเชื่อ

และเข้าใจในเรื่องของความคิดและความเฉว ตลอดจนสามารถวินิจฉัย ตัดสินใจและเข้าใจสภาพการณ์ในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ได้อย่างถูกต้อง

อุทัย คุลยเกษม (2548) เห็นว่าเป้าหมายของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคต จำแนกเป็น 3 ระดับ คือ

1) ระดับบุคคล โดยที่ทุกคนมีโอกาสเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ได้รับการยกระดับการเรียนรู้และระดับการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนของประเทศ เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ที่ใช้ความรู้เป็นฐานในการดำรงชีวิตและการทำงาน

2) ระดับชุมชน โดยชุมชนทุกชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน ทุกระดับการศึกษา ทุกเพศ ทุกวัย โดยไม่มีข้อจำกัดอันเนื่องมาจากความดี้อยโอกาสต่างๆ ของแต่ละบุคคลทั้งฐานะทางเศรษฐกิจ ความแตกต่างของศาสนาและวัฒนธรรม และความพิการ ชุมชนมีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบและเอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนและการนำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ตามวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลอย่างต่อเนื่อง

3) ระดับสังคม โดยสังคมในภาพรวมทุกพื้นที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สมาชิกในสังคมรักในการเรียนรู้ มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ อย่างกว้างขวาง เกิดประชาคมแห่งการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และขยายวงกว้างเชื่อมโยงอย่างเป็นเครือข่าย ทั้งประเทศเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีระบบและกลไกการบริหารจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ

จะเห็นได้ว่าความมุ่งหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยภาพรวมแล้วมีเป้าหมายเพื่อการบริการและช่วยเหลือให้ประชาชนสามารถปรับชีวิตให้เข้ากันได้ หรือผสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ให้เป็นเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ที่ใช้ความรู้เป็นฐานในการดำรงชีวิตและการทำงาน สร้างชุมชนทุกชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน และส่งเสริมให้สังคมในภาพรวมทุกพื้นที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สมาชิกในสังคมรักในการเรียนรู้ มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ อย่างกว้างขวาง โดยมีบริการในรูปแบบต่างๆ กัน ตามลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย ตามสภาพท้องถิ่น หรือตามสภาพการณ์ ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อสภาพสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป การเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ก็ย่อมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงนั้นๆ

2.3 ปรัชญาและหลักการของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ปฐม นิคมานนท์ (2544) ได้กล่าวถึงปรัชญาและหลักการพื้นฐานของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศไทย 6 ประการ คือ

1) แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต มีหลักการคือ ส่งเสริมให้บุคคลใฝ่รู้และพัฒนาตนเองตลอดเวลาและอย่างต่อเนื่อง ค้นหาเอกภาพและและความต่อเนื่องในการจัดการศึกษาโดยประสานกิจกรรมการศึกษาทั้ง 3 ระบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ให้สอดคล้องและเกื้อกูลกัน มีความประสานสอดคล้องกับสภาพการดำรงชีวิตและอาชีพของบุคคล ขยายขอบเขตของการศึกษาเพื่อให้สามารถบริการแก่มวลชนอย่างแท้จริง และมุ่งพัฒนาคุณภาพของชีวิตและพัฒนาสังคมโดยส่วนรวม

2) แนวคิดเกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตย ที่เห็นว่าการศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ดังนั้นการขยายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึงจึงเป็นสิ่งสำคัญ

3) แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ในกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้เน้นให้เนื้อหาและการเรียนการสอนมีความสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น เพื่อให้การเรียนนั้นส่งผลต่อการแก้ปัญหาโดยตรง ความสามารถในการแก้ปัญหานี้เรียกว่า “คิดเป็น” คือเน้นให้ผู้เรียนตัดสินใจแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับสภาพของตนเอง สภาพของท้องถิ่น และหลักวิชาการ

4) แนวคิดเกี่ยวกับรากฐาน 3 ประการ ของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่มีการประสานเชื่อมโยงกัน ทั้งการเรียนรู้ การพัฒนา และการวิจัย

5) แนวคิดเรื่องธรรมชาติของการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ ความเป็นปกติธรรมดา ที่มีความผสมกลมกลืนกับสภาพการดำรงชีวิต ความยืดหยุ่น คล่องตัว สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมและเงื่อนไขของทรัพยากร สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เป็นประยุกต์วิทยาที่เน้นการประยุกต์วิชาการหรือทฤษฎี ไปสู่การปฏิบัติ มากกว่าการศึกษาที่ลุ่มลึกทางวิชาการ

6) แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญามนุษยนิยม คือ เน้นการปฏิบัติต่อมนุษย์เยี่ยงมนุษย์ที่มีจิตใจ ไม่ใช่การปฏิบัติเหมือนกับเป็นวัตถุสิ่งของ ดังนั้นการสร้างบรรยากาศที่ดี ความเป็นมิตร และแลกเปลี่ยนความรู้ จึงเป็นเรื่องสำคัญในกระบวนการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

นอกจากนี้ สุมาลี สังข์ศรี (2545) เห็นว่า ปรัชญา การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะประยุกต์ใช้ปรัชญาหลายปรัชญาผสมผสานกัน ปรัชญาต่าง ๆ ที่นำมาเป็นหลักได้แก่ การศึกษาตลอดชีวิต พิพัฒนาการนิยม มนุษยนิยม คิดเป็น และปรัชญาทางพระพุทธศาสนา หลักการการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ยึดหลักการดังต่อไปนี้

- 1) ความครอบคลุมทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย
- 2) ความเท่าเทียมและเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา

- 3) การเปิดโอกาส สร้างโอกาสและขยายโอกาสทางการศึกษา
- 4) สนองความต้องการของบุคคลและสังคม
- 5) การจัดกิจกรรมที่หลากหลายให้กลุ่มเป้าหมายมีสิทธิเลือกได้
- 6) มีความยืดหยุ่นและเข้าถึงได้ง่าย ลดกฎระเบียบ ขั้นตอน และเปิดโอกาสสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย
- 7) จัดบริการให้ใกล้ตัว เข้าถึงตัวผู้เรียน เช่น ใช้สื่อประเภทต่าง ๆ มีแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน
- 8) จัดกิจกรรมให้ผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิต ไม่ให้แปลกแยกไปจากการดำเนินชีวิต
- 9) จัดกิจกรรมให้มีความต่อเนื่อง
- 10) สร้างแรงจูงใจ สร้างนิสัยใฝ่เรียน ใฝ่รู้ให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้แก่กลุ่มเป้าหมาย

- 11) ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ เอกชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 12) ให้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ โดยเริ่มที่ชุมชนและชุมชนเป็นหลักในการดำเนินการ
- 13) เน้นการเรียนรู้ตามสภาพปัญหา
- 14) เปลี่ยนภาพของการศึกษาจากห้องเรียน การท่องจำ การบอกความรู้มาเป็นภาพของการร่วมเรียนรู้จากการดำเนินชีวิตและสภาพปัญหาจริง

จะเห็นได้ว่าหลักการและปรัชญาการศึกษาของระบบโรงเรียนนั้นจะมีความสัมพันธ์กับการศึกษาตลอดชีวิต ความเท่าเทียม ความทั่วถึง สอดคล้องกับสภาพชีวิตและสังคม มีความยืดหยุ่น มีการระดมสรรพกำลังและเครือข่ายในการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม การใช้ชีวิตของบุคคลและชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้ และสังคมแห่งการเรียนรู้

2.4 การบริหารจัดการการศึกษานอกระบบโรงเรียน

สมประสงค์ วิทย์เกียรติ (2544) ได้กล่าวถึงหลักการในการบริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ต้องตระหนักและให้ความสำคัญ 2 หลักการ คือ

- 1) หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียน

โดยที่การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาคนให้เกิดความเจริญงอกงาม การศึกษาเกี่ยวข้องกับชีวิตคนตั้งแต่แรกเกิด วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ วัยสูงอายุ จนกระทั่งตาย การศึกษาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ในวัยเรียนหรือนอกวัยเรียน แม้ว่าคนเราจะได้ศึกษาสำเร็จจากโรงเรียนแล้วแทบทุกคน ก็จะมีบุตรหลาน ญาติมิตร กำลังศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน และแม้แต่ตัวเองก็อาจจะกำลังศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่ก็เป็นได้ การศึกษาเป็นสมบัติของประชาชนทุกคน ดังนั้นประชาชนจึงควรมีส่วนที่เข้าไปร่วมในการดำเนินงานการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษา ก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้

- 1.1) เสริมสร้างให้เกิดการระดมความคิดเห็น
- 1.2) ส่งเสริมบรรยากาศความเป็นประชาธิปไตย
- 1.3) ส่งเสริมให้งานการศึกษาของระบบโรงเรียนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 1.4) ทำให้การปฏิบัติงานสำเร็จในเวลาอันรวดเร็ว
- 1.5) สร้างความภาคภูมิใจให้กับทุกคน

2) หลักการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาของระบบโรงเรียน

การกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาของระบบโรงเรียนเป็นวิธีการที่หน่วยงานรับผิดชอบงานการศึกษาของระบบโรงเรียนในส่วนกลางมอบหมายอำนาจหน้าที่และความสามารถในการดำเนินงานให้หน่วยงานระดับรองลงไปจนถึงระดับล่างหรือระดับท้องถิ่นสามารถตัดสินใจและดำเนินการที่เห็นว่าจำเป็นได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยประโยชน์ของการกระจายอำนาจมีดังนี้

2.1) เกิดประสิทธิภาพของหน่วยงานการศึกษาของระบบโรงเรียนในการบริหารและการบริการการศึกษาแก่ประชาชน

2.2) เกิดประสิทธิผลในการทำงาน สามารถให้บริการแก่ประชาชนเป็นจำนวนมากกว่าเดิม เกิดความเป็นธรรม ประชาชนพอใจหรือสามารถตอบสนองความต้องการของบุคคล ชุมชน และสังคมได้ดีขึ้น

2.3) เกิดการพัฒนาบรรยากาศการทำงานที่ดีของบุคลากรการศึกษาของระบบโรงเรียน มีความกระตือรือร้นสนใจปรับปรุงแบบวิธีการทำงานและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงาน

2.4) ประชาชนจะได้รับบริการการศึกษาที่รวดเร็วขึ้น เนื่องจากขั้นตอนของการอนุมัติลดลง

2.5) การดำเนินงานการศึกษาของระบบโรงเรียนจะเหมาะสมและตรงกับความต้องการของประชาชนในแต่ละเขตพื้นที่

สำหรับ สุมาลี สังข์ศรี (2545) เห็นว่าการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมงานการศึกษาของระบบโรงเรียนควรมีลักษณะดังนี้ มีการกระจายอำนาจการบริหารจัดการในทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวข้องจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่น กล่าวคือ กระจายอำนาจจากระดับกระทรวงในส่วนกลางไปยังระดับเขตพื้นที่การศึกษา จากเขตพื้นที่การศึกษาไปยังชุมชน โดยที่

1) ชุมชนจะเป็นฐานในการจัดการศึกษา ผู้จัดการศึกษาของระบบโรงเรียนมิใช่หน่วยงานใดเพียงหน่วยงานหนึ่งแต่เป็นความร่วมมือกันของหลายฝ่ายได้แก่ หน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรท้องถิ่น และชุมชนโดยมีชุมชนเป็นหลัก ชุมชนในที่นี้ประกอบด้วย พ่อแม่ สถานศึกษาในชุมชน ศูนย์

การเรียนรู้ องค์การบริหารส่วนตำบล ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนสถาน ฯลฯ ชุมชนมีเสรีภาพในการจัดการศึกษาโดยได้รับการสนับสนุนจากส่วนกลางและเขตพื้นที่การศึกษา

2) ในแต่ละระดับทั้งระดับชาติ (ส่วนกลาง) และระดับเขตพื้นที่การศึกษาจะมีหน่วยงานทำหน้าที่เป็นหน่วยงานกลางในการประสานงานกับหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการจัดและส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับชุมชน หน่วยงานกลางในแต่ละระดับอาจดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการโดยมีตัวแทนของหน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้แทนประชาชนมาร่วมเป็นกรรมการ กรรมการจะทำหน้าที่ช่วยให้แนวนโยบายให้คำแนะนำปรึกษาในการดำเนินงานการพัฒนากิจกรรมการแก้ปัญหาต่าง ๆ

3) หน่วยงานกลางในระดับชาติ จะทำหน้าที่ให้การสนับสนุนด้านวิชาการ ข้อมูล นโยบาย การติดตามผล การดูแลคุณภาพมาตรฐาน และการประกันคุณภาพ หน่วยงานกลางในระดับเขตพื้นที่การศึกษาทำหน้าที่ในการประสานงานสนับสนุนส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนภายในแต่ละชุมชน

4) มีการส่งเสริมให้มีเครือข่ายในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างกว้างขวางเพื่อให้มีกิจกรรมหลากหลายและใกล้ตัวกลุ่มเป้าหมาย หน่วยงานกลางที่เป็นผู้ประสานงานอาจจัดทำทะเบียนหน่วยงาน/องค์กรผู้จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน และให้เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย หน่วยงาน/องค์กรเหล่านี้ได้แก่ ครอบครัว วัด สโมสร พิพิภักดิ์ สถานประกอบการ ห้างสมุด ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

5) ด้านการประสานงาน หน่วยงานกลางจะทำหน้าที่ประสานงานกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรท้องถิ่นและชุมชน โดยประสานทั้งแนวตั้งและแนวนอน ประสานทั้งวัตถุประสงค์นโยบาย มาตรการ การดำเนินงาน และประสานในหลายลักษณะ ได้แก่

- การส่งเสริมให้หน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้องจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- การร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- การขอใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ วิทยากร
- ส่งเสริมให้มีอาสาสมัครการศึกษานอกระบบช่วยงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนในชุมชน
- การร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานและชุมชนนั้น ควรร่วมมือกันในลักษณะของหุ้นส่วนและร่วมมือทุกชั้นตอน ตั้งแต่ร่วมกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรม ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการจัดกิจกรรม ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมเพื่อปรับปรุงแก้ไข

6) ควรจัดทำนโยบายในเรื่องการบริหารจัดการในลักษณะดังกล่าวให้ชัดเจนและสร้างความเข้าใจให้ตรงกันทุกหน่วยงาน และชุมชนควรกำหนดบทบาทของท้องถิ่นให้ชัดเจน

2.5 กลุ่มเป้าหมายที่การศึกษานอกระบบโรงเรียนให้บริการ

กลุ่มเป้าหมายหลักที่การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะให้บริการคือ ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ โดยเฉพาะผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยสูงอายุ และให้ความสำคัญมากแก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ถ้าพิจารณาตามช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิต กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะครอบคลุมดังนี้ (สุมาลี สังข์ศรี, 2539 และสุมาลี สังข์ศรี, 2545)

1) กลุ่มเด็กก่อนวัยเรียน

2) กลุ่มผู้ที่อยู่ในวัยเรียนแต่พลาดโอกาสหรือด้อยโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกจากนั้นยังครอบคลุมกลุ่มวัยเรียนที่ต้องการเรียนรู้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพิ่มเติม

3) กลุ่มพ้นวัยเรียนมาแล้วหรือกลุ่มวัยทำงาน

4) กลุ่มผู้สูงอายุ

กลุ่มเป้าหมายตามความจำเป็นที่จะต้องให้บริการเร่งด่วนมีดังนี้

1) กลุ่มเยาวชนที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วไม่มีโอกาสเข้าศึกษาต่อแต่ต้องเข้าสู่ตลาดแรงงาน

2) กลุ่มแรงงานที่อยู่ในตลาดแรงงานอยู่แล้วและมีการศึกษาน้อย ตลอดจนความรู้และทักษะทางอาชีพ

3) กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น สตรี ผู้สูงอายุ

4) กลุ่มคนพิการ เด็กเร่ร่อน ผู้ต้องโทษและผู้ด้อยโอกาสในลักษณะอื่น ๆ

5) กลุ่มพ่อแม่ ผู้ปกครอง ซึ่งต้องดูแลบุตรก่อนเข้าสู่ระบบการศึกษา

6) กลุ่มผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน องค์กรท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชน

นอกจากนั้นยังมีกลุ่มอื่น ๆ ที่ต้องการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมหรือต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์หรือเพื่อการพักผ่อนเพลิดเพลิน ได้แก่ กลุ่มเด็กในโรงเรียนที่ต้องการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม กลุ่มแม่บ้านที่ต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ กลุ่มผู้ทำงานประกอบอาชีพแล้วและต้องการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม

สำหรับกลุ่มเป้าหมายผู้เรียนหรือผู้รับบริการการเรียนรู้ในมุมมองของ อุทัย ดุลยเกษม (2548) ที่เป็นจุดเน้นคือ

1) คนกลุ่มที่ออกจากระบบโรงเรียนแล้ว คือจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้ว และเยาวชนและประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15-59 ปี) อีกเป็นจำนวนมากที่จบเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

2) กลุ่มผู้สูงอายุ เนื่องจากโครงสร้างประชากรไทยกำลังเปลี่ยนไปโดยคนไทยมีอายุยืนยาวขึ้นเนื่องจากมีสุขภาพอนามัยที่ดีขึ้น ในขณะที่อัตราเด็กเกิดใหม่ลดลง ทำให้สัดส่วนของผู้สูงอายุในสังคมไทยเพิ่มขึ้น

3) ผู้ผลิตที่ใช้แรงงานและวัตถุดิบเป็นหลัก

4) เด็กวัยเรียนที่ไม่สามารถเข้าสู่ระบบโรงเรียน การออกกลางคัน และหลุดพ้นจากระบบโรงเรียน

5) ประชาชนทั่วไปที่มีความใฝ่ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ส่วน อาชัญญา รัตนอุบล (2550) เห็นว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้จัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ทุกเพศ ทุกวัย ทุกกลุ่มอายุ ทุกท้องถิ่น ทุกอาชีพ และทุกคนที่สนใจและต้องการ ด้วยเหตุนี้ หากแบ่งลักษณะของกลุ่มเป้าหมายจึงสามารถแบ่งออกได้ตามลักษณะต่อไปนี้

1) แบ่งตามเพศ ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายเพศชายและเพศหญิง

2) แบ่งตามวัย ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายวัยเด็กก่อนวัยเรียน วัยเรียน เยาวชน วัยผู้ใหญ่ วัยสูงอายุ เป็นต้น

3) แบ่งตามลักษณะของท้องถิ่น ได้แก่ กลุ่มคนในเมือง กลุ่มคนในชนบท กลุ่มชาวไทยภูเขา กลุ่มชาวเล เป็นต้น

4) แบ่งตามจุดมุ่งหมายของหน่วยงาน ได้แก่ การจัดให้กับคนในหน่วยงาน หรือจัดให้กับคนนอกหน่วยงาน เป็นต้น

5) แบ่งตามลักษณะอาชีพของงาน ได้แก่ เกษตรกร พนักงานในองค์กรรัฐหรือธุรกิจ แรงงานในภาคอุตสาหกรรม เป็นต้น

6) แบ่งตามความสนใจและความต้องการ ได้แก่ ผู้ที่สนใจเรียนทำอาหาร บัณฑิตเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

ดังนั้น การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรจัดบริการให้ทุกกลุ่มเป้าหมายไปพร้อมกัน แต่หากจำเป็นต้องมีการจัดลำดับเพื่อให้บริการ อาจพิจารณาจากจำนวน จากความจำเป็นเร่งด่วน และความเป็นธรรมในเรื่องโอกาสทางสังคม กลุ่มที่ควรให้ความช่วยเหลือเร่งด่วนได้แก่ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มผู้ไม่รู้หนังสือ กลุ่มแรงงานที่มีการศึกษาน้อย เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังพบว่ากลุ่มที่มีโอกาสน้อยทางการศึกษามักจะเป็นผู้ที่ยากจนและมีความด้อยโอกาสทุกด้านในสังคม และกลุ่มนี้มักไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา เพราะมีภาระด้านอื่น ๆ

จำเป็นกว่าเพราะฉะนั้นจะต้องสร้างแรงจูงใจ จะต้องหาวิธีการที่จะช่วยให้กลุ่มคนเหล่านี้เข้ารับการศึกษ

ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้แก่แต่ละกลุ่มเป้าหมายควรต้องเลือกปัญหาเร่งด่วนของกลุ่มเป้าหมายนั้น ๆ มาพิจารณา เช่น กลุ่มสตรี อาจจะทำกิจกรรมเพื่อช่วยเรื่องแม่ที่เป็นเอ็ดส์ กลุ่มเยาวชนอาจจะทำกิจกรรมที่จะช่วยแก้ปัญหาเรื่องยาเสพติด เป็นต้น

2.6 ประเภทของกิจกรรมและเนื้อหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ประเภทของกิจกรรมและเนื้อหาหลักสูตรที่การศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรบริการแก่กลุ่มเป้าหมาย ประชาชนทั่วไป มีลักษณะดังนี้ (อชาญญา รัตนอุบล, 2542, สุมาลี สังข์ศรี, 2545 และอชาญญา รัตนอุบล, 2550)

2.6.1 ประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรจะครอบคลุมกิจกรรม 3 กลุ่มหลัก ๆ ที่จะช่วยในการดำรงชีวิตและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งได้แก่ กิจกรรมการศึกษาพื้นฐาน กิจกรรมการให้ความรู้ทางด้านทักษะอาชีพ และกิจกรรมการให้ความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต

1) กิจกรรมการศึกษาพื้นฐาน ครอบคลุมตั้งแต่การสอนอ่าน – เขียน การศึกษาสายสามัญที่เทียบเท่าระดับชั้น ป.4 ป.6 ม.3 และม. 6 และอาจขยายไปถึงการศึกษาที่สูงกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

2) กิจกรรมการให้ความรู้ทางด้านทักษะอาชีพ ครอบคลุมการให้ความรู้การฝึกอบรมทักษะวิชาชีพในสาขาต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและสังคม โดยมีการฝึกอาชีพระยะสั้นและระยะยาว

3) กิจกรรมการให้ความรู้ทั่วไป เป็นการให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตประจำวัน การพัฒนาคุณภาพชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคม สุขภาพอนามัย หน้าที่พลเมืองการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2.6.2 เนื้อหาหลักสูตรควรจะเป็นไปตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งครอบคลุมเรื่องต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

1) เนื้อหาที่เป็นความรู้พื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตได้แก่ การอ่าน การเขียน การคำนวณ ทักษะการติดต่อสื่อสาร หน้าที่พลเมือง ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม กีฬา ภูมิปัญญาไทย คุณธรรม จริยธรรม การอยู่ร่วมกันในสังคม

2) เนื้อหาในวิชาชีพสาขาต่าง ๆ ทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ เช่น เกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม คหกรรม ศิลปกรรม และหัตถกรรม เป็นต้น

3) ความรู้และทักษะที่จะช่วยในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

4) ความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น ด้านสุขภาพ โภชนาการ การดูแลเด็ก การจัดสิ่งแวดล้อมในบ้านและชุมชน การวางแผนครอบครัว การเมืองการปกครอง สิทธิและหน้าที่ของการเป็นพลเมือง การมีส่วนร่วม ชุมชน ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ เพื่อฝึกให้คิดวิเคราะห์

เนื้อหาที่กล่าวมาทั้งหมดเหล่านี้ จะสอดคล้องไปในกิจกรรมแต่ละประเภทตามความเหมาะสม

2.6.3 หลักสูตรควรมีขอบข่ายเนื้อหาที่เป็นทั้งหลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรท้องถิ่นในสัดส่วนที่เหมาะสม

2.6.4 หลักสูตรควรมีหลายลักษณะทั้งหลักสูตรระยะสั้น ระยะยาว รวมทั้งเป็นโปรแกรมสำหรับเรียนด้วยตนเองให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน

2.6.5 หลักสูตรควรมีความหลากหลายให้ผู้เรียนเลือกได้ เน้นการสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ

2.6.6 หลักสูตรควรมีสอดคล้องกับวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชนและสามารถจะนำไปใช้ในชีวิตจริงได้นำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนได้

2.6.7 กลุ่มเป้าหมายควรมีสิทธิกำหนดหลักสูตรร่วมกับผู้จัดการศึกษา

2.6.8 การกำหนดเนื้อหานั้น ควรเริ่มจากการวิเคราะห์ว่าชีวิตคืออะไร จะอยู่ได้อย่างไรจึงจะมีความสุข ต้องรู้อะไรบ้างจึงจะอยู่ได้ สรุปว่าความรู้ที่ควรต้องมีคือความรู้ใน 3 กลุ่มหลัก คือ ความรู้พื้นฐาน ความรู้ด้านอาชีพ และความรู้ที่จะใช้ในการปรับตัวดำเนินชีวิต

จะเห็นได้ว่าหลักสูตรทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีทั้งที่มีลักษณะเป็นแบบแผน ที่มีการกำหนดหลักสูตรไว้อย่างแน่นอน และหลักสูตรที่มีลักษณะเป็นกึ่งแบบแผนที่มีลักษณะยืดหยุ่น ทั้งระยะเวลา หรือเนื้อหา กิจกรรมมีทั้งกิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน กิจกรรมการศึกษาอบรมระยะสั้น และกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเนื้อหามีความหลากหลาย เช่น เนื้อหาด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาด้านทักษะอาชีพ การให้ข้อมูลข่าวสาร ด้านสุขภาพอนามัย การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัวและชุมชน การเมืองการปกครอง ศิลปะและวัฒนธรรม เป็นต้น

2.7 วิธีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรใช้วิธีการดังต่อไปนี้คือ (สุมาลี สังข์ศรี, 2545)

- 1) ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยคำนึงถึงความต้องการ ความสนใจและความแตกต่างระหว่างผู้เรียนให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ของผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมาย
- 2) ใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น เรียนเป็นกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรายบุคคล ให้ผู้เรียนเลือกได้และให้เหมาะสมกับสภาพของกลุ่มเป้าหมายและสภาพของท้องถิ่น
- 3) ใช้สื่อชนิดต่าง ๆ ช่วยในการเรียนการสอน อาจจะใช้สื่อหลายชนิดผสมผสานกัน (multi-media) ใช้ระบบการศึกษาทางไกลเข้ามาช่วย
- 4) ควรมีความยืดหยุ่นในด้านต่าง ๆ เช่น เวลา หลักสูตร สถานที่เรียน การลงทะเบียน และลดกฎระเบียบต่าง ๆ
- 5) ควรศึกษารูปแบบและวิธีการรับความรู้และการถ่ายทอดความรู้ที่มีมาแต่ดั้งเดิมของชุมชนว่า ในวิถีชีวิตของเขามีการถ่ายทอดกันอย่างไร มีการรับความรู้ใหม่อย่างไร แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ
- 6) เน้นการฝึกทักษะกระบวนการคิด การวิเคราะห์ การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การแก้ปัญหา และการประยุกต์ใช้ความรู้ ต้องปรับที่ตัวผู้เรียน ผู้เรียนอาจจะยังเคยชินกับการเรียนแบบเดิม คือ คอยเป็นผู้รับเท่านั้น ต้องปรับให้ฝึกคิด ฝึกวิเคราะห์
- 7) ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองและการนำตนเอง
- 8) จัดการเรียนรู้ให้ผสมกลมกลืนกับชีวิต ไม่ควรให้แปลกแยกออกมาจากการดำเนินชีวิต
- 9) ควรเน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์
- 10) เน้นการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง การฝึกปฏิบัติจริงจนสามารถทำได้
- 11) ต้องสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กลุ่มเป้าหมายตระหนักถึงความจำเป็นของการเรียนรู้ สร้างนิสัยใฝ่รู้ ส่งเสริมให้เกิดความใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
- 12) ควรสอนวิธีการในการแสวงหาความรู้ (learning how to learn) มากกว่าเน้นการให้เนื้อหาความรู้ ควรให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้ และฝึกการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง
- 13) ครูเป็นผู้สร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียน เป็นผู้แนะแนวช่วยแก้ไขปัญหา ผู้เรียนอาจเป็นทั้งครูและผู้เรียนในเวลาเดียวกัน
- 14) ควรใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านและวิถีชีวิตในการเรียนรู้
- 15) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่

ส่วน อาชัญญา รัตนอุบล (2550) เห็นว่า การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรมีความยืดหยุ่นเพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการและความสนใจของผู้รับบริการ การจัดจะต้องยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง นำแหล่งวิทยาการในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ในการเรียนการสอน

รูปแบบและวิธีการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะมีความแตกต่างกันหลากหลาย และยืดหยุ่นไปตามความเหมาะสมของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทต่างๆ ที่ได้จัดขึ้น โดยสามารถจัดเป็นชั้นเรียน หรือไม่เป็นชั้นเรียน หรือจัดในลักษณะของกลุ่มสนใจ โดยอาจมีการพบปะสนทนา สาธิต การได้ลงมือทำจริง อภิปรายกลุ่ม ฯลฯ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเอื้ออำนวยบรรยากาศที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ดีและมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

สำหรับ เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2545) และวีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (2547) ได้เสนอกระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ทำให้ผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้ ความดี และความสุข โดยผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ (1) การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายหรือทำให้คลื่นสมองต่ำ (2) การเสริมสร้างภาพพจน์ด้านบวกให้กับผู้เรียน (3) การจัดการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติและฝึกฝน (4) การพัฒนาการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติเป็นกลุ่ม (5) การจูงใจเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้โดยไม่บังคับ และ (6) ผู้สอนต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้เรียน

2.8 การสร้างความรู้ความเข้าใจ การประชาสัมพันธ์งานการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้นและประชาชนเห็นประโยชน์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียน และเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนมากขึ้นก็คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจและการประชาสัมพันธ์ ดังที่ Boyle (1981) ได้กล่าวถึงแนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบในการพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากการประชาสัมพันธ์” ว่าโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีอยู่หลากหลายและจะต้องแข่งขันในการดึงดูดความสนใจงบประมาณ และการสนับสนุนในชุมชนหรือองค์กรต่างๆ การประชาสัมพันธ์ที่ดีจะต้องมีการวางแผนที่ดีเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการประชาสัมพันธ์ เป้าหมายการประชาสัมพันธ์ ลักษณะของสื่อที่จะใช้ ข้อบังคับ และกำหนดเวลา การประชาสัมพันธ์ควรใช้วิธีการที่หลากหลายเพื่อให้ข้อมูลถึงเป้าหมายให้ได้มากที่สุด

ซึ่งสอดคล้องกับที่สุมาลี สังข์ศรี (2545) เห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรดำเนินการในการสร้างความรู้ความเข้าใจ การประชาสัมพันธ์งานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ดังนี้

1) การสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีความจำเป็นสำหรับทุกฝ่ายทั้งฝ่ายผู้จัดการศึกษา ซึ่งได้แก่หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ และประชาชนผู้รับบริการการศึกษา

2) การสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนนั้นควรให้รู้ว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนคืออะไร เป็นอย่างไร มีกิจกรรมอะไรบ้าง และกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะมีประโยชน์แก่เขาอย่างไร เขาจะเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างไร

3) หน่วยงานผู้จัดควรมีความรู้ความเข้าใจเรื่องกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างชัดเจน และตระหนักถึงความจำเป็นที่จะจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อให้เกิดการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

4) ควรทำการประชาสัมพันธ์แบบไปรยหว่านให้ครอบคลุมทุกพื้นที่

5) ปรับเปลี่ยนทัศนคติของกลุ่มเป้าหมายให้มีความคิดว่าการเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็น

6) สร้างแรงจูงใจแก่กลุ่มเป้าหมายให้สนใจเรียนรู้

7) ในแต่ละชุมชนควรมีศูนย์กลางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

8) ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในชุมชนได้รู้ความเคลื่อนไหวของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ

9) ก่อนจะจัดกิจกรรมแต่ละครั้งควรประสานกับผู้แทนประชาชนในชุมชนและทำการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง

10) ควรสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ภายในชุมชน เช่น ให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ให้มีกิจกรรมพบกลุ่ม ให้มีแหล่งการเรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ ในชุมชน

11) ส่งเสริมให้ประชาชนด้วยกันเองสร้างความเข้าใจและชักชวนกันเรียนรู้

2.9 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การมีส่วนร่วมของชุมชนนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากที่จะช่วยให้กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึง ทำให้กิจกรรมเกิดประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง ทำให้กิจกรรมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในชุมชน เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนมีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นอย่างมาก โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนควรมีใน 4 ขั้นตอน คือ (Cohen and Uphoff, 1980)

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ และการตัดสินใจปฏิบัติการ

2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วยการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ

3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ทั้งผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ทางสังคม และส่วนบุคคล

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ทั้งนี้การให้กลุ่มเป้าหมายหรือภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีประโยชน์ เพราะเหตุดังนี้คือ (อุ้นตา นพคุณ, 2546)

1) การพัฒนาที่ยั่งยืนและเจริญงอกงามในตัวเอง โดยเป็นกระบวนการที่อาศัยประชาชนที่พึ่งตนเองได้และสามารถพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้เมื่อรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่พัฒนาถอนตัวออกจากชุมชนไปแล้ว การที่จะสร้างคนเป็นนักการศึกษาได้ จะต้องทำให้เขาได้เข้ามามีส่วนเรียนรู้และทำงานหาประสบการณ์อย่างใกล้ชิด

2) หากประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการเสียสละแรงงาน เวลา และวัสดุ ซึ่งเท่ากับช่วยลดภาระของรัฐบาล ในการพิจารณาแผนงาน ทางเลือก ทรัพยากรและวัสดุต่างๆ ในการพัฒนาโปรแกรม ประชาชนหรือตัวแทนของประชาชนในแต่ละชุมชนจะเป็นผู้ที่มีความริ่ความเข้าใจกระบวนการพัฒนาได้ดีที่สุด และการตัดสินใจกระทำการของเขาเหล่านั้นจะถูกต้องและตอบสนองความต้องการและปัญหาของชุมชนได้ตรงตามเป้าหมายที่สุด

3) การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาโปรแกรมจะเป็นผู้รู้จักประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ภาษา โครงสร้างของผู้นำและผู้มีอิทธิพลที่จะช่วยเหลือหรือเป็นอุปสรรคต่อโปรแกรม ซึ่งสำคัญต่อขั้นตอนปัจจัยภายนอกขององค์กรที่นักพัฒนาโปรแกรมจะต้องคำนึงถึงตลอดเวลา

โดยสุมาลี สังข์ศรี (2545) และอุ้นตา นพคุณ (2546) ได้เสนอแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ดังนี้

1) การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องยึดชุมชนเป็นตัวตั้ง (Community base) เพราะชุมชนแต่ละชุมชนเป็นที่อยู่ของกลุ่มเป้าหมาย ต้องให้ชุมชนเกิดความรู้สึกว่า กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นของเขา ต้องให้เขารู้ว่าใครบ้างที่มีส่วนร่วมได้ และจะมาร่วมได้อย่างไร ให้รู้บทบาทของเขา

2) ผู้สมควรจะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในชุมชน ได้แก่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง องค์กรศาสนา สถานศึกษาในชุมชน สถานประกอบการ แหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ หน่วยงานต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น และบุคคลที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ฯลฯ

3) ชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนตั้งแต่การร่วมปรึกษาหารือ การร่วมคิดร่วมวิเคราะห์สภาพปัญหา ร่วมวางแผนและพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ร่วมหาทุน และทรัพยากรต่าง ๆ ร่วมจัดกิจกรรม ร่วมเป็นวิทยากร ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลที่เกิดจากกิจกรรม

4) ควรส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้จัดหรือเป็นฝ่ายผู้รับบริการ มิใช่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมได้เฉพาะคณะกรรมการหรือคนบางกลุ่มที่มีโอกาสมากกว่าเท่านั้น

5) การที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น อาจจะเป็นไปได้หลายลักษณะ เช่น ร่วมเป็นกรรมการฝ่ายต่าง ๆ หรือช่วยงานในภาระหน้าที่ต่าง ๆ กันออกไป

6) ควรมีการกำหนดบทบาทขององค์กรหลัก ๆ ในชุมชนให้ชัดเจน เช่น บ้าน วัด โรงเรียน ฯลฯ ในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้แก่ชุมชน

7) ควรมีนโยบายที่ชัดเจนจริงจังหรือออกเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน เพราะเป็นเรื่องที่จำเป็นมาก และเพื่อทุกฝ่ายจะได้ร่วมมืออย่างจริงจัง

8) ให้ชุมชนร่วมดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนทุกขั้นตอนจนในที่สุดสามารถเป็นผู้ดำเนินการเองได้และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง แม้หน่วยงานจะออกจากพื้นที่ไปแล้ว

9) ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจถึงลักษณะการมีส่วนร่วมและประโยชน์ที่จะได้รับการมีส่วนร่วม ความจำเป็นที่ประชาชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วม ต้องสร้างความตระหนักความเสียสละแก่ชุมชน

10) องค์การบริหารส่วนตำบลควรเป็นหลักสำหรับการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียน สถานศึกษาควรเปิดกว้างสำหรับประชาชนในชุมชน ควรให้ประชาชนได้ร่วมให้ข้อคิดความเห็นให้ข้อเสนอแนะด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดโครงการเวทีชาวบ้าน เวทีประชาคมอำเภอขึ้นทุกอำเภอต่อไปจึงจะขยายลงไปถึงระดับตำบล เป็นต้น

2.10 การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ตามทฤษฎีและหลักการของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตและแนวทางในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ให้ความสำคัญแก่ชุมชนเป็นอย่างยิ่ง และจากการศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ผ่านมา ชุมชนมีความเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ยินดีที่จะร่วมมือแต่อาจยังไม่มีความรู้ความสามารถเท่าที่ควร เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาศักยภาพเพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่ชุมชน (สุมาลี สังข์ศรี, 2545)

2.10.1 กลุ่มบุคคลกลุ่มหลัก ๆ ในชุมชนที่ควรได้รับการพัฒนาศักยภาพ ได้แก่ 1) กลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครอง 2) กลุ่มองค์กรท้องถิ่น 3) กลุ่มกรรมการการศึกษาของชุมชน 4) กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) กลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครอง ตามหลักการศึกษาดูแลชีวิตถือว่า บ้านเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาและจะสามารถช่วยส่งเสริมการศึกษาให้แก่บุคคลได้อย่างต่อเนื่อง เพราะฉะนั้นจะต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของพ่อแม่ผู้ปกครองให้สามารถส่งเสริมการศึกษาทุกประเภทให้แก่เด็กตั้งแต่แรกเกิดเป็นต้นไป ดังนั้นจึงควรจัดการอบรมให้ความรู้เป็น

พิเศษแก่กลุ่มพ่อแม่ ให้รู้บทบาทว่าตนสามารถช่วยส่งเสริมการศึกษาแต่ละประเภทให้แก่บุตรหลาน คนในครอบครัวและชุมชนได้อย่างไรบ้าง

2) กลุ่มองค์กรท้องถิ่น องค์กรท้องถิ่นในที่นี้ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เน้นให้มีการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาลงไปสู่ท้องถิ่น และองค์กรท้องถิ่นที่จะรับผิดชอบดูแลการศึกษาของแต่ละท้องถิ่นก็คือ องค์กรบริหารส่วนตำบลนั่นเอง เพราะฉะนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้ให้แนวทางแก่ องค์กรบริหารส่วนตำบล เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการสนับสนุนการศึกษา การประสานงานให้มีการจัดการศึกษาประเภทต่าง ๆ ในท้องถิ่น

3) กลุ่มกรรมการการศึกษาของชุมชนและกลุ่มอาสาสมัครต่าง ๆ ในชุมชน บุคคลในกลุ่มเหล่านี้ มักจะมีส่วนช่วยในการจัดการประสานงานการศึกษาให้แก่ชุมชนในลักษณะต่าง ๆ เพราะฉะนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน รวมทั้งการศึกษาประเภทอื่น ๆ ให้รู้บทบาทของเขาในการส่งเสริมการศึกษา แนวทางการประสานงานให้มีการศึกษาประเภทต่าง ๆ ในชุมชน

4) กลุ่มผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มนี้จะเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญอย่างมากแก่คนในชุมชน บางท่านมีความรู้และประสบการณ์มากแต่อาจไม่ทราบวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่เหมาะสม ดังนั้นหน่วยงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรให้แนวทางหรือแนะนำวิธีการถ่ายทอดความรู้แก่ท่าน

2.10.2 ผู้ที่จะเป็นผู้พัฒนาศักยภาพให้แก่กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนนั้น ควรเป็นหน่วยงานในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ถ้าเป็นเรื่องการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็ควรเป็นหน่วยประสานงานของการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่อยู่ในระดับเขตพื้นที่การศึกษา โดยประสานงานกับกรรมการการศึกษาของท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ๆ

2.10.3 เนื้อหาความรู้ที่ควรจัดให้แก่กลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนั้น ได้แก่ ธรรมชาติของการศึกษานอกระบบโรงเรียน กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน แนวทางการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการศึกษาดลอดชีวิต แนวทางการประสานงาน การถ่ายทอดความรู้ การกำหนดวิสัยทัศน์ การสร้างความมั่นใจ การจูงใจและส่งเสริมให้ประชาชนร่วมจัดและร่วมรับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียน ฯลฯ การจะให้ความรู้เรื่องใดมากน้อยนั้นขึ้นอยู่กับสภาพของแต่ละกลุ่ม

2.11 การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อส่งเสริมการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมาก เป็นแหล่งที่จะช่วยให้ประชาชนในชุมชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เป็นแหล่งที่จะช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

และจะช่วยให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้และสังคมแห่งการเรียนรู้ แนวทางในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน มีดังนี้ (สุมาลี สังข์ศรี, 2545 และ อาชัญญา รัตนอุบล, 2550)

2.11.1 คณะกรรมการการศึกษาของระบบโรงเรียนของชุมชน ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อจะเป็นแหล่งให้บริการความรู้ด้านต่าง ๆ ในลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัยและเป็นสถานที่จัดกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนประเภทต่าง ๆ (ในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ นั้น อาจเริ่มจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน สำรวจแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้ว และวิเคราะห์ว่าควรจะมีแหล่ง การเรียนรู้ประเภทใดอีกบ้าง เพื่อช่วยแก้ปัญหาและช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและกว้างขวางในชุมชน)

2.11.2 แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนควรมีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์วิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ ศูนย์ฝึกวิชาชีพ สหกรณ์หมู่บ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานประกอบการ หน่วยงานในท้องถิ่น สถานศึกษาในท้องถิ่น ฯลฯ

2.11.3 การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ไม่ควรยึดหลักว่า ต้องสร้างขึ้นมาใหม่เสมอไป อาจจะใช้สิ่งที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นหรือทรัพยากรท้องถิ่น หากต้องการจัดสร้างก็ไม่ควรเน้นความใหญ่โต ราคาแพง นอกจากนั้นแหล่งการเรียนรู้ควรจะไม่แปลกแยกไปจากวิถีชีวิตของชุมชน

2.11.4 การดูแลและการบริหารจัดการกิจกรรมในแหล่งการเรียนรู้แต่ละแห่งควรทำในรูปของอาสาสมัครและผู้แทนของชาวบ้านผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันให้ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเข้ามามีส่วนดูแลมากที่สุด ถ้าเป็นแหล่งการเรียนรู้ของหน่วยงานจะมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบและอาจมีอาสาสมัครชาวบ้านเป็นผู้ช่วย

2.11.5 แหล่งการเรียนรู้ควรประสานและร่วมมือกัน อาจเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย เพื่อให้เกิดกิจกรรมที่มีคุณค่าอย่างต่อเนื่อง

2.11.6 แหล่งการเรียนรู้ควรเปิดกว้างสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย ให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่ายและสะดวก

2.11.7 ห้องสมุดของโรงเรียน หรือของสถาบันการศึกษาควรเปิดกว้างให้ประชาชนเข้าถึง และจัดให้มีมหาวิทยาลัยนอกระบบโรงเรียนมากขึ้น

2.11.8 หน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่ประสานงานการศึกษาของระบบโรงเรียนในชุมชนควรรวบรวมรายชื่อของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนและช่วยประสานงาน สนับสนุนส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ให้บริการประชาชนได้เต็มศักยภาพ

2.11.9 หน่วยงานกลางในระดับชุมชน ควรทำหน้าที่ให้ข้อมูลให้คำแนะนำปรึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับ การรับบริการการศึกษาของระบบโรงเรียน การใช้บริการจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ

2.12 การพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ถึงแม้ว่า การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาประเภทอื่น ๆ ตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติจะเน้นที่ชุมชนโดยให้ชุมชนเป็นหลักก็ตาม แต่บุคลากรของหน่วยงานที่ปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน (ไม่ว่าจะเป็นงานหลักหรืองานเสริมก็ตาม) นับเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้ชุมชนจัดการศึกษาได้ เพราะฉะนั้น ยังมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ มีหลัก มีแนวทางในการปฏิบัติงานเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต แนวทางพัฒนามีดังต่อไปนี้ (สุมาลี สังข์ศรี, 2545)

2.12.1 บุคลากรของทุกหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งเป็นงานหลักหรืองานเสริม ทั้งหน่วยงานรัฐและเอกชน ควรได้รับการพัฒนาความรู้ความสามารถให้สามารถจัดหรือส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตได้ ควรมีการเตรียมความพร้อม

2.12.2 ความรู้ที่ควรจัดให้แก่บุคลากรได้แก่ ปรัชญาการศึกษานอกระบบ หลักการการศึกษานอกระบบ การศึกษาตลอดชีวิต วิธีการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต

2.12.3 นอกจากหลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนดังกล่าวแล้ว บุคลากรที่ทำงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรมีความรู้ในเรื่องต่อไปนี้คือ การกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดภารกิจ การตั้งเป้าหมายวัตถุประสงค์ การวางแผนยุทธศาสตร์ ภาวะผู้นำ การประสานงาน การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การทำงานกับชุมชน การมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน การศึกษานอกระบบโรงเรียน

2.12.4 ผู้ที่ทำงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรมีความสามารถในการสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง สามารถประสานให้เกิดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน สามารถปรับตัวเข้ากับชุมชน ทำงานกับชุมชนได้

2.12.5 การพัฒนาบุคลากรควรทำอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาเป็นระยะ ๆ และควรมีการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรเพื่อพัฒนางานให้ดีขึ้น

2.13 การวัดผลประเมินผลการศึกษานอกระบบโรงเรียน

กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีลักษณะการดำเนินการที่แตกต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยที่มีความยืดหยุ่นมากกว่าทั้งในด้านกฎระเบียบต่าง ๆ เนื้อหาหลักสูตร วิธีเรียน รวมทั้งการวัดผลการเรียน นอกจากนั้นกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะแตกต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างมากเพราะส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้ประกอบอาชีพการงานแล้ว มีอายุหลากหลาย เพราะฉะนั้นการวัดผลประเมินผลจะทำเช่นเดียวกับนักเรียนในโรงเรียนคงไม่

เหมาะสม อีกทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้เปิดโอกาสให้การประเมินเป็นไปตามความเหมาะสมแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา เพราะฉะนั้นการวัดผลประเมินผลทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงควรดำเนินการดังนี้ (สุมาลี สังข์ศรี, 2545)

2.13.1 ควรเป็นการประเมินพัฒนาการการเรียนรู้ของผู้เรียนมากกว่าประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพียงอย่างเดียว ควรประเมินความก้าวหน้า ประเมินตามสภาพจริง ประเมินการประยุกต์ใช้ความรู้ มิได้ประเมินว่าได้หรือตก

2.13.2 ใช้เทคนิควิธีการประเมินที่หลากหลายให้เหมาะสมกับลักษณะของวิชาหรือลักษณะของกิจกรรมและลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย

2.13.3 ควรพยายามหลีกเลี่ยงการประเมินแบบแข่งขัน แต่ประเมินโดยการสะสมคะแนนและการประเมินผลงานที่เป็นรูปธรรมเพื่อผู้เรียนจะได้มีกำลังใจและไม่เครียด

2.13.4 กระบวนการประเมินควรให้ความยุติธรรมแก่ผู้เรียนและมีมาตรฐาน

2.13.5 การใช้แฟ้มสะสมงานเป็นเรื่องที่ดี เพราะการสอนส่วนใหญ่จะวัดได้แต่เนื้อหา แต่การใช้แฟ้มสะสมงานควรจะกำหนดแนวทางให้ชัดเจนมิเช่นนั้นจะวัดได้ไม่ครอบคลุม

2.13.6 ควรมีการติดตามผลและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

2.13.7 การประเมินผลนอกจากจะประเมินโดยฝ่ายผู้จัดการศึกษาแล้วควรจะได้รับฟังผลสะท้อนกลับ (feedback) จากผู้เรียนด้วย

2.14 การเทียบโอนการเรียนรู้

การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาตลอดชีวิตประกอบด้วย การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมให้บุคคลได้รับการศึกษาอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต การศึกษาทั้ง 3 รูปแบบควรจะเชื่อมโยงกันได้ เพราะในแต่ละช่วงชีวิต บุคคลอาจมีโอกาสได้รับการศึกษาในประเภทที่แตกต่างกัน เช่น เมื่ออยู่ในวัยเรียนบางคนมีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน แต่บางคนอาจไม่มีโอกาส ต้องเข้ารับการศึกษานอกระบบโรงเรียน หรือศึกษาด้วยการศึกษาตามอัธยาศัย ถ้าการศึกษาทั้ง 3 ประเภทสามารถเชื่อมโยงหรือเทียบโอนกันได้ เมื่อบุคคลมีความพร้อมก็จะสามารถกลับไปเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนได้อีก การเทียบโอนควรมีแนวทางดังนี้ (สุมาลี สังข์ศรี, 2545)

2.14.1 ควรมีการจัดทำเกณฑ์ที่เหมาะสมมีมาตรฐาน และมีแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเกี่ยวกับการเทียบโอนเพื่อทุกหน่วยงานจะได้มีมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ

2.14.2 ผู้ที่มีประสบการณ์ มีความรู้มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ซึ่งได้จากการทำงาน การดำเนินชีวิตประจำวัน ควรมีการออกไปรับรองหรือประกาศนียบัตรให้ และสามารถนำมาเทียบโอนเป็นหน่วยกิตได้ แล้วโอนไปศึกษาต่อเนื่องในการศึกษาประเภทอื่น ๆ ได้

2.14.3 ถ้าจะช่วยเหลือผู้ที่ยุ่่นอกระบบโรงเรียน (คือ ผู้เรียนด้วยการศึกษานอกระบบโรงเรียน หรือการศึกษาตามอัธยาศัย) จะต้องเป็นเกณฑ์สำหรับกลุ่มนี้โดยเฉพาะ มิฉะนั้น โอกาสหรือประโยชน์จะกลายเป็นของกลุ่มนักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนมากกว่า

2.14.4 เรื่องการเทียบโอนควรกำหนดเป็นนโยบายหรือพระราชบัญญัติ

2.14.5 การเทียบโอนควรคำนึงถึงคุณภาพเป็นสำคัญ

2.14.6 ควรมีการเรียนแบบสะสมหน่วยกิตได้

2.15 การใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

วิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนจัดได้ครอบคลุมพื้นที่ต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวางและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้นก็คือ การใช้สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้าช่วย นอกจากนั้น สื่อยังเหมาะสมกับธรรมชาติของกลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบโรงเรียน สื่อช่วยให้กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ได้มีโอกาสในการเรียนรู้มากขึ้น เพราะกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ไม่มีเวลาจะมาเรียนรู้กับวิทยากร หรือเรียนรู้พร้อมกลุ่มเพื่อนเนื่องจากภาระงานอาชีพ และภาระทางครอบครัว แต่สื่อจะช่วยพวกเขาได้เมื่อมีเวลาว่างเมื่อใดก็สามารถเรียนรู้จากสื่อได้ หรืออาจจะเรียนจากสื่อในที่ทำงาน ที่บ้าน หรือในไร่นาเมื่อตนเองพร้อมโดยไม่ต้องเดินทางไปยังสถานศึกษา ไม่ต้องเรียนพร้อมกับผู้อื่น คือ เรียนรู้ได้ทุกเวลาทุกสถานที่ แนวทางการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีดังนี้ (สุมาลี สังข์ศรี, 2545)

2.15.1 ควรนำสื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลาย เช่น สื่อสารมวลชน วิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์ สื่อสิ่งพิมพ์ คอมพิวเตอร์มาใช้ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน รวมทั้งสื่อบุคคลและสื่อพื้นบ้านด้วย

2.15.2 ในการนำสื่อและเทคโนโลยีมาใช้ ควรพิจารณาให้เหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ของกลุ่มเป้าหมายและสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และสภาพของท้องถิ่นเป็นสำคัญ

2.15.3 สื่อที่นำมาใช้ควรเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงประชาชนส่วนใหญ่ได้อย่างกว้างขวาง ประชาชนมีความสามารถที่จะใช้สื่อนั้น ๆ ได้ เป็นสื่อที่ประชาชนส่วนใหญ่จัดหาได้

2.15.4 ควรมีการพิจารณากลับกรองสื่อที่จะเป็นไปได้สำหรับแต่ละท้องถิ่น ไม่ควรยึดสื่อและเทคโนโลยีราคาแพงเท่านั้น การจะเลือกใช้สื่อใดจะต้องคำนึงถึงสถานะของชุมชนและสภาพเศรษฐกิจ การนำสื่อสมัยใหม่มาใช้ควรทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป

2.15.5 ควรมีการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ
โทรคมนาคมสำหรับประเทศให้พร้อมเพื่อรองรับการใช้สื่อเทคโนโลยี

2.15.6 ควรจัดบริการสื่อให้ทั่วถึงทุกพื้นที่พร้อมทั้งจัดสรรงบประมาณสำหรับ
บำรุงรักษาสื่อให้อยู่ในสภาพดี

2.15.7 ควรมีการอบรมให้ผู้ใช้สื่อมีความรู้ในการใช้เป็นอย่างดี

2.15.8 การเลือกใช้อุปกรณ์ควรพิจารณาให้เหมาะสมกับเนื้อหาของกิจกรรมและ
เหมาะสมกับสภาพของกลุ่มเป้าหมาย

2.15.9 ควรนำทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่าในการจัดกิจกรรม
การศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วย โดยเฉพาะสื่อบุคคลของจริงทรัพยากร ธรรมชาติ ภูมิปัญญา
ชาวบ้าน

2.15.10 ส่งเสริมให้เอกชนเข้ามามีส่วนในการให้บริการการศึกษา

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จารึก อยะวงส์ (2523) ศึกษาวิจัยเรื่อง พัฒนาการของการบริหารการศึกษานอกโรงเรียน
ในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความเป็นมาของระบบบริหารการศึกษานอกระบบ
โรงเรียนในประเทศไทย เพื่อเปรียบเทียบระบบบริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทย
ในยุคต่างๆ เพื่อประมวลข้อมูลและโครงการพัฒนาการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับดูแนวโน้ม
ของระบบบริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในอนาคต โดยวิธีการรวบรวมข้อมูลมี
ดังนี้ ศึกษาวิทยานิพนธ์ หนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ประวัติบุคคล วารสาร เอกสารทางราชการ
รายงาน บันทึก กฎ ระเบียบและคำสั่ง และสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษา สรุป
ผลการวิจัยมีดังนี้ การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยเริ่มมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่
บริหารงานและรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนคือ กองการศึกษาผู้ใหญ่ ในปี
พ.ศ. 2483 และได้ขยายตัวเป็นกรมการศึกษานอกโรงเรียน ผลการวิจัยของพัฒนาการของการ
บริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียนเกี่ยวข้องกับ นโยบายในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
การจัดองค์กรบริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียน การบริหารงานบุคคล และด้านการเงิน โดยที่
การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นงานที่มีขอบเขตกว้างขวางและกระจัดกระจายอยู่ในหลาย
หน่วยงานทั้งภาครัฐบาลและเอกชน จึงจำเป็นต้องมีการร่วมมือประสานงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ
ในขณะเดียวกันก็ต้องมีการค้นคว้าและวิจัยเพื่อหารูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมอยู่ตลอดเวลา

คนธรส ชัยศิริ (2531) ศึกษาเรื่อง การประเมินผลโครงการศูนย์ประสานงานการศึกษานอก
โรงเรียน ระดับอำเภอ : กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีเป้าประสงค์เพื่อประเมินผลโครงการนำ
ร่องการพัฒนาาระบบประสานงาน การศึกษานอกโรงเรียนระดับอำเภอ กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี

ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2530 ถึง เดือนพฤษภาคม 2531 รวมทั้งสิ้น 11 เดือน โดยการวิจัยมุ่งประเมินระบบของการดำเนินงานใน ปัจจัยป้อน การดำเนินงาน ผลของการดำเนินงานและศึกษาปัญหาอุปสรรคในภารกิจ 4 ด้าน คือ การประสานงาน ปฏิบัติการ สถิติข้อมูล การนิเทศติดตามและประเมินผล ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ องค์กรภายในระดับบริหารและปฏิบัติการ องค์กรภายนอก คือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานสี่ กระทรวงหลักในระดับอำเภอและตำบล องค์กรท้องถิ่นระดับตำบล จำนวน 4 อำเภอ 10 ตำบล รวมทั้งสิ้น 151 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสำรวจการดำเนินงาน แบบสอบถามความคิดเห็นในการปฏิบัติงานแบบสอบถามความคาดหวังในการปฏิบัติงาน แบบสอบถามความคิดเห็นและระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นในด้านการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลืองานการศึกษาออกโรงเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ย โดยการทดสอบที (t-test) ผลของการศึกษาพบว่า (1) ปัจจัยป้อน ด้านสถานที่ทำการของศูนย์ประสานงานการศึกษา นอกโรงเรียนระดับอำเภอเกี่ยวกับขนาดและกรรมสิทธิ์ ต่ำกว่าเกณฑ์จากโครงการและความคาดหวัง ด้านบุคลากรคือ จำนวนบุคลากร วุฒิทางการศึกษา ประสบการณ์การลงพื้นที่และงานการศึกษาออก โรงเรียนสูงกว่าความคาดหวัง แต่ต่ำกว่าเกณฑ์จากโครงการในด้านจำนวนบุคลากร ด้านงบประมาณ สนับสนุน การประสานงานในคำตอบแทนใช้สอยและวัสดุ ต่ำกว่าเกณฑ์จากโครงการด้านวัสดุ ครุภัณฑ์ และแผนของการดำเนินงานต่ำกว่าความคาดหวัง (2) การดำเนินงานปรากฏว่าการปฏิบัติที่ประสบผล สำเร็จในระดับมากคือ ภารกิจด้านการนิเทศติดตามผล ส่วนภารกิจอื่นๆ ในด้านการประสานงาน ปฏิบัติการและสถิติข้อมูลมีระดับปานกลาง การเปรียบเทียบการปฏิบัติกับความคาดหวังโดยการทดสอบ ที (t-test) การปฏิบัติส่วนใหญ่ต่ำกว่าความคาดหวังที่ระดับ .05 การมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่สี่ กระทรวงหลักกับการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง องค์กรท้องถิ่น ให้ความร่วมมือสนับสนุน ช่วยเหลืองานการศึกษาออกโรงเรียน ส่วนมากในรูปของการประชาสัมพันธ์ และการประสานกิจกรรมในพื้นที่ (3) ผลของการดำเนินงานเมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์จากโครงการ ใน 9 รายการกิจกรรม การปฏิบัติสูงกว่าเกณฑ์จากโครงการจำนวน 3 รายการกิจกรรม ในกิจกรรม ทักษะอาชีพอัน ได้แก่ กลุ่มสนใจ การศึกษาสายอาชีพและการแนะแนวการศึกษา แต่ผลของการดำเนินงานส่วนใหญ่สูงกว่าเกณฑ์สัมพัทธ์ ปี 2528-2530 (4) ปัญหาที่พบในการดำเนินงานมากที่สุด คือ ความไม่เพียงพอของบุคลากรต่อภารกิจรับผิดชอบ รองลงมาคือ ประชาชนมองไม่เห็นความสำคัญ ของงานการศึกษาออกโรงเรียน โดยทั้งสองมีค่าระดับปานกลาง ส่วนข้อคิดเห็นจากประเด็นปลายเปิด คือ องค์กรท้องถิ่น ประชาชนในท้องที่ และเจ้าหน้าที่สี่กระทรวงหลักในระดับตำบล ไม่ค่อยให้ความร่วมมือเท่าที่ควร การประชาสัมพันธ์งานการศึกษาออกโรงเรียนยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร การขาดการจัดระบบข้อมูลที่เอื้อต่อการวางแผนการปฏิบัติงาน เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของ

กลุ่มเป้าหมาย และการประเมินผล กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนไม่เป็นระบบและต่อเนื่อง ข้อเสนอแนะสำหรับ การ พัฒนาการดำเนินงานตามโครงการ ในระดับกรมควรจะมีการสนับสนุน ด้านงบประมาณอย่างเพียงพอ เพื่อให้เกิดความพร้อมในด้านวัสดุ ครุภัณฑ์ที่เอื้อให้การดำเนินงานในพื้นที่คล่องตัวยิ่งขึ้น ระดับ ภาคควรเพิ่มการสนับสนุนด้านวิชาการตลอดจนการนิเทศติดตามผล เพื่อช่วยเหลือในด้านการดำเนินงาน และร่วมแก้ไขปัญหาอุปสรรคระดับจังหวัด ควรสรรหาผู้ประสานงาน ที่มีอุดมการณ์ในการทำงานร่วมกับ ชุมชนอย่างแท้จริง และมีความสามารถในการประสานงานและ สมัคใจที่จะออกปฏิบัติงานในพื้นที่ และระดับอำเภอควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์และการ ประสานงานกับองค์กรภายนอกให้มากขึ้น เพื่อ ประสานกิจกรรมในพื้นที่ให้กว้างขวางและสนองตอบ ต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด

จุฬาลักษณ์ สันต์พร้อม (2535) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ภาครัฐและผู้นำท้องถิ่นเกี่ยวกับแนวทางการจัดโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียน เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ภาครัฐและผู้นำท้องถิ่นเกี่ยวกับแนวทางการจัดโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียน เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดฉะเชิงเทรา และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำท้องถิ่นเกี่ยวกับแนวทางการจัดโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ เจ้าหน้าที่ภาครัฐระดับจังหวัดและอำเภอ จำนวน 5 อำเภอที่มีพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งสังกัด 3 กระทรวงหลัก ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 35 คน และผู้นำท้องถิ่น จำนวน 277 คน สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม แบบประเมินค่าที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจำนวน 1 ชุด และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่ภาครัฐเห็นด้วยในระดับมากกับแนวทางการจัดโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในขั้นการวางแผน ขั้นการดำเนินงานตามแผน และขั้นการติดตามประเมินผล และผู้นำท้องถิ่นเห็นด้วยในระดับมากกับขั้นการดำเนินงานตามแผน และขั้นการติดตามประเมินผล และเจ้าหน้าที่ภาครัฐและผู้นำท้องถิ่นมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ทั้งขั้นการดำเนินงานตามแผน และขั้นการติดตามประเมินผล

นรุชพรธ นาดวิริยกุล (2535) ศึกษาเรื่อง การประเมินผลการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนตามแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ของศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนจังหวัด ในเขตภาคเหนือ โดยงานวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์เอกสาร และวิจัยเชิงสำรวจโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ ศึกษาการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน ตามแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดในเขตภาคเหนือ รวมทั้งศึกษาสิ่งที่ เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนของศูนย์การศึกษา

นอกโรงเรียน จังหวัดในเขตภาคเหนือ ทั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์การศึกษา
 นอกโรงเรียนจังหวัดว่าเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ระยะ
 ที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดในเขตภาคเหนือ หรือไม่อย่างไร
 รวมทั้งการศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคและสิ่งที่เอื้อต่อการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน ของศูนย์
 การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดในเขตภาคเหนือ โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ศึกษา คือ ศูนย์การศึกษานอก
 โรงเรียนจังหวัดในเขตภาคเหนือ 16 จังหวัด ได้แก่ กำแพงเพชร เชียงราย เชียงใหม่ ตาก
 นครสวรรค์ น่าน พะเยา พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน สุโขทัยและ
 อุตรดิตถ์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและแบบตรวจสอบเอกสาร
 เกี่ยวกับแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนแผนปฏิบัติการประจำปี และเอกสารรายงานผลการ
 ปฏิบัติ ประจำปีงบประมาณ 2530-2534 และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ของศูนย์การศึกษานอก
 โรงเรียน จังหวัดในเขตภาคเหนือ และอีกประเภทหนึ่งคือ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการดำเนินงานการ
 บริหาร โครงการต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคและแนวทางแก้ไข ซึ่งสรุปผลการวิจัย ได้
 ดังนี้ 1. การดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนตามแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน พบว่า 1.1
 แผนงานบริหารการศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์ฯ จังหวัดต่าง ๆ จัดโครงการจำนวน แตกต่างกันเล็กน้อย
 มีบางโครงการจัดได้ไม่เต็มที่เท่าที่ควร ได้แก่ โครงการนิเทศติดตามและ ประเมินผล โครงการพัฒนา
 ระบบการวางแผนและสารสนเทศ และโครงการบริหารศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนจังหวัด 1.2
 แผนงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน โดยภาพรวมแล้ว ศูนย์ฯ จังหวัดต่าง ๆ ในเขต ภาคเหนือ
 ดำเนินการได้ตามเป้าหมาย มีเพียงบางโครงการที่จัดได้สูงกว่าเป้าหมายคือ โครงการ จัดการศึกษา
 นอกโรงเรียนสายสามัญประเภทบุคคลภายนอก และโครงการจัดการศึกษานอกโรงเรียน สายสามัญ
 ประเภททางไกล ส่วนโครงการที่จัดได้ต่ำกว่าเป้าหมาย คือ โครงการจัดการศึกษาต่อเนื่อง ประเภท
 ชั้นเรียน และโครงการส่งเสริมคุณภาพชีวิต 1.3 แผนการปรับปรุงคุณภาพการศึกษานอกโรงเรียน
 ส่วนใหญ่จัดได้ตามเป้าหมาย มีที่จัดได้ต่ำกว่าเป้าหมายเล็กน้อยคือ โครงการโสตทัศนศึกษาและ
 โครงการพัฒนาบุคลากร เมื่อ พิจารณาด้านขอบเขตความรับผิดชอบ ข้าราชการของศูนย์ฯ จังหวัด
 ต่าง ๆ รับผิดชอบพื้นที่และ ประชากรไม่สอดคล้องกัน 2. การศึกษาสิ่งที่เอื้อหรือที่เป็นอุปสรรคต่อการ
 ดำเนินงานนั้น พบว่า ศูนย์ฯ จังหวัดที่มีการดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมาย มีสิ่งที่เอื้อคือ มี
 หน่วยงานนโยบายความคิดที่เป็น ตัวของตัวเอง มีการจัดองค์การและการบริหารที่เหมาะสม ประกอบกับ
 ได้รับการส่งเสริมด้าน งบประมาณค่อนข้างมากและมีระบบวิธีการดำเนินงานเป็นไปตามขั้นตอน
 อย่างต่อเนื่องครบทุก ขั้นตอน ทั้งขั้นเตรียมการก่อนวางแผน ขั้นวางแผน ขั้นดำเนินงานตามแผน
 และขั้นประเมินผล ศูนย์ฯ จังหวัดที่มีการดำเนินงานได้น้อย ที่ยังต้องปรับปรุงนั้นมีสิ่งที่เป็นอุปสรรค
 คือ มีหน่วยงานนโยบายความคิดที่ไม่เป็นตัวของตัวเองนัก ส่วนใหญ่จัดตามที่กำหนดโดยกรมการศึกษา
 นอก โรงเรียน ไม่มีการวิเคราะห์นโยบายเท่าที่ควร การจัดองค์การและการบริหารโครงการยังไม่

เหมาะสมนัก มีระบบวิธีการดำเนินงานในชั้นต่าง ๆ ไม่สมบูรณ์ทุกชั้นตอน นอกจากนี้ยังได้รับ การจัดสรรทรัพยากรไม่เพียงพอกับปริมาณงานที่รับผิดชอบด้วย

เพชรฯ สงวนแสง (2536) ศึกษาเรื่อง การประเมินผลหลักสูตรวิชาซีพระยะสั้น สาขาวิชาช่างเครื่องยนต์ของโรงเรียนฝึกอาชีพกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลหลักสูตรวิชาซีพระยะสั้น สาขาวิชา ช่างเครื่องยนต์ ของโรงเรียนฝึกอาชีพกรุงเทพมหานคร ในด้านจุดประสงค์ โครงสร้าง เนื้อหา ของหลักสูตร ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่สนับสนุนการเรียนการสอน กระบวนการเรียน การสอน การวัด และประเมินผลการเรียนการสอน และคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษา โดยใช้รูปแบบของการประเมิน CIPP Model กลุ่มตัวอย่างได้แก่ อาจารย์ นักศึกษา ในสาขาวิชาช่างเครื่องยนต์ ภาคเรียน ที่ 2 ปีการศึกษา 2535 และผู้สำเร็จการศึกษาสาขาวิชาช่างเครื่องยนต์ที่สำเร็จการศึกษา ในปีการศึกษา 2534 ทั้งรุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 โดยมีอาจารย์จำนวน 11 คน นักศึกษา 58 คน และผู้สำเร็จการศึกษา 84 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 153 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบ ประเมินความคิดเห็น การวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ค่าความถี่ ค่า ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรมสำเร็จรูป PSPP/PC(+) (Statistical Package for Social Sciences/Personal Computer Plus) ผลการวิจัยมี ดังนี้ ด้านบริบท พบว่าจุดประสงค์ของหลักสูตรมีความสอดคล้องกับปัจจัยภายนอกค่อนข้างน้อย ส่วนสภาพของหลักสูตรพบว่าจุดประสงค์ของหลักสูตรมีความชัดเจนของภาษา สามารถนำไปปฏิบัติ ให้ เกิดผลจริง สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ให้นักศึกษามีความรู้และทักษะสามารถนำไป ประกอบอาชีพช่างเครื่องยนต์ได้ ส่งเสริมให้นักศึกษามีจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพค่อนข้าง มาก ส่วนความเหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันและการครอบคลุมเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร สอดคล้องกับจุดประสงค์ สอดคล้องต่อความสนใจและความต้องการของผู้เรียน สามารถนำไปประกอบ อาชีพ ได้ แต่ยังคงมีความซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชาปานกลาง ด้านปัจจัยเบื้องต้น พบว่าส่วนประกอบที่ สนับสนุนการจัดการเรียนการสอนนั้น กลุ่มผู้ ตอบแบบสอบถามที่เป็นอาจารย์มีความเห็นว่า มีความ เพียงพออยู่ในระดับน้อยและสิ่งที่มีน้อย ที่สุดไม่เพียงพอกับความต้องการคือ จำนวนหนังสือทางด้าน วิชาช่างเครื่องยนต์ในห้องสมุด ส่วนคุณภาพและความสะดวกในการใช้บริการของส่วนประกอบที่ สนับสนุนการเรียนการสอน มีอยู่ใน ระดับปานกลาง สำหรับนักศึกษาเห็นว่ามีความพอเพียงปาน กลาง ส่วนคุณภาพและความสะดวกในการใช้ บริการอยู่ในระดับมาก ด้านกระบวนการ พบว่ากลุ่ม ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งอาจารย์และนักศึกษามีความเห็นว่า กระบวนการเรียนการสอนนั้นมีความ เหมาะสมมาก ยกเว้นการเชิญผู้เชี่ยวชาญให้ความรู้เพิ่มเติม ได้กระทำในระดับน้อย ส่วนในด้าน การวัดผลประเมินผล อาจารย์มีความเห็นว่า การเปิดโอกาส ให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการวาง หลักเกณฑ์การประเมิน การให้นักศึกษาได้ประเมินผลการสอน ของอาจารย์ได้กระทำค่อนข้างน้อย และการให้นักศึกษาได้มีการประเมินการเรียนการสอนของตนเอง นั้นได้ปฏิบัติน้อยที่สุด ด้านผลผลิต

ผู้สำเร็จการศึกษามีความเห็นว่ เนื้อหาวิชาที่เรียนมีประโยชน์มากและ เพียงพอกับความต้องการ ปานกลาง ผู้สำเร็จการศึกษามีความรู้ความเข้าใจในวิชาช่างเครื่องยนต์ ในระดับมาก ส่วนในเรื่อง คุณลักษณะของผู้สำเร็จการศึกษา พบว่า สิ่งที่มีมากที่สุดคือ การมีจิตใจพร้อมที่จะให้บริการผู้อื่น การยอมรับความผิดพลาดของตนเองและตรงต่อเวลา

เพียงจันทร์ ทองปาน (2540) ศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้เรียน ผู้สอน และผู้จัดทำหลักสูตร เกี่ยวกับการเรียนการสอนสาขาวิชาที่มีผู้เรียนน้อยของโรงเรียนเอกชน อาชีวศึกษาประเภทนอกระบบโรงเรียนกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา สภาพ ปัญหา และความต้องการ การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน สายอาชีพ ตามความคิดเห็นของผู้เรียน ผู้สอนและผู้จัดทำหลักสูตร และเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้เรียน และผู้สอนเกี่ยวกับสภาพและ ปัญหาการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพ ในสาขาวิชาที่มีผู้เรียนน้อยของโรงเรียนเอกชน อาชีวศึกษา ประเภทนอกระบบโรงเรียนกรุงเทพมหานคร ในด้านจุดมุ่งหมาย หลักสูตร ผู้สอน ผู้เรียน วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ผู้เรียน 387 คน ผู้สอน 35 คน และผู้จัดทำหลักสูตร 15 คน ใน 15 สาขาวิชา ที่มีผู้เรียนน้อย เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์วิเคราะห์ ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าที่ ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนและผู้สอน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนของทุกกลุ่มวิชาว่าอยู่ในระดับดี 6 ด้าน คือ ด้านจุดมุ่งหมาย ด้านหลักสูตร ด้านผู้เรียน ด้านผู้สอน ด้านวิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล โดยผู้เรียนและผู้สอนมีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอนของทุกกลุ่มวิชาว่ามีปัญหาอยู่ในระดับน้อย 5 ด้านคือ ด้านจุดมุ่งหมาย ด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านวิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล และผลการ เปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างผู้เรียนและผู้สอนในสภาพการศึกษารเรียนการสอน พบว่า ผู้เรียนและผู้สอนมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วรรณิ อับดุลสมัด (2540) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของผู้นำชุมชนมุสลิมต่อการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญวิธีเรียนทางไกลในเขตมีนบุรีและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยมุ่งศึกษาความคิดเห็นของผู้นำชุมชนมุสลิม ที่มีต่อการเรียนการสอนหลักสูตร การศึกษานอกโรงเรียนสาย สามัญ วิธีเรียนทางไกล โดยศึกษาใน 2 เขตของกรุงเทพมหานคร คือ เขตมีนบุรีและเขตหนองจอก ประชากรเป้าหมายของการศึกษา ได้แก่ ผู้นำชุมชนมุสลิมในตำแหน่ง อิหม่าม คอเต็บ บิหลัน และ กรรมการมัสยิด ที่ผ่านการเรียนในหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน สาย สามัญ วิธีเรียนทางไกล ในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยม ศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย ระหว่างปีการศึกษา 2536-2538 มีจำนวนทั้งสิ้น 544 คน ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดย การสุ่มอย่างมีระบบ ใน อัตราส่วน 1 : 2 จากบัญชีรายชื่อผู้สำเร็จการศึกษา ได้กลุ่ม ตัวอย่างจำนวน

270 คน คิดเป็นร้อยละ 49.63 ของประชากร เป้าหมาย เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล เป็นแบบสอบถาม ความคิดเห็น ของผู้นำชุมชนมุสลิม ต่อการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษา นอกโรงเรียนสายสามัญ วิธีเรียนทางไกล แยกเป็น 5 ด้าน คือ เนื้อหาหลักสูตร กิจกรรมพกลุ่ม การสอนของครู การประเมินผล และการนำไปใช้ มีคำถามด้านละ 10 ข้อ รวม 50 ข้อ รูปแบบคำถามเป็นมาตราส่วน ประเมินค่าชนิด 5 ช่วง คะแนน เพื่อให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นว่า กิจกรรมการเรียน การสอนแต่ละ ข้อมีความเหมาะสมในระดับใด ในตอนท้ายเป็น แบบสอบถามปลายเปิด เพื่อให้แสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะต่อการเรียนการสอน ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูล ภาคสนามด้วยตนเอง ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการคำนวณค่า สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และความเบี่ยงเบน มาตรฐาน แล้วทำการทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่มด้วยค่าที (t-test) และการ วิเคราะห์ความแปรปรวน (F-test) ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1. ความคิดเห็นของผู้นำชุมชนมุสลิมต่อ การเรียนการสอน 1.1 เมื่อพิจารณาโดยรวม ผู้นำชุมชนมุสลิมเห็นว่า การเรียนการสอนในทุกด้านมี ความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก (\bar{X}) = 4.24) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านก็พบว่า มีค่าเฉลี่ย ของ ความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 5 ด้าน โดยเรียงลำดับ ดังนี้ คือ ด้านเนื้อหาหลักสูตร (\bar{X}) = 4.29) ด้านการสอน ของครู (\bar{X}) = 4.29) ด้านกิจกรรมพกลุ่ม (\bar{X}) = 4.26) ด้านการนำไปใช้ (\bar{X}) = 4.25) และด้านการประเมินผล (\bar{X}) = 4.13) 1.2 ความคิดเห็นเป็นรายข้อ พบว่า ค่าเฉลี่ยของ ความคิดเห็นมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 50 ข้อ โดย ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 10 อันดับแรก คือ เนื้อหาในหลักสูตร ให้พื้นฐานเพียงพอที่จะศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น เปิดโอกาส ให้ผู้เรียนประเมินผล ความก้าวหน้าด้วยตนเอง สิ่งที่เรียน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ สามารถนำความรู้และ ประสบการณ์ จากการเรียนไปใช้ในการประกอบหน้าที่การงาน ความเป็นกันเอง กับผู้เรียน เนื้อหา หลักสูตรส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักพิจารณาและตัดสินใจแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล การยอมรับฟังความ คิดเห็น ของผู้เรียน การวางแผนที่ดีในการพกลุ่ม สามารถนำ ประสบการณ์จากการเรียนไปพัฒนา อาชีพและการเตรียมตัวสอนล่วงหน้า 2. เปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างกลุ่ม พบความ แตกต่าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในตัวแปรด้านอายุเพียงกรณี เดียว คือพบว่าผู้นำที่มีอายุปานกลาง (36-50 ปี) มีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นด้านกิจกรรมพกลุ่มสูงกว่า ผู้นำที่มีอายุน้อย (20-35 ปี) ส่วนกรณีอื่นและ ตัวแปรอื่น คือเขตการปกครอง ตำแหน่งผู้นำชุมชน ระดับการศึกษา และอาชีพ ไม่พบความ แตกต่าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งเมื่อเปรียบเทียบเป็น รายด้านและรวมทุกด้าน 3. ปัญหาการเรียน การสอน ตามความเห็นของผู้นำชุมชน มุสลิม ได้แก่ ครูผู้สอนไม่ค่อยเน้นรายละเอียดของเนื้อหาวิชา วุฒิ การ ศึกษานอกโรงเรียนไม่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานอื่น นักศึกษาไม่ให้ความร่วมมือในการจัด กิจกรรมกลุ่ม ครูผู้สอน ไม่ค่อยอยู่ในขณะให้ทำกิจกรรมกลุ่ม ครูผู้สอนไม่มีประสบการณ์ การสอน หรือการจัดกิจกรรมพกลุ่ม และนักศึกษาไม่ค่อยมาพบ กลุ่ม 4. ข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชนมุสลิม เกี่ยวกับการเรียน การสอน ได้แก่ ควรจัดให้มีหลักสูตรสายอาชีพโดยเฉพาะให้ เลือกเรียน จัด

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันให้มากขึ้น ควรมีการสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม จัดครูผู้สอน ที่มีความถนัดในวิชานั้นๆ ควรอธิบายรายละเอียดของเนื้อหา ให้มากกว่านี้ ควรจัดทัศนศึกษาออกสถานที่บ้าง และครูควร เข้าสอนตรงตามเวลา

กนกวรรณ รุกขชาติ (2541) ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ในศตวรรษที่ 21 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ในศตวรรษที่ 21 ใน 4 ด้านคือ ด้านจุดมุ่งหมาย ด้านเนื้อหาและประสบการณ์ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล เป็นการศึกษาวิจัยอนาคตโดยใช้เทคนิคเดลฟาย กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ และประสบการณ์ทางด้านภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน และที่เป็นนักวิชาการ พร้อมทั้งผู้เชี่ยวชาญ ที่มีความรู้และประสบการณ์ ทางด้านการพัฒนาหลักสูตร จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามที่พัฒนาโดยการถามผู้เชี่ยวชาญ 3 รอบ ข้อมูลที่ได้วิเคราะห์หาค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ หลักสูตรท้องถิ่นการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ในทศวรรษที่ 21 มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการจัดการต่อชีวิตและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยที่มีความสัมพันธ์ต่อชีวิต สังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น และจะเป็นหลักสูตรที่ให้องค์กรชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้นตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ไปจนถึงการประเมินผล เนื้อหาความรู้จะเป็นเนื้อหาที่มีการเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้เรียนสอดคล้องกับชุมชนอย่างแท้จริง ลักษณะการเรียนการสอนเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง บทบาทของผู้สอนจะเป็นผู้นำด้านวิธีคิด วิธีการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน การเรียนการสอนมีการใช้สื่อที่เป็นของจริง สื่อที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติได้จริง การวัดและประเมินผลเป็นการประเมินจากการปฏิบัติได้จริง หลังจากการเรียนรู้ไปแล้วสามารถนำสิ่งที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

เจตนา มีแสงเพชร (2542) ศึกษาวิจัยเรื่อง การให้การศึกษแก่ลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในทศวรรษหน้า โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบลักษณะการให้การศึกษแก่ลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2542-2551) ตามระดับการศึกษาของนายจ้าง และตามขนาดของโรงงานอุตสาหกรรม โดยผลการวิจัยพบว่า ในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2542-2551) นายจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่มีนโยบายที่จะจัดการศึกษาให้แก่ลูกจ้าง ในลักษณะดังนี้ ด้านการจัดการฝึกอบรมในโรงงาน และการจัดกิจกรรมนันทนาการ ในระดับปานกลาง แต่มีความต้องการจัดกิจกรรมนันทนาการสูงที่สุด รองลงมาเรียงตามลำดับ คือ การจัดฝึกอบรมในโรงงาน การจัดกิจกรรมห้องสมุดโรงงาน การจัดกิจกรรมสารสนเทศเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และการจัดฝึกอบรมภายใน

โรงงาน นอกจากนี้ยังพบว่า นายจ้างที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีลักษณะการให้การศึกษาแก่ลูกจ้างไม่แตกต่างกัน แต่โรงงานที่มีขนาดต่างกันมีลักษณะการให้การศึกษาในด้านการจัดกิจกรรมสารสนเทศเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร แตกต่างกัน

อังคณา บุญเฉลิมศักดิ์ (2543) ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการและแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวในศูนย์สงเคราะห์คนพิการ เขตภาคกลาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการ และเพื่อเปรียบเทียบความต้องการเพื่อเสนอแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในศูนย์สงเคราะห์คนพิการ เขตภาคกลาง ในด้านหลักสูตร ครูผู้สอน กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน สิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อม และการวัดและประเมินผล ประชากรคือ ผู้เรียนในศูนย์สงเคราะห์คนพิการ 253 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การแจกแจงความถี่ และค่าที่ ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนในศูนย์สงเคราะห์คนพิการมีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนการศึกษานอกระบบโรงเรียนในด้านหลักสูตร และสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมอยู่ในระดับมาก จากการเปรียบเทียบความต้องการของผู้เรียนที่มีเพศ อายุ และระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน พบว่า ผู้เรียนเพศชายและเพศหญิงมีความต้องการที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ในด้านหลักสูตร และแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน พบว่า ด้านหลักสูตร ผู้จัดการศึกษาทุกฝ่ายควรมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรและสำรวจความต้องการทั้งของผู้เรียนและตลาดแรงงาน ด้านครูผู้สอน ควรคัดเลือกบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ มีการพัฒนา ฝึกอบรม นิเทศการสอนและสร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน เลือกวิธีสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน ผู้สอนควรเปลี่ยนบทบาทใหม่ และมีการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ในบางวิชา ด้านสื่อการเรียนการสอนควรจัดงบประมาณเพื่อจัดซื้อผลิตสื่อให้เพียงพอ และขอรับบริจาคแลกเปลี่ยนสื่อ รวมทั้งพัฒนาบุคลากรทางด้านนี้เพื่อผลิตสื่อใช้เอง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อม ควรมีการวางแผนการจัดการร่วมกัน เพื่อจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนอย่างเพียงพอและเหมาะสม และด้านการวัดและประเมินผล ควรจัดทำคู่มือ จัดประชุมทำความเข้าใจและชี้แจงแก่ผู้สอนตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด

ประยูร ผ่องอำไพ (2544) ศึกษาเรื่อง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของครูประจำกลุ่มการศึกษานอกโรงเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการจัดกิจกรรม การเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ของครูประจำกลุ่มการศึกษานอกโรงเรียน ในเขต กรุงเทพมหานคร ใน 4 ด้าน คือ ด้านการวิเคราะห์ปัญหา เป้าหมายการเรียนรู้ ด้านการ วางแผนการเรียนรู้ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และด้านการ

ประเมินผลการเรียน โดย จำแนกตามตัวแปร เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงานครูประจำกลุ่ม ระดับการสอน สถานภาพการทำงาน และการอบรมก่อนปฏิบัติหน้าที่ครูประจำกลุ่ม ตลอดจนรวบรวม ปัญหาและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ ครูประจำกลุ่มการศึกษานอกโรงเรียน ภาคเรียน ที่ 2/2543 จำนวน 347 คน ด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือ ที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test) และวิธีการทดสอบรายคู่ของเซฟเฟ้ Scheffes Method) ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ของครูประจำกลุ่ม การศึกษานอกโรงเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยรวมและรายด้าน มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน 2) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ของครูประจำกลุ่ม การศึกษานอกโรงเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีเพศต่างกัน โดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ของครูประจำกลุ่ม การศึกษานอกโรงเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีอายุต่างกัน โดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 4) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ของครูประจำกลุ่ม การศึกษานอกโรงเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน โดยรวมและด้านการ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านการประเมินผลการเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 ส่วนด้านการวิเคราะห์ ปัญหา-เป้าหมายการเรียนรู้ ด้านการวางแผนการ เรียนรู้ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 5) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของครูประจำกลุ่ม การศึกษานอกโรงเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานครูประจำกลุ่ม ต่างกัน โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 6) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของครูประจำกลุ่ม การศึกษานอกโรงเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีระดับการสอนการศึกษานอกโรงเรียนต่างกัน โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่โดยรายด้านพบว่า ด้านการประเมินผล การเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 7) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของครูประจำกลุ่ม การศึกษานอกโรงเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีสถานภาพการทำงานต่างกัน โดยรวมและ รายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 8) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของครูประจำกลุ่ม การศึกษานอกโรงเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีการอบรมก่อนปฏิบัติหน้าที่ครูการศึกษา นอกโรงเรียนต่างกัน โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อ พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และด้านการประเมินผลการเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 9) ครูประจำกลุ่มการศึกษานอกโรงเรียน ได้ให้ข้อเสนอแนะโดยรวมดังนี้ 9.1

ด้านการวิเคราะห์ปัญหา-เป้าหมายการเรียนรู้ ควรจัดอบรมเรื่องการจัด กิจกรรมการเรียนรู้โดยยึด ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้ครูประจำกลุ่มอย่างทั่วถึง 9.2 ด้านการวางแผนการเรียนรู้ ควรให้มีการอบรม ในการจัดทำแผนการเรียนรู้ โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 9.3 ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ควรมี คู่มือให้ครูประจำกลุ่ม สามารถนำไป เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็น ศูนย์กลางได้ 9.4 ด้านการประเมินผลการเรียน ควรปรับวิธีการวัดผลประเมินผลใหม่

วุฒิปณ สกสกลเกียรติ (2546) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนา ทักษะสำหรับผู้ใช้แรงงานในสถานประกอบการภาคอุตสาหกรรม : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมยานยนต์ และชิ้นส่วน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะสำหรับผู้ ใช้แรงงานในสถานประกอบการภาคอุตสาหกรรม : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน ซึ่ง ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการคือ ปัจจัยในการเรียนรู้ ทักษะที่จำเป็นและขั้นตอนการจัดการ เรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะ โดยเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณประกอบเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการ สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มแบบมีโครงสร้าง กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยกลุ่มพนักงาน สายการผลิต และกลุ่มผู้จัดการเรียนรู้และผู้เกี่ยวข้อง ในบริษัทที่เป็นอุตสาหกรรมยานยนต์และ ชิ้นส่วน จำนวน 2 แห่ง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ ตีความ สรุป และร่างรูปแบบ เพื่อให้ ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริงในสถานประกอบการและสรุป เพื่อนำเสนอรูปแบบ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า รูปแบบประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการคือ (1) ปัจจัยในการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ สภาพแวดล้อมภายนอกสถานประกอบการ สภาพแวดล้อมภายใน สถานประกอบการ งาน และผู้ใช้แรงงาน (2) ทักษะที่จำเป็นทั้ง 5 กลุ่ม ได้แก่ การทำงานประจำ การ จัดการ การทำงานภายใต้สภาพแวดล้อม การเรียนรู้ในสถานประกอบการ และการสร้าง ความสัมพันธ์ในการทำงาน (3) ขั้นตอนการจัดการฝึกอบรมทักษะ ได้แก่ วิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้น วิเคราะห์งานและผู้ปฏิบัติงาน รวมถึงการวัดผลความสามารถในการปฏิบัติงาน ทำความเข้าใจ พิจารณาความสำคัญและบ่งชี้สาเหตุของช่องว่างที่เกิดขึ้น คัดเลือกกลยุทธ์เพื่อเพิ่มความสามารถ การปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงาน เพื่อแก้ไขช่องว่างที่เกิดขึ้นจากสาเหตุการขาดทักษะเป็นหลัก ประเมินความน่าจะเป็นในการนำกลยุทธ์ไปใช้และสร้างแผนปฏิบัติการ นำกลยุทธ์ไปใช้เพิ่ม ความสามารถหรือประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงาน วัดและประเมินผล ผลที่เกิดขึ้นระหว่าง และหลังการนำไปใช้ ป้อนข้อมูลกลับไปขั้นที่ 1

สมศักดิ์ แก้วคำ (2547) ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความต้องการและแนวทางการจัด การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับนักเดินคาบาเร่ต์ที่มีพฤติกรรม เบี่ยงเบนทางเพศจากชายเป็นหญิง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการการจัดการศึกษา นอกระบบโรงเรียนในด้านผู้สอน กิจกรรมการเรียนการสอน เนื้อหา อุปกรณ์การสอน สภาพแวดล้อม และการประเมินผลของนักเดินคาบาเร่ต์ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศจากชายเป็นหญิง 2) เพื่อ

ศึกษาความต้องการศึกษาทางการตามอัยาศัยในด้านบุคคลและสื่อของนักเต้นคาบาเร่ต์ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศจากชายเป็นหญิง 3) เพื่อเสนอแนวทางในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยาศัยของนักเต้นคาบาเร่ต์ ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศจากชายเป็นหญิง ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ความต้องการการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในด้านผู้สอนมีความเหมาะสมด้านเนื้อหา ผู้เรียนมีความต้องการที่จะเรียนรู้เรื่องเทคนิคการแต่งหน้า ภาษาต่างประเทศ การดูแลรักษาบุรุษสำอางหน้าตา การออกแบบและการตัดเย็บเครื่องแต่งกาย การออกแบบและการประดิษฐ์เครื่องสวมศรีษะ ศิลปะการป้องกันตัว ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนพบว่า ต้องการให้สถาบันบันเทิงเป็นผู้ประสานกับผู้เชี่ยวชาญหรือองค์กรต่างๆมาจัด งานนอกสถานที่ มีการสนับสนุนงบประมาณ ให้ไปเรียนกับองค์กรต่างๆ ที่จัดตามความสนใจ ด้านอุปกรณ์การสอนพบว่า มีความเหมาะสม ด้านสภาพแวดล้อมพบว่า นักเต้นคาบาเร่ต์ ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศจากชายเป็นหญิงทั้งหมดใน ฟรีแมน แคนซอร์ริน่า มีความต้องการให้ปรับปรุงสภาพห้องซ้อม ห้องแต่งตัว ให้มีขนาดใหญ่เหมาะสมกับจำนวนนักแสดง ในคาบิไซต้องการให้มีการจัดห้องซ้อมการแสดง นอกจากนี้ยังมีความต้องการให้จัดมุมพักผ่อน ซึ่งอาจเป็นมุมหนังสือ และต้องการลิฟท์ ต้องการให้แก้ปัญหาเรื่องการระบายอากาศ ด้านประเมินผลพบว่ามีความเหมาะสม ความต้องการทางการศึกษาอัยาศัยในด้านบุคคลและสื่อ พบว่า นักแสดงคาบาเร่ต์ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศจากชายเป็นหญิงมีความต้องการด้านบุคคลเหมาะสม ด้านสื่อพบว่ามีความต้องการให้รับนิเทศสารที่เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวด้านบันเทิงที่เกี่ยวกับการแสดงคาบาเร่ต์ และต้องการให้จัดวิดิทัศน์ที่เกี่ยวกับการแสดงคาบาเร่ต์ ส่วนแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยาศัย ในการศึกษานอกระบบโรงเรียนอาจจัดโดยจัดประสานให้องค์กรต่างๆหรือผู้เชี่ยวชาญมาร่วมจัดตามความสนใจของนักแสดง โดยเสียค่าใช้จ่ายในราคาถูก สนับสนุนให้นักแสดงไปเรียนตามองค์กรต่างๆ ที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน พานักแสดงไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ แนวทางการจัดการศึกษาตามอัยาศัยอาจจัดโดยมีมุมหนังสือที่จะเป็นมุมพักผ่อน จัดห้องสำหรับดูวิดิทัศน์ จัดให้มีฝ่ายสรรหาและยืมคืนนิเทศสาร วิดิทัศน์ มีป้ายนิเทศในการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้อย่างทั่วถึง

สุพิชฌาย์ สุนทรวาณิชย์ (2548) ศึกษาวิจัยเรื่อง การนำเสนอโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงานของพนักงานในสถานประกอบการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ เขตกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาความต้องการการจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในด้านหลักสูตร ด้านเนื้อหา ด้านวิธีการและเทคนิคการจัดกิจกรรม ด้านสื่อการสอน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อม ด้านการวัดและประเมินผล เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงานของพนักงานในสถานประกอบการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อเปรียบเทียบความต้องการการจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำแนกตามเพศ อายุ ประสบการณ์การทำงานและระดับการศึกษา

เพื่อนำเสนอโปรแกรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงานของพนักงานในสถานประกอบการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของพนักงานในสถานประกอบการ ผลการวิจัยพบว่า พนักงานมีอุปสรรค และปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานมากที่สุดในด้านการติดต่อสื่อสารในการทำงานและการทำงานร่วมกับผู้อื่น ผลการสำรวจความต้องการในการจัดโปรแกรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนในด้านเนื้อหาพบว่า พนักงานมีความต้องการในการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องการสื่อสารในการทำงานมากที่สุด ผลการเปรียบเทียบความต้องการการจัดโปรแกรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติเมื่อจำแนกตามเพศ แต่จะมีความแตกต่างกันเมื่อจำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา หรือประสบการณ์การทำงาน ส่วนผลการนำเสนอโปรแกรมการจัดการศึกษาจากระบบโรงเรียนแก่ผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า ด้านหลักสูตร ด้านเนื้อหา มีความเหมาะสม และมีความเห็นในด้านวิธีการและเทคนิคการจัดกิจกรรมว่า ควรให้ความสำคัญกับคุณภาพของวิทยากรหรือผู้สอนด้วย และควรเพิ่มให้มีการกลับไปศึกษา ค้นคว้าเพิ่มเติมนอกเวลาโดยใช้สื่อการสอนประเภทอินเทอร์เน็ต และโปรแกรมสำเร็จรูปด้วยตนเอง และควรขอความร่วมมือการจัดกิจกรรมกับทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในด้านสถานที่ และสภาพแวดล้อม รวมถึงบุคลากร เจ้าหน้าที่ ละอุปกรณ์เครื่องมือต่างๆ ทั้งนี้สถานประกอบการควรให้ความร่วมมือในการสนับสนุนงบประมาณ ในส่วนการวัดและประเมินผลก่อน ระหว่าง และหลังการฝึกอบรม วิทยากรสามารถทำได้โดยขอความร่วมมือจากหัวหน้างานและเพื่อนร่วมงานในการวัดและประเมินผล ซึ่งสามารถวัดจากการสังเกตพฤติกรรมเปลี่ยนแปลง และจากผลการปฏิบัติงานที่สามารถมองเห็นได้จากรูปธรรม

ชาลิณี เอี่ยมศรี (2549) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานด้านสุขภาพของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานด้านสุขภาพของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบล เพื่อพัฒนาโปรแกรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานด้านสุขภาพของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบล ด้วยแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์และการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก และเพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำโปรแกรมการศึกษจากระบบโรงเรียนที่ได้พัฒนานั้นไปใช้ ประชากรในการศึกษาครั้งนี้คือ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลที่ปฏิบัติงานอยู่ใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง ขั้นตอนการวิจัยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่แรก เป็นการศึกษาความต้องการการเรียนรู้ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลจำนวน 107 คน ขั้นตอนที่สอง พัฒนาโปรแกรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐานและความต้องการการเรียนรู้ที่ได้ในขั้นตอนที่หนึ่ง ขั้นตอนที่สาม

ทดลองใช้โปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลจำนวน 40 คน เป็นกลุ่มทดลอง 20 คนและกลุ่มควบคุม 20 คน กลุ่มทดลองได้รับการฝึกอบรมตามโปรแกรมที่ผู้วิจัย ได้พัฒนาขึ้น ขึ้นตอนที่สี่ ศึกษาปัจจัย ปัญหาและข้อเสนอแนะด้วยการอภิปรายกลุ่มของเจ้าหน้าที่ สาธารณสุขระดับตำบลกลุ่มทดลองและสัมภาษณ์ผู้สอนประจำกลุ่ม ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผล การศึกษาข้อมูลความต้องการการเรียนรู้ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความต้องการการเรียนรู้ (1) เนื้อหา ความรู้ที่ต้องการได้รับในเรื่องการส่งเสริมสุขภาพแบบไทย สป่าและเรื่องการควบคุมป้องกันโรค ใช้หัวหน้าในคนทุกหัวข้ออยู่ในระดับมาก (2) ทักษะที่จะได้รับการเข้าร่วมโปรแกรมการศึกษานอกระบบในเรื่องการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานด้านสุขภาพ ทุกองค์ประกอบอยู่ในระดับมาก องค์ประกอบของโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ กลุ่มผู้เรียน ผู้สอนประจำกลุ่ม เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ แหล่ง ความรู้และสื่อการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล สภาพแวดล้อม ผลการทดลองใช้โปรแกรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีดังนี้ (1) เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลในกลุ่มทดลอง มีการคิด อย่างมีวิจารณญาณหลังการเข้าร่วมโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสูงกว่ากลุ่มทดลองอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (2) เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลในกลุ่มทดลอง มีทักษะการ แก้ปัญหาในการปฏิบัติงานด้านสุขภาพหลังการเข้าร่วมโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสูง กว่ากลุ่มทดลอง อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และปัจจัยที่เกี่ยวข้องของการนำโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ได้พัฒนาขึ้นไปใช้ ได้แก่ กลุ่มผู้เรียน ผู้สอนประจำกลุ่ม กิจกรรมการเรียนรู้ แหล่ง ความรู้และสื่อการเรียนรู้ และสภาพแวดล้อม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นดังนี้

1. การศึกษาแนวคิดเพื่อทำการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาความรู้เกี่ยวกับปรัชญา แนวคิดและกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน บทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน หลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน การบริหาร การจัดการ และการประสานงานการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน การประเมิน และการติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นความรู้เบื้องต้นของการวิจัย

2. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ คณาจารย์ที่จัดการเรียนการสอนด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษาต่อเนื่องในมหาวิทยาลัย ผู้ที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาผู้ใหญ่ หรือการศึกษาต่อเนื่องที่สังกัดในมหาวิทยาลัย หน่วยงานราชการและรัฐวิสาหกิจ ภาครัฐกิจเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน

2.2 กลุ่มตัวอย่าง

คณะผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การเลือกควมเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีหลักเกณฑ์คือเป็นผู้มีตำแหน่งระดับผู้นำหรือหัวหน้าของหน่วยงานหรือฝ่ายในหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ เอกชนทั้งที่เป็นหน่วยงานที่เป็นภาครัฐกิจเอกชนและหน่วยงานที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณประโยชน์ โดยไม่หวังผลกำไร จำนวนทั้งสิ้น 770 คน โดยมีกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ (ศึกษารายชื่อหน่วยงานได้ในภาคผนวก ข.)

2.2.1 หัวหน้าภาควิชาหรือประธานสาขาวิชาที่มีหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาผู้ใหญ่ หรือการศึกษาต่อเนื่องในมหาวิทยาลัย จำนวน 7 คน

2.2.2 ผู้อำนวยการของศูนย์การศึกษาต่อเนื่องในมหาวิทยาลัย จำนวน 7 คน

2.2.3 ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค จำนวน 5 คน

2.2.4 ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดทั้งในเขตภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคใต้ และภาคกลาง จำนวน 79 คน

2.2.5 ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขต จำนวน 44 คน

2.2.6 ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอ จำนวน 510 คน

2.2.7 อธิบดีกรม ผู้อำนวยการฝ่าย หัวหน้าหน่วย หรือหัวหน้าแผนกขององค์กรภาครัฐ และรัฐวิสาหกิจ ที่จัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาออกระบบโรงเรียน จำนวน 53 คน

2.2.8 ผู้จัดการหรือหัวหน้าฝ่ายการจัดการทรัพยากรมนุษย์ หรือฝ่ายฝึกอบรมของภาคเอกชน จำนวน 15 คน

2.2.9 ผู้อำนวยการ ประธาน หรือหัวหน้าสมาคม มูลนิธิ และสถาบัน ที่สังกัดองค์กรพัฒนาเอกชน จำนวน 50 คน

3. กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเพื่อการวิจัยเรื่อง “แนวโน้มการจัดการศึกษาออกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า” โดยได้ดำเนินการสร้างตามลำดับขั้นดังนี้

3.1 การสร้างเครื่องมือ

ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับลักษณะของแบบสอบถามที่ดี เนื้อหาที่ใช้ในการสร้างแบบสอบถาม คณะผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปรัชญา แนวคิด และกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน บทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน หลักสูตร เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน การบริหาร การจัดการ และการประสานงานการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน การประเมินและการติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในหนังสือ ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 ลักษณะของเครื่องมือ

แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มี 2 ตอน คือ

3.2.1 ตอนที่ 1 เป็นตอนสำหรับการสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด รายได้ต่อเดือน ชื่อหน่วยงาน

3.2.2 ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับความเป็นไปได้หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า ทั้งหมด 56 ข้อ ซึ่งจะสอบถามใน 5 ด้าน คือ

- 3.2.2.1 ด้านปรัชญา แนวคิด และกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบ
โรงเรียน จำนวน 12 ข้อ คือ ข้อ 1 - 12
- 3.2.2.2 ด้านบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 8 ข้อ คือ
ข้อ 13 – 20
- 3.2.2.3 ด้านหลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษานอก
ระบบโรงเรียน จำนวน 13 ข้อ คือ ข้อ 21 – 33
- 3.2.2.4 ด้านการบริหาร การจัดการ และการประสานงานการจัดการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน จำนวน 12 ข้อ คือ ข้อ 34 - 45
- 3.2.2.5 ด้านการประเมินและการติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบ
โรงเรียน จำนวน 11 ข้อ คือ ข้อ 46 – 56

โดยมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ระดับ ดังนี้

ระดับ 5	หมายถึง	เป็นไปได้มากที่สุด หรือเห็นด้วยมากที่สุด
ระดับ 4	หมายถึง	เป็นไปได้มาก หรือเห็นด้วยมาก
ระดับ 3	หมายถึง	เป็นไปได้ปานกลาง หรือเห็นด้วยปานกลาง
ระดับ 2	หมายถึง	เป็นไปได้น้อย หรือเห็นด้วยน้อย
ระดับ 1	หมายถึง	เป็นไปได้น้อยที่สุด หรือเห็นด้วยน้อยที่สุด

3.3 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

- 3.3.1 นำแบบสอบถามฉบับร่างไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 2 ท่าน (รายชื่อใน
ภาคผนวก ก.) ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity)
- 3.3.2 นำแบบสอบถามที่ได้รับการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิไปปรับปรุง เพื่อให้มี
ความชัดเจนและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

- 4.1 คณะผู้วิจัยทำการส่งแบบสอบถามไปให้กลุ่มตัวอย่าง รวมทั้งหมด 770 ฉบับ ได้รับการ
ส่งกลับมาทั้งหมด 770 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 ของแบบสอบถาม
- 4.2 คณะผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาตรวจสอบความสมบูรณ์ แล้วนำไปวิเคราะห์
ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS for Windows version 13.0

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลความเป็นไปได้หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศไทยในทศวรรษหน้า วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean หรือ \bar{X}) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยมีเกณฑ์ดังนี้

- 4.50 – 5.00 คือ มีความเป็นไปได้มากที่สุดหรือเห็นด้วยมากที่สุด
- 3.50 – 4.49 คือ มีความเป็นไปได้มากหรือเห็นด้วยมาก
- 2.50 – 3.49 คือ มีความเป็นไปได้ปานกลางหรือเห็นด้วยปานกลาง
- 1.50 – 2.49 คือ มีความเป็นไปได้น้อยหรือเห็นด้วยน้อย
- 1.00 – 1.49 คือ มีความเป็นไปได้น้อยที่สุดหรือเห็นด้วยน้อยที่สุด

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

- 1) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean หรือ \bar{X}) (ประคอง กรรณสูต, 2542)

$$\bar{X} = \frac{\sum fx}{N}$$

โดยที่	\bar{X}	แทนค่า	เฉลี่ยเลขคณิต
	$\sum fx$	แทนค่า	ผลรวมของคะแนน
	N	แทนค่า	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

- 2) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) (ประคอง กรรณสูต, อ้างแล้ว)

$$S.D. = \sqrt{\frac{N \sum fx^2 - (\sum fx)^2}{N(N-1)}}$$

โดยที่ S.D. แทนค่า ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

X	แทนค่า	คะแนนที่กำหนดตามระดับมาตราส่วนประมาณค่า
f	แทนค่า	จำนวนผู้ตอบแต่ละข้อ
N	แทนค่า	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

6. การนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลความเป็นไปได้ หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศไทยในทศวรรษหน้าที่ผ่านการวิเคราะห์แล้ว คณะผู้วิจัยจะนำมาเสนอในรูปแบบของตารางประกอบคำบรรยาย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ข้อมูลความเป็นไปได้หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย ตามลำดับดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นไปได้หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า 5 ด้าน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ลักษณะของข้อมูล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. เพศ		
1.1 ชาย	483	62.72
2.2 หญิง	287	37.28
รวม	770	100.00
2. อายุ		
2.1 31 – 40 ปี	75	9.74
2.2 41 -50 ปี	270	35.06
2.3 51 – 60 ปี	425	55.20
รวม	770	100.00
3.ระดับการศึกษาสูงสุด		
3.1 ปริญญาตรี	18	2.33
3.2 สูงกว่าปริญญาตรี	752	97.67
รวม	770	100.00
4. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน		
4.1 10,000 – 25,000 บาท	19	2.46
4.2 25,001 – 50,000 บาท	380	49.35
4.3 50,001 – 75,000 บาท	290	37.66
4.4 75,000 – 100,000 บาท	81	10.53
รวม	770	100.00

จากตารางที่ 1 แสดงลักษณะข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 483 คน คิดเป็นร้อยละ 62.72 และเป็นเพศหญิง จำนวน 287 คน คิดเป็นร้อยละ 37.28 อายุของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 51 – 60 ปี จำนวน 425 คน คิดเป็นร้อยละ 55.20 รองลงมาคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุระหว่าง 41 – 50 ปี จำนวน 270 คน คิดเป็นร้อยละ 35.06 และกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุระหว่าง 31 – 40 ปี มีจำนวนน้อยที่สุด คือ 75 คน คิดเป็นร้อยละ 9.74

ระดับการศึกษาสูงสุดของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีมีจำนวนมากที่สุด คือ 752 คน คิดเป็นร้อยละ 97.67 รองลงมาคือ ผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 2.33

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่า รายได้ระหว่าง 25,001 – 50,000 บาท มีมากที่สุด จำนวน 380 คน คิดเป็นร้อยละ 49.35 รองลงมาคือ ผู้มีรายได้ระหว่าง 50,001 – 75,000 บาท จำนวน 290 คน คิดเป็นร้อยละ 37.66 รายได้ระหว่าง 75,000 – 100,000 บาท มีจำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 10.53 ที่น้อยที่สุดคือ ผู้มีรายได้ระหว่าง 10,000 – 25,000 บาท มีจำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 2.46

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นไปได้ หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า 5 ด้าน

ตารางที่ 2 แนวโน้มด้านปรัชญา แนวคิด และกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

แนวโน้ม (n = 770)	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
1. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรเน้นที่ความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ	5.00	.00	มากที่สุด
2. การศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องยึดปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก	5.00	.00	มากที่สุด
3. การศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องเปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการศึกษานอกระบบโรงเรียน	4.97	.15	มากที่สุด
4. การศึกษานอกระบบโรงเรียนควรเน้นการศึกษาตลอดชีวิต	5.00	.00	มากที่สุด
5. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความเชื่อในความเสมอภาคของโอกาสการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล	5.00	.00	มากที่สุด
6. การศึกษานอกระบบโรงเรียนยึดเสรีภาพและอิสระในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล	5.00	.00	มากที่สุด
7. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมุ่งให้บุคคลพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อควมมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียม	5.00	.00	มากที่สุด
8. การศึกษานอกระบบโรงเรียนเน้นให้บุคคลรู้จักพึ่งพาตนเอง	4.80	.41	มากที่สุด
9. กลุ่มเป้าหมายหลักของการศึกษานอกระบบโรงเรียนคือ ผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน	5.00	.00	มากที่สุด
10. การศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรเน้นจริยธรรมและคุณธรรมของบุคคลในสังคม	5.00	.00	มากที่สุด

ตารางที่ 2 (ต่อ) แนวโน้มด้านปรัชญา แนวคิด และกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

แนวโน้ม (n = 770)	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
11. การศึกษานอกระบบโรงเรียนควรเน้นความสัมพันธ์ของบุคคลในชุมชนอันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนตนเองต่อไป	5.00	.00	มากที่สุด
12. กลุ่มเป้าหมายของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรเป็น			
- กลุ่มเกษตรกรในชนบท	5.00	.00	มากที่สุด
- กลุ่มแรงงานในโรงงาน	5.00	.00	มากที่สุด
- กลุ่มประชาชนในชุมชนแออัด	5.00	.00	มากที่สุด
- กลุ่มเด็กเล็ก อายุ 0 – 6 ปี ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน	5.00	.00	มากที่สุด
- กลุ่มเด็ก อายุ 7 – 14 ปี ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน	5.00	.00	มากที่สุด
- กลุ่มเยาวชน อายุ 15 – 20 ปี ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน	5.00	.00	มากที่สุด
- กลุ่มผู้ใหญ่ อายุ 31 – 40 ปี	5.00	.00	มากที่สุด
- กลุ่มผู้ใหญ่ อายุ 41 – 60 ปี	5.00	.00	มากที่สุด
- กลุ่มผู้สูงอายุอายุ 61 ปีขึ้นไป	5.00	.00	มากที่สุด
- กลุ่มอื่น ๆ เช่น พนักงานในสถานประกอบการ บริษัทห้างร้าน ผู้ว่างงาน กลุ่มเป้าหมายที่มีปัญหา พิเศษ อาทิ เด็กเร่ร่อน ผู้ค้าประเวณี ชนกลุ่มน้อย	5.00	.00	มากที่สุด

จากตารางพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อแนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในด้านปรัชญา แนวคิด และกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนอยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ แสดงว่า แนวโน้มด้านปรัชญาและแนวคิดของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเป็นไปได้มากที่สุดทั้ง 12 ประการ กล่าวคือ การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเน้นการศึกษาตลอดชีวิตที่เชื่อในความเสมอภาคของโอกาสในการเรียนรู้ ให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างบุคคล ที่ให้เสรีภาพและอิสระในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลจะยึดปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย โดยกลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมใน การกำหนดโครงการจะมุ่งพัฒนาศักยภาพส่วนตนเพื่อความมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียม มุ่งให้บุคคลรู้จักการพึ่งตนเองเน้นส่งเสริมการมีคุณธรรมและจริยธรรมและส่งเสริม

ความสัมพันธ์ของบุคคลอื่นจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนของตนเอง กลุ่มเป้าหมายในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ เกษตรกรในชนบท กลุ่มแรงงานในโรงงาน พนักงานในสถานประกอบการ บริษัท ห้างร้าน ประชาชนในชุมชนแออัด เด็กเล็ก เด็กและเยาวชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ผู้ว่างงาน ผู้สูงอายุ รวมทั้งกลุ่มเป้าหมายที่ปัญหาพิเศษ เช่น เด็กเร่ร่อน ผู้ค้าประเวณี ชนกลุ่มน้อย โดยกลุ่มเป้าหมายหลักของการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ ผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3 แนวโน้มด้านบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

แนวโน้ม (n = 770)	X	S.D.	ความหมาย
13. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทในการพัฒนาความสามารถของบุคคลทุกคนทั้งด้านความรู้ ทักษะและเจตคติ	5.00	.00	มากที่สุด
14. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทในการพัฒนาสังคมไทย	5.00	.00	มากที่สุด
15. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทในการพัฒนาความสำนึกต่อสาธารณะ รวมทั้งสำนึกทางการเมือง และการปกครอง	4.90	.28	มากที่สุด
16. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีขอบเขตแตกต่างกันไป โดยขึ้นกับหน่วยงาน สถาบัน และบุคคลที่จัดเป็นสำคัญ	5.00	.00	มากที่สุด
17. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทในการพัฒนาคนให้มีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น	4.94	.22	มากที่สุด
18. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทในการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในสังคม	4.90	.28	มากที่สุด
19. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทพัฒนาให้บุคคลเป็นคนทันสมัยทันเหตุการณ์ โดยได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้อง	4.97	.15	มากที่สุด
20. การศึกษานอกระบบโรงเรียนควรเน้นการทำมาหากินและการประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นสำคัญ	5.00	.00	มากที่สุด

จากตารางพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อ แนวโน้มการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในด้านบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน อยู่ในระดับมากที่สุด ทุกข้อ แสดงว่า แนวโน้มด้านบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะเป็นไปได้มากที่สุดทั้ง 8 ประการ คือ การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะมีบทบาทในการพัฒนาสังคมไทยทั้งในระดับส่วนรวมและระดับบุคคล โดยบทบาทจะมีขอบเขตแตกต่างกันไป โดยขึ้นอยู่กับหน่วยงาน สถาบันและบุคคลที่จัดเป็นสำคัญ การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสามารถของประชาชนอย่างยั่งยืน ทั้งด้าน

ความรู้ ทักษะ เจตคติ มีบทบาทในการพัฒนาคนให้มีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการทำมาหากิน และการประกอบอาชีพต่าง ๆ มีบทบาทในการพัฒนาให้บุคคลเป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ โดยได้ข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้อง มีบทบาทในการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในสังคม และมีบทบาทในการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ รวมทั้งสำนักทางการเมือง และการปกครอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 แนวโน้มด้านหลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

แนวโน้ม (n = 770)	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
21. หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรมี ความยืดหยุ่นสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการ ของผู้เรียน	5.00	.00	มากที่สุด
22. เนื้อหาของหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน เน้นกิจกรรมที่พัฒนาทักษะการประกอบอาชีพ เป็นสำคัญ	4.90	.28	มากที่สุด
23. หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนขั้นพื้นฐาน เริ่มลดความสำคัญ	5.00	.00	มากที่สุด
24. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรเน้น กิจกรรมส่งเสริมให้ทันต่อวิทยาการที่เปลี่ยนแปลง ในสังคม	5.00	.00	มากที่สุด
25. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรเน้น กิจกรรมการศึกษาเพื่อมวลชน โดยใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ	5.00	.00	มากที่สุด
26. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรมุ่ง พัฒนาสถาบันครอบครัวในสังคม	5.00	.00	มากที่สุด
27. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรเน้น กิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน	5.00	.00	มากที่สุด
28. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรจะ สอดคล้องกับความต้องการของสังคม	5.00	.00	มากที่สุด
29. กิจกรรมการเรียนการสอน ควรเป็นกิจกรรมที่ทำให้ ผู้เรียนเข้าใจตนเองและสังคมได้	5.00	.00	มากที่สุด
30. เนื้อหาของกิจกรรมการเรียนการสอน ควรมุ่งเน้น ผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถในเชิงปฏิบัติมากกว่า เนื้อหาทฤษฎีทางวิชาการ	5.00	.00	มากที่สุด

ตารางที่ 4 (ต่อ) แนวโน้มด้านหลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

แนวโน้ม (n = 770)	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
31. เนื้อหาของกิจกรรมการเรียนการสอน ควรมุ่งความสัมพันธ์กับสภาพสังคมในปัจจุบันและอนาคต	5.00	.00	มากที่สุด
32. หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรเน้นหลักสูตรท้องถิ่นมากกว่าหลักสูตรจากส่วนกลาง	5.00	.00	มากที่สุด
33. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควรเน้นกระบวนการคิดจากการประยุกต์ใช้ความรู้จากประสบการณ์จริง	5.00	.00	มากที่สุด

จากตารางพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อแนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในด้านหลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ แสดงว่า แนวโน้มด้านหลักสูตร เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะเป็นไปได้มากที่สุดทั้ง 13 ประการ กล่าวคือ หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนขั้นพื้นฐานจะเริ่มลดความสำคัญลง หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเป็นหลักสูตรที่มีชุมชนและสถานประกอบการเป็นฐานเป็นหลักฐานท้องถิ่นมากกว่าหลักสูตรจากส่วนกลาง มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของบุคคลและชุมชน เนื้อหาในหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้ในการทำงาน การประกอบอาชีพและวิถีชีวิตสอดคล้องและทันกับวิทยาการที่เปลี่ยนแปลงในสังคม เนื้อหามุ่งให้มีความรู้ ความสามารถในการเชิงปฏิบัติมากกว่าเนื้อหาหรือทฤษฎีทางวิชาการ เป็นเนื้อหาที่สัมพันธ์กับสภาพสังคมในปัจจุบันและอนาคต กิจกรรมจะเป็นการศึกษาเพื่อมวลชน โดยใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ทันกับวิทยาการที่เปลี่ยนแปลง มีความสอดคล้องกับความต้องการของสังคม กิจกรรมจะมุ่งพัฒนาสถาบันครอบครัวและพัฒนาชุมชน เป็นกิจกรรมที่พัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจตนเอง ชุมชนและสังคม และการจัดกิจกรรมจะเน้นที่กระบวนการคิดจากการประยุกต์ใช้ความรู้จากประสบการณ์จริง

ตารางที่ 5 แนวโน้มด้านการบริหาร การจัดการ และการประสานงานการศึกษาในระบบโรงเรียน

แนวโน้ม (n = 770)	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
34. การบริหารงานการศึกษาในระบบโรงเรียนควรมีเจ้าหน้าที่ประจำน้อยที่สุด เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการจัดการ	4.96	.19	มากที่สุด
35. การบริหารงานการศึกษาในระบบโรงเรียน ควรดำเนินงานในลักษณะของการประสานงานเครือข่ายต่าง ๆ	4.98	.11	มากที่สุด
36. การบริหารงานการศึกษาในระบบโรงเรียน ควรมีการกำหนดกลุ่มพื้นที่การดำเนินงานให้ชัดเจน	5.00	.00	มากที่สุด
37. การประสานงานการศึกษาในระบบโรงเรียน ควรเปิดโอกาสให้บุคคลองค์กรเอกชน ครอบครัวยุวมชน และหน่วยงานสถาบันต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานร่วมกันอย่างกว้างขวาง	4.98	.11	มากที่สุด
38. ควรมีการปรับระเบียบกฎเกณฑ์บางประการของการบริหารการจัดการและการประสานงาน เพื่อให้สอดคล้องกับการดำเนินงาน ซึ่งเน้นความยืดหยุ่นและความคล่องตัว	5.00	.00	มากที่สุด
39. ควรมีการมอบและกระจายอำนาจสู่ระดับท้องถิ่นให้มากขึ้น เพื่อสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย	5.00	.00	มากที่สุด
40. ควรมีหน่วยงานประสานการปฏิบัติการ เพื่อดำเนินงานการศึกษาในระบบโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพในระดับท้องถิ่น	5.00	.00	มากที่สุด
41. ควรมีองค์กรการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยร่วมกันดำเนินงานตามความต้องการของชุมชน	5.00	.00	มากที่สุด

ตารางที่ 5 (ต่อ) แนวโน้มด้านการบริหาร การจัดการ และการประสานงานการศึกษานอกระบบ
โรงเรียน

แนวโน้ม (n = 770)	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
42. การศึกษาทุกระดับและทุกรูปแบบ ควรต้องบริการ ชุมชน ทำให้สถานศึกษาของชุมชนเป็นสำคัญ	5.00	.00	มากที่สุด
43. โครงสร้างการบริหารการจัดการ ควรกระจายอำนาจ จากระดับกระทรวงสู่ระดับเขตพื้นที่การศึกษาและ จากระดับเขตพื้นที่การศึกษาสู่ระดับสถานศึกษาหรือ ศูนย์การเรียนรู้	5.00	.00	มากที่สุด
44. ควรมีเอกภาพด้านการกำหนดนโยบาย หากเปิด โอกาสให้มีความหลากหลายในการปฏิบัติ	4.98	.00	มากที่สุด
45. ควรมีการระดมทรัพยากรจากแหล่งการเรียนรู้ ต่าง ๆ ในชุมชนในการจัดการการศึกษานอกระบบ โรงเรียน	5.00	.00	มากที่สุด

จากตารางพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีความเห็นต่อแนวโน้มการศึกษานอกระบบโรงเรียนในด้านการบริหาร การจัดการ และการประสานงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ แสดงว่า แนวโน้มด้านการบริหาร การจัดการและ การประสานงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเป็นไปได้มากที่สุดทั้ง 12 ประการ กล่าวคือ การบริหารจะเน้นการกระจายอำนาจสู่ระดับท้องถิ่นมากขึ้น เพื่อสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่สุด โครงสร้างการบริหารการจัดการจะกระจายอำนาจจากระดับกระทรวง สู่ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และจากระดับเขตพื้นที่การศึกษาสู่ระดับสถานศึกษาหรือศูนย์การเรียนรู้ การบริหารและจัดการการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะมีองค์การการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยร่วมกันดำเนินงานตามความต้องการของชุมชน ในระดับท้องถิ่นจะมีหน่วยงานประสานการปฏิบัติการ เพื่อดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ การบริหารงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรมีเจ้าหน้าที่ประจำน้อยที่สุด เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการ มีการบริหารจัดการ และประสานงาน เพื่อการดำเนินงานในลักษณะของการประสานงานเครือข่ายต่าง ๆ การบริหารงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะมีการกำหนดพื้นที่การดำเนินงานให้ชัดเจน การจัดการการศึกษานอกระบบโรงเรียนทุกระดับและทุกรูปแบบต้องบริการชุมชนที่ทำให้เป็นสถานศึกษาของชุมชน การบริหารจัดการจะมีเอกภาพด้านการกำหนดนโยบายแต่มีความหลากหลายในการปฏิบัติ มีการปรับระเบียบกฎเกณฑ์ในการบริหารจัดการและการประสานงานเพื่อให้

สอดคล้องกับการดำเนินงานที่เน้นความยืดหยุ่นและความคล่องตัว และมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน องค์กรเอกชน สถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ ในการวางแผนและการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ตารางที่ 6 แนวโน้มการประเมินและติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

แนวโน้ม (n = 770)	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
46. ควรมีหน่วยงานหรือสถาบันการศึกษาที่ควบคุมมาตรฐานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย	4.90	.28	มากที่สุด
47. การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรเน้นเฉพาะด้าน เพื่อให้ผู้เรียนทราบว่าตนเองจะพัฒนาไปในทิศทางใด	4.96	.19	มากที่สุด
48. การประเมินเพื่อช่วยแนะนำและแก้ปัญหาให้ผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ	5.00	.00	มากที่สุด
49. การประเมินผลควรมุ่งดูพัฒนาการของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าดูเนื้อหาวิชา	4.97	.15	มากที่สุด
50. การประเมินควรมีได้หลายลักษณะโดยเน้นการประเมินตามสภาพจริงแล้วแต่ความเหมาะสมของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ	5.00	.00	มากที่สุด
51. การประเมินควรเน้นที่ความสามารถในการแก้ปัญหาการหาทางเลือกโดยใช้เหตุผล	4.96	.19	มากที่สุด
52. การประเมินควรเน้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้เรียน	4.94	.22	มากที่สุด
53. การประเมินควรพิจารณาว่าผู้เรียนสามารถสัมพันธ์และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้หรือไม่	4.96	.19	มากที่สุด
54. การประเมินควรเน้นคุณภาพของการปฏิบัติงานมากกว่าความรู้ทางทฤษฎี	4.97	.15	มากที่สุด

ตารางที่ 6 (ต่อ) แนวโน้มการประเมินและติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

แนวโน้ม (n = 770)	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
55. ควรมีการติดตามผลการนำไปใช้ของกลุ่มเป้าหมาย เป็นระยะ ๆ	5.00	.00	มากที่สุด
56. การประเมินควรเน้นการวัดพัฒนาการความก้าวหน้า ของผู้เรียน	5.00	.00	มากที่สุด

จากตารางพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นต่อแนวโน้มการประเมินและติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนอยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ แสดงว่า แนวโน้มด้านการประเมินและติดตามผลการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเป็นไปได้มากที่สุดทั้ง 11 ประการ กล่าวคือ จะมีหน่วยงานหรือสถาบันที่ช่วยดูแลและควบคุมมาตรฐานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเน้นเฉพาะด้าน เพื่อให้ผู้เรียนทราบว่า ตนเองจะพัฒนาไปในทิศทางใด การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะมีหลายรูปแบบแล้วแต่ความเหมาะสมของผู้เรียน โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริง วัตถุประสงค์ของการประเมินจะเป็นการประเมินเพื่อช่วยแนะนำและแก้ปัญหาให้ผู้เรียนเป็นสำคัญ การประเมินมุ่งพิจารณาและวัดจากความก้าวหน้าและพัฒนาการของผู้เรียนเป็นสำคัญมากกว่าพิจารณาจากเนื้อหา การประเมินจะเน้นทั้งด้านความสามารถในการแก้ปัญหา การหาทางเลือกโดยใช้เหตุผล เน้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้เรียน พิจารณาคุณภาพของการปฏิบัติงานมากกว่าความรู้ทางทฤษฎี การประเมินจะพิจารณาว่าผู้เรียนสามารถสร้างความสัมพันธ์และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้หรือไม่ และมีการติดตามผลการนำไปใช้ของผู้เรียนเป็นระยะ ๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “แนวโน้มการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า” คณะผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้เพื่อศึกษาแนวโน้มหรือทิศทางที่เหมาะสมของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า ระหว่างปี พ.ศ. 2545–2555 ในด้านปรัชญา แนวคิด กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านหลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านการบริหาร การจัดการและการประสานงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน และด้านการประเมินและติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย คือ

กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยซึ่งถูกคัดเลือกโดยใช้การเลือกแบบเจาะจง มีจำนวนทั้งสิ้น 770 ท่าน ประกอบด้วย (1) หัวหน้าภาควิชาหรือประธานสาขาวิชาในมหาวิทยาลัยที่มีหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง จำนวน 7 ท่าน (2) ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาต่อเนื่องในมหาวิทยาลัย จำนวน 7 ท่าน (3) ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค 5 ท่าน (4) ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ทั้งในเขตภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคใต้ และภาคกลาง จำนวน 79 ท่าน (5) ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขต จำนวน 44 ท่าน (6) ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ จำนวน 510 คน (7) อธิบดีกรม ผู้อำนวยการฝ่าย และหัวหน้าหน่วยหรือแผนกขององค์กรภาครัฐหรือรัฐวิสาหกิจ จำนวน 53 ท่าน (8) ผู้จัดการและหัวหน้าฝ่ายจัดการทรัพยากรมนุษย์ และฝึกอบรมของภาคเอกชน 15 ท่าน และ (9) ผู้อำนวยการ ประธาน หรือหัวหน้าของมูลนิธิ สมาคม หรือสถาบัน ที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) จำนวน 50 ท่าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามแนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า ที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาขึ้นเอง โดยแบบสอบถามแบ่งเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด รายได้ รูปแบบของหน่วยงาน ชื่อหน่วยงาน และตำแหน่ง โดยมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบ (Check list) ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า 5 ด้าน รวม 56 ข้อ คือ เป็นรูปแบบมาตรฐานค่า (Rating scale) 5 ระดับ มีการตรวจสอบคุณภาพโดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาการใช้ภาษาในแต่ละข้อกระทงว่า เหมาะสมหรือไม่อย่างไร

สำหรับการรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามแนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า จำนวน 770 ฉบับ ทางไปรษณีย์ให้กับกลุ่มตัวอย่างทุกท่านได้ทำ ซึ่งได้รับการส่งกลับครบทั้ง 770 ฉบับ หลังจากนั้น ได้นำข้อมูลในแบบสอบถามไปวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

สรุปผลการวิจัย

1. แนวโน้มด้านปรัชญา และแนวคิดของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเน้นการศึกษาตลอดชีวิตที่เชื่อในความเสมอภาคของโอกาสในการเรียนรู้ ให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างบุคคล ที่ให้เสรีภาพและอิสระในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล จะยึดปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย โดยกลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการ จะมุ่งพัฒนาศักยภาพส่วนบุคคล การพึ่งตนเอง การมีคุณธรรมและความสัมพันธ์ของบุคคลอื่นจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนของตนเอง กลุ่มเป้าหมายในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ เกษตรกรในชนบท กลุ่มแรงงานในโรงงาน พนักงานในสถานประกอบการ บริษัทห้างร้าน ประชาชนในชุมชนแออัด เด็กเล็ก เด็กและเยาวชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ผู้ว่างงาน ผู้สูงอายุ รวมทั้งกลุ่มเป้าหมายที่ปัญหาพิเศษ เช่น เด็กเร่ร่อน ผู้ค้าประเวณี ชนกลุ่มน้อย โดยกลุ่มเป้าหมายหลักของการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ ผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาจากในระบบโรงเรียน

2. แนวโน้มด้านบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสามารถของประชาชนอย่างยั่งยืน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติและเศรษฐกิจ พัฒนาชุมชนและสังคม และพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะและการเมือง

3. แนวโน้มด้านหลักสูตร เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนขั้นพื้นฐานจะลดความสำคัญลง โดยที่หลักสูตรเป็นหลักสูตรที่มีชุมชนและสถานประกอบการเป็นฐาน มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของบุคคลและชุมชน มีความทันสมัย เนื้อหาในหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้ในการทำงาน การประกอบอาชีพและวิถีชีวิต สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง กิจกรรมจะเป็นการศึกษาเพื่อมวลชน ช่วยพัฒนาสถาบันครอบครัวและชุมชน พัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจตนเอง ชุมชนและสังคม และเป็นกิจกรรมที่เน้นกระบวนการคิดและปฏิบัติจากการประยุกต์ใช้ความรู้จากประสบการณ์จริง

4. แนวโน้มด้านการบริหาร การจัดการและการประสานงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน การบริหารจะเน้นการกระจายอำนาจสู่ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ หรือสถานศึกษาการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีบริการชุมชนทำให้เป็นสถานศึกษาของชุมชน มีการระดมทรัพยากรจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ

ในชุมชน ในการจัดการศึกษา และมีเอกภาพด้านการกำหนดนโยบาย แต่มีความหลากหลายในการปฏิบัติ สำหรับการจัดการและการประสานงานนั้น จะดำเนินการในรูปแบบเครือข่าย มีการปรับระเบียบกฎเกณฑ์ในการจัดการให้ยืดหยุ่น มีการเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน องค์กรเอกชน สถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ ในการวางแผนและการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

5. แนวโน้มด้านการประเมินและติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะมีสถาบันที่ช่วยดูแลมาตรฐานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษามีหลายรูปแบบแล้วแต่ความเหมาะสมของผู้เรียนและวัตถุประสงค์ของการประเมิน จะเป็นการประเมินที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางตามสภาพจริง เพื่อช่วยแนะนำและแก้ปัญหาให้ผู้เรียน โดยพิจารณาจากความก้าวหน้าและพัฒนาการของผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งด้านความสามารถในการแก้ปัญหา ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คุณภาพของการปฏิบัติงาน และความสัมพันธ์กับผู้อื่น รวมทั้งมีการติดตามผลของผู้เรียนเป็นระยะ ๆ

อภิปรายผล

1. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น พื้นฐานทางด้านปรัชญาและแนวคิดมีความสำคัญมาก เพราะการจัดการศึกษาเป็นงานของบุคคลหลายฝ่าย ทั้งในด้านผู้จัด ผู้เรียน ผู้สนับสนุน จึงจำเป็นต้องมีปรัชญาและแนวคิดเป็นเครื่องกำหนดความมุ่งหมาย บทบาท หลักสูตรเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน การบริหารจัดการและการประเมิน ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ปรัชญาและแนวคิดของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่จะเป็นพื้นฐานของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ

1.1 การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเน้นที่ความแตกต่างระหว่างบุคคล ยึดเสรีภาพและอิสระในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาสำนักมนุษยนิยมที่ควรนำมาเป็นแนวคิดพื้นฐาน ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ ยอมรับในเรื่อง ความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังนั้น ความต้องการ หรือคาดหวังในชีวิตของ แต่ละคนจึงไม่เหมือนกัน (ปฐุม นิคมานนท์, 2532 และปฐุม นิคมานนท์, 2544) ซึ่งจะส่งผลต่อการจัดกิจกรรมที่สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกันไป รวมทั้งวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ต้องคำนึงถึงความหลากหลายและความแตกต่างของผู้เรียน เพราะกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ประกอบไปด้วยบุคคลหลายวัย หลายพื้นฐานการศึกษา หลายอาชีพ หลายความสนใจ ดังนั้น ผู้จัดหรือผู้สอนจะต้องตระหนักถึงความแตกต่างของกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ พยายามหาวิธีการเพื่อสร้างแรงจูงใจให้กลุ่มเป้าหมายสนใจโดยตลอด ให้อิสระผู้เรียนได้เรียนเร็วช้าตามความสามารถ ตามเวลา

ที่สะดวก จะต้องฝึกฝนให้ผู้เรียนรู้จักนำตนเองในการเรียน (สูมาลี สังข์ศรี, 2539) ดังที่ เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2526) เห็นว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องมีหลักการสำคัญที่เน้นในกระบวนการเรียนการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า ความสามารถของตนเอง (Self Esteem) และความเป็นตัวของตัวเอง (Self-actualization) ให้ผู้เรียนรู้จักแก้ปัญหาเอง รู้จักหัดเลือก ตัดสินใจ รับผิดชอบในการกระทำของตนเอง รู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเอง ช่วยตัวเองได้ โดยการเรียนรู้ด้วยตนเองนั่นคือการที่เราสามารถริเริ่มและกำหนดความต้องการในการเรียนรู้ที่จะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตด้วยตัวเอง สามารถสร้างจุดประสงค์ในการเรียน สามารถใช้คนหรือวัตถุให้เป็นประโยชน์ในการเรียน สามารถเลือกวิธีเรียนเอง วางขั้นตอนการเรียนรู้ และประเมินผลการเรียนได้ด้วยตนเอง โดยบทบาทของผู้เรียนเป็นผู้แสดงและกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ (วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, 2545)

1.2 การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องยึดปัญหาและความต้องการของเป้าหมายเป็นหลัก เน้นจริยธรรมและคุณธรรม การสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เพื่อนำสู่การพัฒนาชุมชนตนเอง ดังความเชื่อพื้นฐานบางประการของปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำนักพิพัฒนาการ ที่เห็นว่า

1) การศึกษานั้นจะต้องเป็นกระบวนการที่ตอบสนองความต้องการของบุคคลและแก้ปัญหาของกลุ่มในชุมชน โดยในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น Caffarella (1994) กล่าวว่า โปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องช่วยให้กลุ่มบุคคลหรือชุมชนสามารถกำหนดปัญหาและเลือกแนวทางที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหา ส่วน Boyle (1981) ได้อธิบายว่า หัวใจของการพัฒนาโปรแกรมสำหรับการศึกษานอกระบบโรงเรียนคือ การกำหนดว่าความต้องการและปัญหาของบุคคลและชุมชนคือเรื่องอะไร ปรัชญาสำนักพิพัฒนาการมีความเชื่อพื้นฐานว่าบุคคลมีความแตกต่างกัน ดังนั้นความของบุคคล โดยเฉพาะปัญหาของชุมชนจะแตกต่างกันไป (Elias and Merriam, 2005)

2) การศึกษามีบทบาทในการพัฒนาสังคม โดยบทบาทของการศึกษาคควรส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงของสังคม นอกจากนี้ จะส่งเสริมให้บุคคลมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีความสมดุลในทุกๆ ด้านแล้ว การศึกษาจะต้องส่งเสริมให้บุคคล มีจิตสำนึกต่อความเป็นเอกัตบุคคลและสังคมส่วนรวม (อุ้นตา นพคุณ, 2527 และ Elias and Merriam, 2005)

และสอดคล้องกับที่สูมาลี สังข์ศรี (2545) กล่าวถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า จะต้องสนองความต้องการของบุคคล ชุมชนและประเทศชาติ โดยมุ่งให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต มีความรู้ในการประกอบอาชีพ ได้รับความรู้ข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ มีคุณธรรม จริยธรรม รู้สิทธิหน้าที่ของพลเมือง สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเหมาะสม สามารถเผชิญปัญหา รู้จักคิด วิเคราะห์สถานการณ์ สามารถแสวงหาความรู้ และเลือกรับความรู้จากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ปัญหา

ได้ ตลอดจนสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และสอดคล้องกับที่ปฐม นิคมานนท์ (2532) และ ปฐม นิคมานนท์ (2544) กล่าวถึงแนวคิดเรื่องธรรมชาติของการศึกษานอกระบบโรงเรียนประการหนึ่งคือ ความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น กล่าวคือ การศึกษานอกระบบโรงเรียนยึดถือสภาพและปัญหาของท้องถิ่นเป็นสำคัญ ดังนั้นหลักสูตรเนื้อหา และการเรียนการสอนจึงต้องมีความสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น เพื่อให้การเรียนนั้นส่งผลต่อการแก้ปัญหาโดยตรงให้กับท้องถิ่น และพยายามพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่น

1.3 การศึกษานอกระบบโรงเรียนควรเน้นการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดหลักการในการจัดการศึกษา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์เป็นหลักการของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้คือ จัดการศึกษาให้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต (มาตรา 8) และสอดคล้องกับในโลกที่เข้าสู่ยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีการย้ำเน้นความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งเห็นได้จากรายงานเรื่อง การเรียนรู้ : ชุมทรัพย์ในตน ที่คณะกรรมการการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เมื่อปี พ.ศ. 2539 ที่กล่าวว่า สี่เสาหลักที่เป็นรากฐานของการศึกษา ได้แก่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541)

1) การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to Know) เป็นการรวมความรู้สำคัญอย่างกว้าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยมีความเป็นไปได้ที่จะมีการศึกษาลงลึกในบางวิชาที่เลือกได้ ซึ่งภูมิหลังกว้าง ๆ นี้ จะเป็นใบเบิกทางนำสู่การศึกษาตลอดชีวิต โดยช่วยวางรากฐานที่มั่นคงสำหรับในคนมีจิตใจชอบแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา

2) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติจริง (Learning to Do) เป็นการเรียนรู้ในลักษณะที่จะช่วยสร้างความสามารถให้มนุษย์ดำรงชีพอยู่ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ความสามารถและทักษะดังกล่าวจะสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ ถ้าผู้เรียนมีโอกาสได้ทดลองและพัฒนาความสามารถของตนโดยมีส่วนร่วมในโครงการประสบการณ์ในงานอาชีพหรืองานทางสังคมอย่างจริงจัง

3) การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to Be) โลกในศตวรรษ ที่ 21 ทุกคนยังจำเป็นจะต้องมีความเป็นอิสระและรู้จักตัดสินใจ ประกอบกับการมีความรู้สึกรับผิดชอบโดยส่วนตัวอย่างแรงกล้าต่อการที่จะบรรลุเป้าหมายร่วมกันกับผู้อื่น

4) การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน (Learning to Live Together) โดยพัฒนาความเข้าใจในผู้อื่น ทั้งแง่ประวัติศาสตร์ ธรรมเนียมประเพณี และค่านิยมทางจิตใจ ซึ่งจะเป็พื้นฐานสำหรับการสังสรรค์จิตวิญญาณใหม่ที่ตระหนักสำนึกถึงการต้องพึ่งพาอาศัยกัน รวมทั้งการวิเคราะห์ความเสี่ยงและความท้าทายของอนาคตร่วมกัน

รวมทั้งสอดคล้องกับที่ อุทัย ดุลยเกษม (2548) ได้กล่าวถึงเป้าหมายในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคต ซึ่งประกอบด้วย สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ประชาชนมี

ศักยภาพ การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของสังคม เกิดการเชื่อมโยงการศึกษา ทั้ง 3 รูปแบบ หรือ 3 ระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นกลไกสำคัญในการสร้างฐานแห่งการเรียนรู้ให้กับสังคมเพื่อนำสู่ การศึกษาตลอดชีวิตที่ยั่งยืน

จะเห็นได้ว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคตนั้นจะต้องพัฒนาสู่การเป็นแนวคิดใหม่ ของการศึกษาและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่มีลักษณะที่สำคัญดังนี้ (วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, 2545)

1) การเรียนรู้จะต้องเป็นรูปแบบของการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยต้องให้โอกาส การเรียนรู้ในทุกรูปแบบ เช่น การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในครอบครัว จากกลุ่มเพื่อน จากชุมชน จากสื่อ ประเภทต่างๆ ตลอดจนการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนอกโรงเรียน

2) การเรียนรู้จะต้องเน้นรูปแบบที่ผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่ม และสามารถจัด กระบวนการเรียนรู้ด้วยตัวเอง

3) การเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ จำเป็นต้องเน้นบทบาทของผู้เรียนให้เป็นผู้ แสดงหรือผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง

4) การเรียนรู้จะต้องเป็นไปในเรื่องที่คุณเรียนสามารถกระทำได้หรือนำไปใช้ จริงมากกว่าการเรียนรู้เพื่อความรู้ โดยไม่รู้ว่าจะนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้ การเรียนรู้จะต้องเป็น กระบวนการเพื่อการสร้างพลังในอันที่จะสร้างสรรค์อนาคตที่ดีต่อไป

เพื่อให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนนำไปสู่การศึกษาตลอดชีวิตได้อย่างแท้จริงการสร้าง เครือข่ายของการศึกษาตลอดชีวิตจะต้องดำเนินการ กล่าวคือ (วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, อ้างถึง แล้ว)

1) จะต้องมีการพัฒนาแนวคิดการจัดการศึกษาระดับชาติที่เป็นบทบาท ของพ่อแม่ในการให้การศึกษาแก่บุตรหลาน พร้อมทั้งการสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษา ให้กับเด็กในระบบและนอกระบบโรงเรียน รวมทั้งการสร้างความร่วมมือและการสนับสนุนการสร้าง ทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อเยาวชน

2) จะต้องเพิ่มการบูรณาการระหว่างการศึกษา กับโลกของงานหรืออาชีพให้ เด่นชัดขึ้น ผู้เรียนจะต้องได้รับโอกาสที่จะได้ทำงานหรือฝึกทักษะการลงมือทำงานตั้งแต่เยาว์วัยซึ่ง จะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างเจ้าของสถานประกอบการกับผู้จัดการศึกษา จะต้องเปิดโอกาสให้ สมาคมต่างๆ สถานประกอบการเป็นสถานที่เรียนและทำงานโดยรูปแบบการจัดการศึกษาจะมี ลักษณะเป็นการเรียนในสถานที่ทำงานเป็นสำคัญ

3) จะต้องมีการเพิ่มการประสานงานและความร่วมมือกับสื่อสารมวลชน ประเภทต่างๆ ทั้งสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสถาบันการศึกษา ในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ตลอดชีวิต

1.4 การศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องมีความเชื่อในความเสมอภาคของโอกาสการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล มุ่งให้บุคคลพัฒนาศักยภาพของตนเอง เพื่อความมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียม ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตราที่ 10 ที่เน้นสิทธิและความเสมอภาคในการได้รับการศึกษา และยังสอดคล้องกับที่อุดม เชยกิจวงศ์ (2523) ที่กล่าวไว้เกี่ยวกับปรัชญาของการศึกษานอกระบบโรงเรียนประการหนึ่ง คือ ความเป็นธรรมในการศึกษาโดยแนวความคิดเรื่องนี้เกิดจากความเชื่อในสิทธิมนุษยชนในด้านการศึกษา ซึ่งมีอยู่ 2 ประเภทคือ สิทธิที่จะได้รับการศึกษาและสิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคในโอกาสเนื่องมาจากการศึกษา มนุษย์ไม่ว่าจะยากจนหรือมั่งมี ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย เป็นเด็กหรือเป็นคนชรา ได้สิทธิเท่าเทียมกันที่จะได้รับบริการการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งจะไม่กีดขวางหรือให้อภิสิทธิ์แก่บุคคลบางกลุ่มเท่านั้น จะเข้าร่วมกิจกรรม หาความรู้ และพัฒนาทักษะของเขา การบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนนี้ จะให้ความเป็นธรรมในการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป ไม่เลือกเพศหรือวัย ไม่เลือกท้องถิ่นหรือชุมชน รวมทั้งสอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย อันเป็นแนวความคิดที่ว่า การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ดังนั้นการขยายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึงประชาชนทุกหมู่เหล่า ทุกพื้นที่จึงเป็นเรื่องสำคัญ ด้วยหลักการดังกล่าว รัฐบาลพยายามขยายบริการการศึกษาโดยการก่อสร้างโรงเรียนให้ครอบคลุมพื้นที่ทุกส่วนของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนประถมและมัธยมศึกษา แต่ในความเป็นจริง โรงเรียนมีข้อจำกัดหลายประการที่ไม่สามารถให้บริการประชาชนได้ครอบคลุมและทั่ววัยได้ ดังนั้น การศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงมีหน้าที่มาช่วยแก้ปัญหา โดยพยายามขยายบริการการศึกษาไปยังประชาชนนอกระบบโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะให้ความสำคัญแก่ผู้ขาดโอกาสทางการศึกษาเป็นประการแรก โดยถือหลักว่าจะต้องช่วยเหลือผู้ที่จะเสียเปรียบก่อน เพื่อให้ประชาชนเหล่านี้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับพื้นฐาน เช่น ความสามารถด้านการอ่าน เขียน การคิดเลข เพื่อจะได้เป็นเครื่องมือในการค้นคว้า การพัฒนาอาชีพการงาน การยกระดับความเป็นอยู่ และพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อไป

ด้านหลักการประชาธิปไตยนี้ ในบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงพยายามค้นหาวิธีขยายบริการการศึกษาให้ไปสู่ประชาชนให้กว้างไกลที่สุด เพื่อให้การศึกษาเป็นบริการแก่มวลชนอย่างแท้จริง ตัวอย่างการขยายบริการไปสู่มวลชน ได้แก่ การรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ การขยายบริการการศึกษาไปสู่ประชาชนที่อยู่ห่างไกล การสอนด้วยระบบทางไกล การจัดการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยเปิด การบริการการศึกษาทางวิทยุ โทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เป็นต้น บริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงเป็นการพยายามลดช่องว่างในสังคมวิธีหนึ่ง เพื่อให้ประชาชนได้มี

ความเสมอภาคในเรื่องโอกาสทางการศึกษา นี่คือหลักการสำคัญอย่างหนึ่งของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในแง่ของการเสริมสร้างประชาธิปไตยพื้นฐานในสังคม และสอดคล้องกับสุมาลี สังข์ศรี (2545) ที่กล่าวถึง หลักการของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรจะยึดหลักการในเรื่องความครอบคลุมทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย ความเท่าเทียมและเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา และการเปิดโอกาสสร้างโอกาสและขยายโอกาสทางการศึกษา

1.5 การศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องเปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตรา 8 (2) ในสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และมาตรา 9 (6) “การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน...” และมาตรา 12 “นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน...มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน...” จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายเป็นปัจจัยสำคัญมากที่จะช่วยให้กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึง ทำให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง ดังนั้นการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องยึดชุมชนเป็นตัวตั้ง เพราะชุมชนแต่ละชุมชนเป็นที่อยู่ของกลุ่มเป้าหมาย ต้องให้ชุมชนเกิดความรู้สึกรู้สึกว่ากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นของเขา และกลุ่มเป้าหมายควรเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ดังที่ Cohen and Uphoff (1980) ได้กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ทุกขั้นตอน คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ และการตัดสินใจปฏิบัติการ
- 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วยการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ
- 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ทั้งผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ทางสังคม และส่วนบุคคล

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ทั้งนี้การให้กลุ่มเป้าหมายหรือภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีประโยชน์ เพราะเหตุดังนี้คือ (อุ้นตา นพคุณ, 2546)

- 1) การพัฒนาที่ยั่งยืนและเจริญงอกงามในตัวเอง โดยเป็นกระบวนการที่อาศัยประชาชนที่พึ่งตนเองได้และสามารถพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้เมื่อรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่พัฒนาถอนตัวออกจากชุมชนไปแล้ว การที่จะสร้างคนเป็นนักการศึกษาได้ จะต้องทำให้เขาได้เข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้และทำงานหาประสบการณ์อย่างใกล้ชิด
- 2) หากประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการเสียสละแรงงาน เวลา และวัสดุ ซึ่งเท่ากับช่วยลดภาระของรัฐบาล ในการพิจารณาแผนงาน ทางเลือก ทรัพยากรและวัสดุต่างๆ ใน

การพัฒนาโปรแกรม ประชาชนหรือตัวแทนของประชาชนในแต่ละชุมชนจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจกระบวนการพัฒนาได้ดีที่สุด และการตัดสินใจกระทำของเขาเหล่านั้นจะต้องและตอบสนองความต้องการและปัญหาของชุมชนได้ตรงตามเป้าหมายที่สุด

3) การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะประชาชนที่เข้ามาร่วมมือพัฒนาโปรแกรมจะเป็นผู้รู้จักประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ภาษา โครงสร้างของผู้นำและผู้มีอิทธิพลที่จะช่วยเหลือหรือเป็นอุปสรรคต่อโปรแกรม ซึ่งสำคัญต่อขั้นตอน ปัจจัยภายนอกขององค์กรที่นักพัฒนาโปรแกรมจะต้องคำนึงถึงตลอดเวลา

1.6 การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องเน้นให้บุคคลรู้จักการพึ่งพาตนเอง โดยยึดความต้องการ การมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาของประชาชนเป็นหลักและเป็นการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้พลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยประชาชนยังต้องต่อสู้กับความยากจนอยู่ การแก้ปัญหาความยากจนด้วยการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นองค์ประกอบหนึ่งอยู่ จะต้องส่งเสริมให้คนในชุมชนและสังคมเกิดการเรียนรู้ที่จะพัฒนาความสมดุลในความเป็นมนุษย์ที่มีลักษณะร่างกายที่แข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีจิตวิญญาณที่ยกระดับสูงขึ้น และมีความรู้ความสามารถทางวิชาชีพและวิชาการ เพื่อปรับเปลี่ยนท่าทีต่อชีวิตที่เห็นว่าตนสามารถแก้ไขปัญหที่ตนเองประสบอยู่ได้อย่างแท้จริง อย่างมีศีล สมาธิ ปัญญา มีความพยายามไม่ท้อถอย อันนำไปสู่การพึ่งตนเอง และพึ่งพาอาศัยกัน (Siribanpitak, Pruet, and et. al., 2007) ซึ่งสอดคล้องกับที่ เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2526) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ กิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นได้ทั้งในและนอกระบบโรงเรียนโดยไม่มีรูปแบบที่แน่นอน มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนให้รู้จักใช้ความคิด รู้จักตัดสินใจ รู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถช่วยเหลือตนเองได้ และมีอิสรภาพจากสิ่งแวดล้อมมากที่สุด และปาริชาติ บุญญาวิวัฒน์ (2545) ที่กล่าวถึงหลักการศึกษานอกระบบโรงเรียนประการหนึ่งคือ การศึกษานอกระบบโรงเรียนยึดหลักการพัฒนาตนเองและการพึ่งตนเอง เป็นการจัดการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนพัฒนาศักยภาพของตนเอง เกิดสำนึกที่จะพัฒนาตนเอง คิดเป็น ปรับตนให้ดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เป็นอย่างดี

2. กลุ่มเป้าหมายหลักของการให้บริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น คือ ผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน และวัยทำงาน รวมทั้งบุคคลทุกเพศและวัย ดังที่อุทัย ดุลยเกษม (2548) ได้สังเคราะห์ภาพรวมเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในส่วนของกลุ่มเป้าหมายที่การศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องเน้นคือ

1) กลุ่มผู้ด้อยโอกาส / ผู้ขาดโอกาสเข้ารับการศึกษาในสถานศึกษาในระบบ

- 2) กลุ่มผู้สูงอายุ
- 3) กลุ่มทำงาน / กลุ่มผู้ใช้แรงงาน
- 4) กลุ่มผู้สนใจใฝ่รู้ทั่วไป
- 5) กลุ่มประชาชนในชนบทห่างไกล
- 6) กลุ่มผู้พิการ
- 7) กลุ่มแม่บ้าน
- 8) กลุ่มเด็กเร่ร่อน
- 9) กลุ่มผู้ต้องขัง
- 10) กลุ่มผู้ป่วยบางกลุ่ม
- 11) กลุ่มพระสงฆ์ และแม่ชี

และเพื่อให้สนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ที่โครงสร้างประชากรมีการเปลี่ยนแปลง การลงทุนในด้านธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม รวมทั้งการส่งเสริมให้เกิดบุคคล ชุมชน และสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต กลุ่มเป้าหมายที่ควรเน้นคือ คนกลุ่มที่ออกจากระบบโรงเรียนแล้ว คือจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้ว และเยาวชนและประชากรวัย แรงงาน (อายุ 15-59 ปี) อีกเป็นจำนวนมากที่จบเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน กลุ่มผู้สูงอายุ เนื่องจากโครงสร้างประชากรไทยกำลังเปลี่ยนไปโดยคนไทยมีอายุยืนยาวขึ้นเนื่องจาก มีสุขภาพอนามัยที่ดีขึ้น ในขณะที่อัตราเด็กเกิดใหม่ลดลง ทำให้สัดส่วนของผู้สูงอายุในสังคมไทย เพิ่มขึ้น ผู้ผลิตที่ใช้แรงงานและวัตถุดิบเป็นหลัก เด็กวัยเรียนที่ไม่สามารถเข้าสู่ระบบโรงเรียน การ ออกกลางคัน และหลุดพ้นจากระบบโรงเรียน และประชาชนทั่วไปที่มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต

ซึ่งสอดคล้องกับที่สุมาลี สังข์ศรี (2545) และอาชัญญา รัตนอุบล (2550) กล่าวว่า กลุ่มเป้าหมายหลักที่การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะให้บริการคือ ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกสาขา อาชีพโดยเฉพาะผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยสูงอายุ และให้ความสำคัญมากแก่ กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ถ้าพิจารณาตามช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิต กลุ่มเป้าหมาย ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะครอบคลุมดังนี้

- 1) กลุ่มเด็กก่อนวัยเรียน
- 2) กลุ่มผู้ที่อยู่ในวัยเรียนแต่พลาดโอกาสหรือด้อยโอกาสทางการศึกษาในระบบ โรงเรียน นอกจากนั้นยังครอบคลุมกลุ่มวัยเรียนที่ต้องการเรียนรู้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพิ่มเติม
- 3) กลุ่มพ้นวัยเรียนมาแล้วหรือกลุ่มวัยทำงาน

4) กลุ่มผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตามกลุ่มเป้าหมายตามความจำเป็นที่จะต้องให้บริการเร่งด่วนมีดังนี้

- 1) กลุ่มเยาวชนที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาแล้วไม่มีโอกาสเข้าศึกษาต่อแต่ต้องเข้าสู่ตลาดแรงงาน
- 2) กลุ่มแรงงานที่อยู่ในตลาดแรงงานอยู่แล้วและมีการศึกษาน้อย ตลอดจนความรู้และทักษะทางอาชีพ
- 3) กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น สตรี ผู้สูงอายุ
- 4) กลุ่มคนพิการ เด็กเร่ร่อน ผู้ต้องโทษและผู้ด้อยโอกาสในลักษณะอื่น ๆ
- 5) กลุ่มพ่อแม่ ผู้ปกครอง ซึ่งต้องดูแลบุตรก่อนเข้าสู่ระบบการศึกษา
- 6) กลุ่มผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน องค์กรท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชน

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอื่น ๆ ที่ต้องการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมหรือต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์หรือเพื่อการพักผ่อนผลิตผลิต ได้แก่ กลุ่มเด็กในโรงเรียนที่ต้องการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม กลุ่มแม่บ้านที่ต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ กลุ่มผู้ทำงานประกอบอาชีพแล้วและต้องการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรจัดบริการให้ทุกกลุ่มเป้าหมายไปพร้อมกัน แต่หากจำเป็นต้องมีการจัดลำดับเพื่อให้บริการ อาจพิจารณาจากจำนวน จากความจำเป็นเร่งด่วน และความเป็นธรรมในเรื่องโอกาสทางสังคม กลุ่มที่ควรให้ความช่วยเหลือเร่งด่วนได้แก่ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มผู้ไม่รู้หนังสือ กลุ่มแรงงานที่มีการศึกษาน้อย เป็นต้น

นอกจากนี้ในการวิจัยยังพบว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนควรให้บริการถึงกลุ่มพนักงานในสถานประกอบการ บริษัทห้างร้าน เนื่องจากปัจจุบันในองค์กรต่าง ๆ ดังกล่าว มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เทคโนโลยีสารสนเทศ ดังนั้นการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่เป็นการจัดการศึกษาในสถานประกอบการ จะช่วยยกระดับมาตรฐานฝีมือในการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ให้กับพนักงานมากยิ่งขึ้น และในสังคมปัจจุบันและอนาคตใช้ความรู้เป็นพลังในการขับเคลื่อนสังคม ระบบทุกระบบในสังคมย่อมใช้ความรู้เป็นพลังในการขับเคลื่อนระบบ การศึกษาและการเรียนรู้เป็นกลไกที่ระบบต่าง ๆ นำมาใช้ในการขับเคลื่อน (ข้อเสนอยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต, 2546)

นอกจากนั้น ยังพบว่า กลุ่มที่มีโอกาสน้อยทางการศึกษามักจะเป็นผู้ที่ยากจนและมีความด้อยโอกาสทุกด้านในสังคม และกลุ่มนี้มักไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา เพราะมีภาระด้านอื่น ๆ จำเป็นกว่าเพราะฉะนั้นจะต้องสร้างแรงจูงใจ จะต้องหาวิธีการที่จะช่วยให้กลุ่มคนเหล่านี้เข้ารับการศึกษา

ในการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้แก่แต่ละกลุ่มเป้าหมาย ควรต้องเลือกปัญหาเร่งด่วนของกลุ่มเป้าหมายนั้น ๆ มาพิจารณา เช่น กลุ่มสตรี อาจจะทำกิจกรรมเพื่อช่วยเรื่องแม่ที่เป็นเอ็ดส์ กลุ่มเยาวชนอาจจะทำกิจกรรมที่จะช่วยแก้ปัญหาเรื่องยาเสพติด เป็นต้น

3. บทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในทศวรรษหน้า จะมีบทบาทในการพัฒนาสังคมไทยในระดับส่วนรวมและระดับบุคคล ทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสามารถ ความรู้ เจตคติ เศรษฐกิจ อาชีพ โดยบทบาทจะมีขอบเขตแตกต่างกันไป โดยขึ้นอยู่กับหน่วยงาน สถาบัน และบุคคลที่จัดเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับที่ อาชัญญา รัตนอุบล (2550) กล่าวถึงความมุ่งหมายโดยทั่วไปของการศึกษานอกระบบโรงเรียน มี 6 ประการ ดังนี้คือ

1) เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาคุณภาพของประชากรให้เป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศชาติ เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองต่อไป เนื่องจากในการพัฒนาประเทศนั้น ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศให้บรรลุเป้าหมายคือ คุณภาพของประชากรอันเป็นปัญหาขั้นมูลฐานของประเทศ หากประชากรมีคุณภาพแล้ว การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง ก็จะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงต้องการให้ประชาชนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ในเรื่องต่อไปนี้คือ

1.1) เพิ่มพูนความรู้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ ซึ่งมีใช่เฉพาะการอ่านออกเขียนได้เท่านั้น หากครอบคลุมไปถึงความรู้ ความเข้าใจในเรื่องอื่น ๆ ด้วย เช่น ด้านเศรษฐกิจ การปกครองและสุขภาพอนามัย เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับและปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของตนเองหรือชุมชนของตนให้ดีขึ้น

1.2) เกิดทัศนคติที่ดี ในสังคมที่ประชาชนมีคุณภาพ ประชาชนจำเป็นที่จะต้องมีความรับผิดชอบที่ดีในการทำงาน การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ คบค้าสมาคมกับผู้อื่น ด้วยเหตุนี้การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงจำเป็นที่จะต้องสร้างและปลูกฝังทัศนคติที่ดี และเหมาะสมถูกต้องให้แก่ประชาชนตั้งแต่เกิดจนถึงวัยชรา ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครองแบบประชาธิปไตย การซื้อสัตย์ การตรงต่อเวลา และการเคารพสิทธิของผู้อื่น เป็นต้น

1.3) เกิดทักษะหรือความชัดเจนในชีวิต สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเจริญทางด้านเทคโนโลยีและการคมนาคมสื่อสารที่รวดเร็วขึ้นกว่าเดิม สังคมจึงไม่อาจหยุดนิ่ง เศรษฐกิจจนมีการบีบรัดตัว บังคับให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลง การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงต้องช่วยให้ความรู้แก่บุคคลเพื่อการปรับตัวกับสภาพและสถานการณ์ใหม่ของสังคมให้ได้ นอกจากนี้แล้วการที่ประชากรของโลกเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงทำให้ความเป็นอยู่และชีวิตประจำวันของประชาชนได้รับผลกระทบ ด้วยเหตุนี้บุคคล

จึงควรต้องได้รับความรู้เพื่อจะเป็นผู้ที่มีคุณภาพ มีทักษะในอาชีพของตน เพื่อการแข่งขันในตลาดแรงงาน หรือเพื่อจะได้มีทักษะรู้จักประหยัดทรัพยากร และรู้จักใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและชุมชนให้มากที่สุด

จะเห็นได้ว่า งานของการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ส่วนใหญ่แล้วก็จะ มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ มีนิสัยรักการอ่าน รู้จักการศึกษา ค้นคว้าแสวงหาความรู้เพิ่มเติม และพัฒนาตนเองให้ทันต่อสภาพเหตุการณ์ของโลกปัจจุบันซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ อีกทั้งยังได้สนับสนุนงานทางด้านอาชีพศึกษาของตน ตลอดจนช่วยให้ผู้ที่มิ้งงานทำอยู่แล้ว ได้พัฒนาความสามารถด้านวิชาชีพของตน รวมทั้งยังช่วยให้ประชาชนรู้จักเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อการประกอบอาชีพต่อไป

2) เพื่อพัฒนาด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชน

การศึกษานอกระบบโรงเรียนมุ่งหวังให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อม หรือพัฒนาด้านวัตถุที่ดีขึ้น เช่น การส่งเสริมด้านการผลิต การส่งเสริมการคมนาคมและการส่งเสริมสาธารณสุขสมบัติ เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว การศึกษานอกระบบโรงเรียนยังมุ่งหมายที่จะทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้และสามารถเข้าใจปัญหาของตนเองและสภาพแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ เพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาคือความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปแล้วชุมชนจะมีทรัพยากรอยู่ 3 ประเภทด้วยกัน คือ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางเทคนิค และทรัพยากรตามธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ก็คือ ตัวประชาชนและความสามารถของบุคคล สำหรับทรัพยากรทางเทคนิคก็คือสิ่งต่าง ๆ อันเป็นผลจากวิทยาศาสตร์และการประดิษฐ์ เช่น ถนน รถยนต์ ปุ๋ยเคมี ฯลฯ และทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ดิน แร่ธาตุ น้ำ และภูมิอากาศ ฯลฯ ถ้าหากประชาชนได้พัฒนาความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาและตระหนักว่าตนเองและชุมชนมีทรัพยากรอะไรบ้างแล้ว ก็จะสามารถได้ว่าสิ่งใดควรจะตั้งปกป้องรักษา หรือสิ่งใดที่สามารถนำทรัพยากรมาใช้พัฒนาสภาพแวดล้อมของตนต่อไปได้ และชุมชนดังกล่าวก็必将มีความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) เพื่อส่งเสริมความเป็นธรรมในการศึกษา

ความเสมอภาคทางการศึกษามีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ เนื่องจากเป็นสิทธิของมนุษย์และเป็นหัวใจของประชาธิปไตย การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีส่วนช่วยสนับสนุนความเป็นธรรมในการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาเพื่อประโยชน์แก่บุคคลทุกเพศ ทุกวัยและทุกชุมชน เพื่อให้ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาอันจะนำไปสู่ความสามารถที่จะช่วยเหลือตนเองและสังคมของตนได้ต่อไป

4) เพื่อส่งเสริมศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามของประเทศชาติ

ในโลกปัจจุบัน ขณะที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เจริญไปอย่างรวดเร็ว มนุษย์จะเริ่มเห็นห่างจากวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของชาติ การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีส่วนช่วยสนับสนุนให้บุคคลเกิดการรับรู้เกี่ยวกับวรรณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะประจำท้องถิ่น อันจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมของประเทศชาติขึ้น

ด้วยเหตุนี้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะช่วยสนับสนุนให้ประชาชนมีชีวิตที่สมบูรณ์แบบ รู้จักการประพฤติปฏิบัติตนตามความถูกต้องและเหมาะสมของจารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของประเทศ ตลอดจนเป็นผู้ที่มีธรรมะประจำใจ อีกทั้งยังรู้จักรัก และช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และทำให้เป็นผู้ที่มีความสุขในชีวิตตามควรแต่อัตภาพของตน

5) เพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในหมู่ประชาชน

การศึกษานอกระบบโรงเรียน จะมีส่วนช่วยสนับสนุนพัฒนาความสามารถทางด้านประชาธิปไตยของประชาชนไทย และยังส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ รู้จักการรับผิดชอบงานร่วมกัน รู้จักการแบ่งงานกันทำ รู้จักการปรับตัว รู้จักเคารพในความคิดเห็นและสิทธิหน้าที่ของผู้อื่น

นอกจากนี้แล้ว การศึกษานอกระบบโรงเรียนยังมีส่วนช่วยสนับสนุนให้ประชาชนได้รู้จักคิด วิพากษ์ วิจาร์ณ วิเคราะห์ปัญหา และสามารถตัดสินใจภายใต้ระบอบประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสมและถูกต้องอีกด้วย

6) เพื่อพัฒนาจิตใจ

การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะช่วยให้บุคคลได้ใช้ชีวิตอย่างสมบูรณ์ รู้จักการใช้เวลาว่างเพื่อการพักผ่อน รู้จักการอ่านหนังสือที่ตนสนใจ รู้จักฟังเพลงเพื่อความเพลิดเพลิน และได้รู้จักการพักผ่อนจากความตึงเครียดของชีวิตอีกด้วย นอกจากนี้แล้ว การศึกษานอกระบบโรงเรียนยังช่วยสนับสนุนให้บุคคลรู้จักพัฒนาจิตใจของตนเองให้เป็นผู้ที่มีทัศนคติ มีค่านิยมที่เหมาะสม มีความเชื่อและเข้าใจในเรื่องของความดีและความเลว ตลอดจนสามารถวินิจฉัย ตัดสินใจ และเข้าใจสภาพการณ์ในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ได้อย่างถูกต้อง

นอกจากนี้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคคลให้เป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม มีจิตสำนึกทางการเมืองและจิตสาธารณะสอดคล้องกับที่สุมาลี สังข์ศรี (2545) กล่าวว่า การจัดการศึกษานอกระบบจะสนองความต้องการของบุคคล ชุมชนและประเทศชาติโดยมุ่งให้...ได้รับความรู้ข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ มีคุณธรรม จริยธรรม รู้สิทธิหน้าที่ของพลเมือง สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเหมาะสม สามารถเผชิญปัญหา รู้จักคิด วิเคราะห์สถานการณ์ สามารถแสวงหาความรู้และเลือกรับความรู้จากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ปัญหาได้ ตลอดจนสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างเหมาะสม และที่อาชัญญา รัตนอุบล (2544)

กล่าวว่า ความมุ่งหมายโดยทั่วไปของการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็คือ เพื่อการบริการและช่วยให้ประชาชนสามารถปรับชีวิตให้เข้ากันได้ หรือผสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม โดยบริการในรูปแบบต่าง ๆ กันตามลักษณะของกลุ่มเป้าหมายตามสภาพท้องถิ่น หรือตามสถานการณ์ ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป การเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ก็ย่อมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้ทันต่อสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงนั้น ๆ สังคมที่ใฝ่ความก้าวหน้าจึงจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เทคโนโลยีสมัยใหม่จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในอันที่จะก่อคุณกิจกรรมการศึกษา ตลอดชีวิตยุคนี้จึงเป็นยุคของการผสมผสานระหว่างสังคมแห่งการเรียนรู้ และสังคมแห่งเทคโนโลยีควบคู่กันไป สถาบันทางสังคมต่าง ๆ นอกเหนือจากสถานศึกษาซึ่งมีหน้าที่ให้การศึกษาแก่เยาวชนในวัยเรียน ต่าง ๆ ได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการให้การศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ แก่ผู้เยาว์และผู้ใหญ่ บ้าน วัด หน่วยงานของรัฐ และเอกชน อีกหลายประเภท รวมทั้งสถาบันสื่อมวลชนได้รับการกระตุ้นให้มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพของประชากรมากยิ่งขึ้น รวมทั้งที่ปรีชาติ บุญญาวิวัฒน์ (2545) ได้กล่าวถึง การศึกษานอกระบบโรงเรียนนำไปสู่การพัฒนาความเจริญส่วนบุคคล สติปัญญา เหตุผล สังคม จริยธรรมและคุณธรรม ทำให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง รับผิดชอบตัวเองและพึ่งพาตนเองได้ และพัฒนาชุมชนและสังคม

4. แนวโน้มด้านหลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในทศวรรษหน้านั้น จะเป็นหลักสูตรที่มีชุมชนเป็นฐาน มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เนื้อหาในหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตจริง เน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี กิจกรรมการเรียนการสอนจะเน้นการให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง ชุมชนและสังคม เน้นกระบวนการคิดและการประยุกต์ใช้และการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ

4.1 หลักสูตรของการศึกษานอกระบบโรงเรียน เนื้อหาและกิจกรรมจะมีความหลากหลายยืดหยุ่น สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับที่ อาชญา รัตนอุบล (2542) สุมาลี สังข์ศรี (2545) และอาชญา รัตนอุบล (2550) กล่าวถึง ประเภทของกิจกรรมและเนื้อหา รวมทั้งหลักสูตรที่การศึกษานอกระบบโรงเรียนควรมีให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมาย มีดังนี้

1) ประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรจะครอบคลุมกิจกรรม 3 กลุ่มหลัก ๆ ที่จะช่วยในการดำรงชีวิตและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งได้แก่ กิจกรรมการศึกษาพื้นฐาน กิจกรรมการให้ความรู้ทางด้านทักษะอาชีพ และกิจกรรมการให้ความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต

- กิจกรรมการศึกษาพื้นฐาน ครอบคลุมตั้งแต่การสอน อ่าน – เขียน การศึกษา

สายสามัญที่เทียบเท่าระดับชั้น ป.4 ป.6 ม.3 และ ม. 6 และอาจขยายไปถึงการศึกษาที่สูงกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

- กิจกรรมการให้ความรู้ทางด้านทักษะอาชีพ ครอบคลุมการให้ความรู้ การฝึกอบรมทักษะวิชาชีพในสาขาต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและสังคม โดยมีทั้งการฝึกอาชีพระยะสั้นและระยะยาว

- กิจกรรมการให้ความรู้ทั่วไป เป็นการให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตประจำวัน การพัฒนาคุณภาพชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคม สุขภาพอนามัย หน้าที่พลเมือง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับความเห็นของ อุตัย ดุลยเกษม (2548) ที่มองว่ากับอนาคตที่สอดคล้องกับสภาพความจำเป็นในการดำรงชีวิตท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของสังคมโลก และภายในประเทศ กิจกรรมการเรียนรู้หรือกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ควรจะต้องให้กับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ควรประกอบด้วยกิจกรรมต่อไปนี้

- กิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนต้นสำหรับเยาวชนหรือประชากรวัยแรงงานที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วไม่ได้เรียนต่อ และมัธยมศึกษาตอนปลายหรือการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในภาคบังคับในอนาคต สำหรับผู้ที่ไม่ประสงค์จะเรียนต่อในระบบโรงเรียนและประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนอยู่แล้ว

- กิจกรรมการฝึกอบรมระยะสั้น เน้นการอบรมทักษะด้านต่างๆ ทั้งทักษะเฉพาะด้านและทักษะทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการทำงานหรือการประกอบอาชีพเพื่อการอยู่รอดในสังคมชีวิตประจำวันและในฐานะพลเมืองที่ดีของประเทศและสมาชิกที่ดีของชุมชนและครอบครัว การศึกษาอบรมระยะสั้นดังกล่าวนี้จัดให้กับกลุ่มเป้าหมายได้ทุกกลุ่มตามความต้องการและยุทธศาสตร์การพัฒนาของแต่ละท้องถิ่นแต่ละพื้นที่

- กิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย ที่สามารถตอบสนองกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่ม โดยตอบสนองความสนใจและสร้างโอกาสการเรียนรู้ตามความสนใจของแต่ละบุคคล และยังส่งเสริมการเรียนรู้ระดับกลุ่มคือครอบครัวและชุมชน คือกิจกรรมการศึกษาที่เน้นด้านการสร้างพื้นที่สาธารณะโดยจัดเป็นลานการเรียนรู้ร่วมกันให้กับครอบครัวและชุมชน เน้นการสร้างระบบครอบครัวและชุมชนให้เข้มแข็ง และสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ให้เกิดอย่างแท้จริง

2) เนื้อหาหลักสูตรควรจะเป็นไปตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งครอบคลุมเรื่องต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

2.1) เนื้อหาที่เป็นความรู้พื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตได้แก่ การอ่าน การเขียน การคำนวณ ทักษะการติดต่อสื่อสาร หน้าที่พลเมือง ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม กีฬา ภูมิปัญญาไทย คุณธรรม จริยธรรม การอยู่ร่วมกันในสังคม

2.2) เนื้อหาในวิชาชีพสาขาต่าง ๆ ทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ

2.3) ความรู้และทักษะที่จะช่วยในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

2.4) ความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น ด้านสุขภาพ ชุมชน ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ เพื่อฝึกให้คิดวิเคราะห์

3) หลักสูตรควรมีหลายลักษณะทั้งหลักสูตรระยะสั้น ระยะยาว รวมทั้งเป็นโปรแกรมสำหรับเรียนด้วยตนเองให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน

4) หลักสูตรควรมีความหลากหลาย ให้ผู้เรียนเลือกได้ เน้นการสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ

5) หลักสูตรควรสอดคล้องกับวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชนและสามารถจะนำไปใช้ใน ชีวิตจริงได้นำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนได้

4.2 หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเป็นหลักสูตรที่มีชุมชนและสถานประกอบการเป็นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับมาตราที่ 27 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กำหนดให้มีหลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรท้องถิ่น และเน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน สถานประกอบการ องค์กรปกครองท้องถิ่น สถาบันศาสนา และสถาบันสังคมอื่นในการจัดการศึกษาจัดให้มีการเรียนรู้ในชุมชน

4.3 เนื้อหาในหลักสูตรสามารถนำไปใช้ใน ชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐานของทฤษฎี Andragogy ซึ่ง Knowles (1984) กล่าวถึง ความเชื่อประการ ที่สี่ สภาพและทิศทางของการเรียนรู้ (Orientation to learning) ที่กล่าวว่า สภาพและจุดเน้นของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะมุ่งที่กระบวนการแก้ปัญหา (Problem centered) ทั้งนี้เนื่องจากผู้ใหญ่ต้องการเรียนรู้ในสิ่งที่นำไปใช้กับปัญหาในชีวิตได้ทันที และสอดคล้องกับที่ สุมาลี สังข์ศรี (2539) กล่าวว่า การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรจะต้องให้ผู้เรียน นำสิ่งที่เรียนรู้ไปปรับใช้ในทันทีทันใด เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ เป็นผู้ประกอบอาชีพและมีภาระต่อการทำงาน พวกเขาจะไม่มีเวลาเพื่อสะสมความรู้เข้าไว้หลาย ๆ ปี จึงจะนำไปใช้เหมือนนักเรียนในโรงเรียน เขาต้องการที่จะเรียนเพื่อนำความรู้ไปปรับใช้ในการทำงาน เพื่อปรับใช้ในชีวิตประจำวันในทันทีทันใด

4.4 เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียนมุ่งให้มีความรู้ ความสามารถในการเชิงปฏิบัติ ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การประยุกต์ใช้ความรู้ และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งสอดคล้องกับที่ Knowles (1984) กล่าวถึงความเชื่อประการที่สองของทฤษฎี Andragogy ที่กล่าวถึงบทบาทของประสบการณ์ (Role of experience) โดยแต่ละบุคคลจะมีพัฒนาไปสู่ความสมบูรณ์ทางวุฒิภาวะตามการเจริญตามวัย ขณะเดียวกันบุคคลเหล่านี้ก็ได้สร้างสมประสบการณ์ต่าง ๆ ไว้อย่างมากมาย และประสบการณ์เหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความค่าและมีความสัมพันธ์ต่อการเรียนรู้ใหม่ ๆ ต่อไป กล่าวคือ ประสบการณ์ของผู้ใหญ่เปรียบเสมือนแหล่งวิทยาการของการเรียนรู้ ผู้ใหญ่สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือประสบการณ์กับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี และด้วยเหตุที่ผู้ใหญ่มีประสบการณ์เดิมเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จึงสามารถนำประสบการณ์เดิมไปเชื่อมโยงหรือสัมพันธ์กับประสบการณ์ใหม่ได้ ซึ่งทำให้ประสบการณ์ใหม่มีความหมายมากยิ่งขึ้น

4.5 กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะมุ่งพัฒนาสถาบันครอบครัว โดยถ้าพิจารณาจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 11 ระบุว่า บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลที่อยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับตามมาตรา 17 และตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนได้รับการศึกษานอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับตามความพร้อมของครอบครัวมาตรา 12 นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎกระทรวง และมาตรา 13 บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีสิทธิได้ประโยชน์ดังต่อไปนี้ (1) การสนับสนุนจากรัฐ ให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและการให้การศึกษแก่บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล (2) เงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของบุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลที่ครอบครัวจัดให้ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายกำหนด (3) การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด จะพบว่า มีช่องทางสำหรับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน สำหรับให้ความรู้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครองที่เกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก โดยเฉพาะด้านการศึกษตั้งแต่เด็กอยู่ในท้องแม่ จนเข้าสู่วัยเรียนด้วยกิจกรรมย่อย ๆ ที่จัดให้พ่อแม่ผู้ปกครอง เช่น การรักษาสุขภาพของแม่ ระหว่างตั้งครรภ์ การเตรียมตัวคลอด การดูแลทารกเมื่อคลอดใหม่ การให้การศึกษเพื่อพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนแต่ละช่วงอายุ เช่น 0 – 1 ปี 1 – 2 ปี

2 – 3 ปี และการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในกรณีที่พ่อแม่จะจัดการศึกษาให้เอง

4.6 กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเป็นกิจกรรมที่พัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจตนเอง ชุมชนและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ว่าการจัดการศึกษาต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

- 1) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย
- 2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจประสบการณ์เรื่องการจัดการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
- 3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม กีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
- 4) ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษา
- 5) ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

5. แนวโน้มด้านการบริหาร การจัดการ และการประสานงานการศึกษาจากระบบโรงเรียนนั้น จากผลการวิจัยสามารถอธิบายได้ว่า ภายใต้กระแสการขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ตามกระแสการพัฒนาของระบบสังคมโลก องค์กรที่จัดการศึกษาจากระบบโรงเรียนต้องปรับบทบาทจากผู้จัด เป็น ผู้ส่งเสริมสนับสนุน การส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชน มีความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการเพื่อการทำงานในเชิงรุก และการทำงานร่วมกับสถาบันสังคมต่างๆ ในลักษณะการสร้างสรรค์ร่วม มีบุคลากรที่มีทักษะในการประสานงานเพื่อการทำงานในลักษณะของหุ้นส่วนหรือพันธมิตร และมีทักษะในการจัดการความรู้ทั้งระดับองค์กรและระดับชุมชน ทั้งในแง่ของการพัฒนาจัดทำเนื้อหาองค์ความรู้ การพัฒนาให้เกิดระบบบริการองค์ความรู้ การเผยแพร่ถ่ายทอดองค์ความรู้ และการสร้างสรรค์นวัตกรรมองค์ความรู้ การบริหารและการจัดการองค์การศึกษจากระบบโรงเรียนจะต้องทำหน้าที่เสมือนนายหน้า ทำหน้าที่ติดต่อระหว่างคนอยากได้ความรู้กับคนที่มีความรู้ คอยกระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุน เพื่อให้มีการขยายการบริการความรู้หรือการเรียนรู้และการรับบริการความรู้หรือการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ให้กว้างขวาง ต่อเนื่อง มีการจัดทำฐานข้อมูลแหล่งการเรียนรู้ ความต้องการการเรียนรู้ กลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้บริการกับหน่วยจัดบริการการเรียนรู้ต่างๆ การบริหารทุกระดับเน้นการบริหารเชิงรุกมีการศึกษาวิจัย การประเมินสถานการณ์ หรือคาดการณ์ว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยมีจุดเน้นการดำเนินงานคือ (1) ส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนมาเป็นเจ้าภาพร่วมในการจัดการศึกษาสำหรับคนไทยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (2) เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับหน่วยจัดบริการการเรียนรู้ที่มีอยู่ให้มีขีดความสามารถในการบริการให้มากขึ้น (3) สร้างความเชื่อมโยงการจัดบริการการศึกษจากระบบโรงเรียนของหน่วยบริการต่างๆ เป็นเครือข่ายการทำงานแบบพันธมิตร

(4) ส่งเสริมชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (5) มีการจัดการความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน (6) มีการบริหารจัดการการเทียบโอนความรู้ (7) มีการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการจัดการศึกษา (8) มีการประสานความร่วมมือทั้งเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติกับเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรที่ดูแลรับผิดชอบในการจัดการศึกษาในระบบ ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อให้เกิดระบบการศึกษาที่เชื่อมโยง เกื้อหนุน มีความคล่องตัวในการบริหารจัดการและการถ่ายโอนความรู้ซึ่งกันและกันของการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ เพื่อการศึกษาดลอดชีวิตที่สมบูรณ์และมีคุณภาพ

จากการอภิปรายดังกล่าว มีความสอดคล้องกับที่ สมประสงค์ วิทย์เกียรติ (2544) ได้กล่าวถึงหลักการในการบริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ต้องตระหนักและให้ความสำคัญ 2 หลักการ คือ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียนและหลักการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียน กล่าวคือ

1) หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียน

โดยที่การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาคนให้เกิดความเจริญงอกงาม การศึกษาเกี่ยวข้องกับชีวิตคนตั้งแต่แรกเกิด วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ วัยสูงอายุ จนกระทั่งตาย การศึกษาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ในวัยเรียนหรือนอกวัยเรียน แม้ว่าคนเราจะได้ศึกษาสำเร็จจากโรงเรียนแล้วแทบทุกคน ก็จะมีบุตรหลาน ญาติมิตร กำลังศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน และแม้แต่ตัวเองก็อาจจะกำลังศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่ก็เป็นได้ การศึกษาเป็นสมบัติของประชาชนทุกคน ดังนั้นประชาชนจึงควรมีส่วนที่เข้าไปร่วมในการดำเนินงานการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษา ก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้

- 1.1) เสริมสร้างให้เกิดการระดมความคิดเห็น
- 1.2) ส่งเสริมบรรยากาศความเป็นประชาธิปไตย
- 1.3) ส่งเสริมให้งานการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 1.4) ทำให้การปฏิบัติงานสำเร็จในเวลาอันรวดเร็ว
- 1.5) สร้างความภาคภูมิใจให้กับทุกคน

2) หลักการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การกระจายอำนาจการบริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นวิธีการที่หน่วยงานรับผิดชอบงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนในส่วนกลางมอบหมายอำนาจหน้าที่และความสามารถในการดำเนินงานให้หน่วยงานระดับรองลงไปจนถึงระดับล่างหรือระดับท้องถิ่นสามารถตัดสินใจและดำเนินการที่เห็นว่าจะทำได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยประโยชน์ของการกระจายอำนาจมีดังนี้

2.1) เกิดประสิทธิภาพของหน่วยงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนในการบริหารและการบริการการศึกษาแก่ประชาชน

2.2) เกิดประสิทธิผลในการทำงาน สามารถให้บริการแก่ประชาชนเป็นจำนวนมากกว่าเดิม เกิดความเป็นธรรม ประชาชนพอใจหรือสามารถตอบสนองความต้องการของบุคคล ชุมชน และสังคมได้ดีขึ้น

2.3) เกิดการพัฒนาบรรยากาศการทำงานที่ดีของบุคลากรการศึกษาในระบบโรงเรียน มีความกระตือรือร้นสนใจปรับปรุงแบบวิธีการทำงานและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงาน

2.4) ประชาชนจะได้รับบริการการศึกษาที่รวดเร็วขึ้น เนื่องจากขั้นตอนของการอนุมัติลดลง

2.5) การดำเนินงานการศึกษาในระบบโรงเรียน จะเหมาะสมและตรงกับความต้องการของประชาชนในแต่ละเขตพื้นที่

และมีความสอดคล้องกับที่สุมาลี สังข์ศรี (2545) กล่าวถึงแนวทางการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตในส่วนขององค์ประกอบด้านการบริหารการจัดการ การศึกษาในระบบโรงเรียนควรมีลักษณะดังนี้ มีการกระจายอำนาจการบริหารจัดการในทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวข้องจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่น กล่าวคือ กระจายอำนาจจากระดับกระทรวงในส่วนกลางไปยังระดับเขตพื้นที่การศึกษา จากเขตพื้นที่การศึกษาไปยังชุมชน

นอกจากนี้ในการวิจัยยังพบว่า ควรมีการระดมทรัพยากรจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ในชุมชนในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับสุมาลี สังข์ศรี (2545) กล่าวว่า แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมาก เป็นแหล่งที่จะช่วยให้ประชาชนในชุมชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เป็นแหล่งที่จะช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและจะช่วยให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้และสังคมแห่งการเรียนรู้ แนวทางในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน มีดังนี้

1) คณะกรรมการการศึกษาในระบบโรงเรียนของชุมชน ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อจะเป็นแหล่งให้บริการความรู้ด้านต่าง ๆ ในลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัยและเป็นสถานที่จัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนประเภทต่าง ๆ (ในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้นั้น อาจเริ่มจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน สืบค้นแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้ว และวิเคราะห์ว่าควรจัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ประเภทใดอีกบ้าง เพื่อช่วยแก้ปัญหาและช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและกว้างขวางในชุมชน)

2) แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนควรมีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์วิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ ศูนย์ฝึกวิชาชีพ สหกรณ์หมู่บ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานประกอบการ หน่วยงานในท้องถิ่น สถานศึกษาในท้องถิ่น ฯลฯ

3) การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ไม่ควรยึดหลักว่า ต้องสร้างชิ้นใหม่เสมอไป อาจจะใช้สิ่งที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นหรือทรัพยากรท้องถิ่น หากต้องการจัดสร้างก็ไม่ควรเน้นความใหญ่โต ราคาแพง นอกจากนั้นแหล่งการเรียนรู้ควรจะไม่แปลกแยกไปจากวิถีชีวิตของชุมชน

4) การดูแลและการบริหารจัดการกิจกรรมในแหล่งการเรียนรู้แต่ละแห่งควรทำในรูปของอาสาสมัครและผู้แทนของชาวบ้านผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันให้ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนดูแลมากที่สุด ถ้าเป็นแหล่งการเรียนรู้ของหน่วยงานจะมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบและอาจมีอาสาสมัครชาวบ้านเป็นผู้ช่วย

5) แหล่งการเรียนรู้ควรประสานและร่วมมือกัน อาจเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเพื่อให้เกิดกิจกรรมที่มีคุณค่าอย่างต่อเนื่อง

6) แหล่งการเรียนรู้ควรจะเปิดกว้างสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย ให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่ายและสะดวก

7) ห้องสมุดของโรงเรียน หรือของสถาบันการศึกษาควรเปิดกว้างให้ประชาชนเข้าถึงและจัดให้มีมหาวิทยาลัยนอกระบบโรงเรียนมากขึ้น

8) หน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่ประสานงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนในชุมชน ควรรวบรวมรายชื่อของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนและช่วยประสานงาน สนับสนุนส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ให้บริการประชาชนได้เต็มศักยภาพ

9) หน่วยงานกลางในระดับชุมชน ควรทำหน้าที่ให้ข้อมูลให้คำแนะนำปรึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการรับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียน การใช้บริการจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ

6. แนวโน้มด้านการประเมินและติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน จากข้อค้นพบพบว่า มีความสอดคล้องกับมาตราที่ 26 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ระบุว่าให้สถานศึกษาจัดการประเมินผลผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมกรเรียน การร่วมกิจกรรม และการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับที่ Knowles (1984) ได้กล่าวถึงผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ เป็นตัวของตัวเองมากขึ้น มักต้องการโอกาสในการสำรวจความต้องการของตนเอง สามารถกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ของตนเองได้ รวมทั้งมีความรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง และสามารถประเมินการเรียนรู้ของตนเองได้ ดังนั้นการวัดประเมินผลทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรดำเนินการดังนี้

1) เป็นการประเมินพัฒนาการการเรียนรู้ของผู้เรียน มากกว่าประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพียงอย่างเดียว โดยควรประเมินความก้าวหน้า ประเมินตามสภาพจริง ประเมินการประยุกต์ใช้ความรู้ ไม่ได้ประเมินว่าได้หรือตก

- 2) ใช้เทคนิควิธีการประเมินที่หลากหลายให้เหมาะสมกับลักษณะของวิชาหรือลักษณะของกิจกรรมและลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย
- 3) พยายามหลีกเลี่ยงการประเมินแบบแข่งขัน แต่ประเมินโดยการสะสมคะแนนและการประเมินผลงานที่เป็นรูปธรรมเพื่อผู้เรียนจะได้มีกำลังใจและไม่เครียด
- 4) ใช้แฟ้มสะสมงานเป็นเรื่องที่ดี เพราะการสอนส่วนใหญ่จะวัดได้แต่เนื้อหา แต่การใช้แฟ้มสะสมงานควรจะกำหนดแนวทางให้ชัดเจนมิเช่นนั้นจะวัดได้ไม่ครอบคลุม
- 5) มีการติดตามผลและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง
- 6) การประเมินผลนอกจากจะประเมินโดยฝ่ายผู้จัดการศึกษา แล้วควรจะรับฟังผลสะท้อนกลับจากผู้เรียนด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปใช้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีส่วนสำคัญในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนามนุษย์ทั้งในระดับมหภาคที่เน้นประชาชนในสังคมวงกว้างหรือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ในการกำหนดนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการ การพัฒนาโครงการหรือหลักสูตรรวมทั้งการนำไปเป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการวัดประเมินผล เพื่อพัฒนามาตรฐานของกลุ่มเป้าหมายของแต่ละหน่วยงานหรือองค์กรได้ต่อไป ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 นโยบายการปฏิรูปการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การพัฒนาคนในอนาคตข้างหน้าได้มุ่งเน้นให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคนอย่างรอบด้าน โดยเน้นว่า บุคคลสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องจากการศึกษา 3 รูปแบบ กล่าวคือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยรูปแบบการศึกษาทั้งสามจะต้องเกื้อกูลสนับสนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตในรูปแบบและวิธีการที่ยืดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพของผู้เรียนแต่ละคน

โดยที่แนวทางการดำเนินงานจัดการศึกษาที่ผ่านมาได้เน้นหนักการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นหลัก เพื่อที่จะพัฒนาคนในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชนสำหรับเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศในอนาคต จึงต้องจัดการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายหลักสูตรที่มีทิศทางการพัฒนาที่

ชัดเจนแต่ในขณะเดียวกันก็จำเป็นที่จะต้องให้บุคคลได้รับความรู้ความเข้าใจ ได้พัฒนาทักษะและเจตคติเพิ่มขึ้นจากการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ที่จะเสริมให้กลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการศึกษาจากในระบบโรงเรียนเป็นหลักได้รับการพัฒนาอย่างสมบูรณ์พร้อมด้วย

ในโลกที่กำลังพัฒนาอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาททำให้การเรียนรู้ของบุคคลกว้างขวาง รวดเร็ว และมีวิธีการที่หลากหลายขึ้น การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนในปัจจุบันมากขึ้น ประกอบกับวิธีการเรียนรู้ของคนในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป การส่งเสริมให้บุคคลได้รับการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงต้องให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายที่พ้นจากวัยเรียน หรือกลุ่มเป้าหมายที่ควรจะได้รับการศึกษาที่นอกเหนือไปจากระบบโรงเรียน โดยเฉพาะคนในชุมชนและคนในวัยทำงานซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เพื่อให้ได้รับการศึกษาเพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศ

ดังนั้น ในการปฏิรูปการศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงต้องเพิ่มบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้เท่าเทียมกับการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อการพัฒนาประเทศ โดยส่งเสริมให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทในการพัฒนาคนในรูปแบบที่หลากหลายกว้างขวางยิ่งขึ้น และใช้เป็นกลไกในการผลักดันยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศของรัฐบาล 4 ประการ คือ (1) การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (2) การแก้ไขปัญหาความยากจน (3) การพัฒนาทุนทางสังคม และ (4) การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงควรกำหนดเป็นนโยบายของรัฐ ดังนี้

1.1.1 ส่งเสริมให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นวาระแห่งชาติ เพื่อส่งเสริมวิธีการเรียนรู้ใหม่ของประชาชน โดยให้ทุกครอบครัว ชุมชน องค์กร สถานประกอบการ ตลอดจนสถาบันต่าง ๆ ในสังคมจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อเชื่อมโยงกับการศึกษาในระบบโรงเรียนสำหรับการพัฒนาคนในสังคมทั้งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และจัดโครงสร้างพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

1.1.2 กำหนดให้การเรียนรู้จากการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีศักดิ์และสิทธิ์ในตัวเองเท่าเทียมกับการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยมีรูปแบบและวิธีการตลอดจนมาตรฐานที่มีคุณภาพที่ไม่จำเป็นต้องอิงกับการศึกษาในระบบ ทั้งนี้เพื่อมุ่งตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ของบุคคลเป็นสำคัญ

1.1.3 ส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการกำหนดแผนการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมของตน โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการวางแผน การจัดการเรียนรู้ของคนในชุมชนและทุกภาคีทั้งภาครัฐและเอกชน ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศ

1.1.4 จัดให้มีมาตรการในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล ครอบครัว ชุมชน ทั้งมาตรการทางการเงินงบประมาณ มาตรการด้านการบริหารจัดการ และมาตรการในการจัดกิจกรรมการศึกษา เพื่อให้การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศมีพลังยิ่งขึ้น

1.2 เป้าหมาย

เป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ มุ่งให้ประชาชนทุกกลุ่มอายุได้รับการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีความรู้พื้นฐานที่เพียงพอในการดำเนินชีวิตในการประกอบอาชีพ มีรายได้ มีสุขภาพแข็งแรง สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัว และสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสมกับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (มีความรู้ มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข)

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ต้องจัดให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ ด้านปริมาณ คือ ต้องจัดให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สำหรับกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบ คือ ประชาชนทุกกลุ่มอายุ เช่นเดียวกันโดยเฉพาะผู้ที่พ้นวัยเรียนไปจนถึงผู้สูงอายุ นอกจากพิจารณาในด้านของกลุ่มอายุแล้ว อาจพิจารณาตามเขตที่อยู่อาศัย เช่น ควรจัดให้แต่ละชุมชน (ตำบลหรือหมู่บ้าน) หรือพิจารณาตามกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม กลุ่มชาวประมง เป็นต้น

ในด้านคุณภาพ ต้องจัดอย่างต่อเนื่องเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้พื้นฐานและความรู้ทางวิชาการเพียงพอที่จะประกอบอาชีพ มีรายได้ และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวได้

1.3 ยุทธศาสตร์

การปฏิรูปการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรมียุทธศาสตร์การดำเนินงานดังนี้

1.3.1 การกำหนดให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นวาระแห่งชาติ โดยจัดให้มีกลไกทางกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิ และกำหนดให้เป็นหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ ตลอดจนองค์กรชุมชนในการจัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังจะต้องจัดวางกลยุทธ์การส่งเสริมการศึกษาให้เหมาะสมกับช่วงวัยของประชาชน โดยเฉพาะประชาชนในช่วงวัยทำงานทั้งที่อยู่ในชุมชนชนบท ชุมชนเมือง และในสถานที่ทำงาน ซึ่งควรจะเน้นให้ได้รับการศึกษานอกระบบโรงเรียนในรูปแบบที่หลากหลาย เหมาะสมกับสภาพของกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งจะต้องสร้างเจตคติใหม่ให้คนในสังคมตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การกำหนดให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นวาระแห่งชาติ ที่ทุกภาคส่วนในสังคมควรมีบทบาทหน้าที่ในการจัดการศึกษา แล้วจะต้องผลักดันให้การศึกษาโดยเฉพาะการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นกลไกในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศของรัฐบาล 4 ประการ คือ

(1) การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (2) การแก้ไขปัญหาความยากจน (3) การพัฒนาทุนทางสังคม (4) การพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้กลไกของการนำวาระแห่งชาติไปสู่การปฏิบัติ จะต้องมีหน่วยงานกลางในการประสานส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรภาคีต่าง ๆ สามารถจัดการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้อย่างเต็มศักยภาพ ทั้งนี้ โดยไม่จำเป็นต้องตั้งหน่วยงานขึ้นใหม่ แต่ปรับบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่มีอยู่เดิมแล้วให้ทำหน้าที่ตามที่กำหนดได้

1.3.2 การยกระดับมาตรฐานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้มีบทบาทที่เท่าเทียมกันกับการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคนในสังคม โดยการกำหนดให้ผู้เรียนจากการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งได้ผ่านกลไกการตรวจสอบเพื่อยอมรับความรู้และประสบการณ์ โดยมีเกณฑ์และการประเมินมาตรฐานที่มีศักดิ์และสิทธิ์ ตลอดจนได้รับคุณวุฒิที่มีมาตรฐานเท่าเทียมกับการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยไม่จำเป็นต้องนำหลักสูตรต่าง ๆ ของการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นแกนสำหรับการเทียบเพื่อยอมรับความรู้และประสบการณ์ ทั้งนี้ หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน สามารถกำหนดหลักสูตร กิจกรรม ตลอดจนองค์ความรู้และมาตรฐานการเรียนรู้ได้เอง ซึ่งจะทำการศึกษาตลอดชีวิตมีความหลากหลาย สามารถปรับให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาของชุมชนและประชาชน โดยผู้ที่รับผิดชอบการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ก็จะต้องพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาภายในระบบการศึกษาของตนเอง

ในการยกระดับมาตรฐานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้เท่าเทียมกับการศึกษาในระบบโรงเรียนจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม ตลอดจนกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการยกระดับมาตรฐานการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยเฉพาะวุฒิการศึกษาที่ยึดหลักสูตรของการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นเกณฑ์กลางในการตีค่าและรับรองมาตรฐานการศึกษา โดยวิธีการนี้รัฐจะต้องปรับเงื่อนไขของการเข้าทำงาน และการศึกษาต่อของหน่วยงานและสถานประกอบการ ให้ยอมรับคุณวุฒิของผู้ที่จบการศึกษาจากการศึกษานอกระบบโรงเรียน ความรู้และประสบการณ์จากการทำงาน

1.3.3 การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นการส่งเสริม ประสานงาน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่ดูแลการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยปรับบทบาทของหน่วยงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการ และอำนวยความสะดวก โดยมุ่งเน้นการส่งเสริม ประสาน เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้และกลุ่มเป้าหมาย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพ

1.3.4 การส่งเสริมให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ของคนในชุมชน โดยกำหนดให้ชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษา ใช้ความต้องการในการพัฒนาของชุมชนเป็นฐานในการวางแผนจัดการศึกษาตลอดชีวิต ดังนั้น ชุมชนจะจัด ทำแผนการศึกษาของชุมชน

เองโดยเป็นส่วนขยายของแผนแม่บทชุมชน เพื่อที่จะกำหนด ได้ว่า คนในชุมชนต้องการการเรียนรู้ อะไร และจะมีกระบวนการในการเรียนรู้อย่างไร ทั้งนี้ ภาครัฐจะมีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อรองรับการเรียนรู้ของประชาชน ตลอดจนจัดหาเทคโนโลยีหรือ มาตรการต่าง ๆ ที่จะสนับสนุน การจัดการศึกษาของประชาชน ในขณะเดียวกันก็ต้องส่งเสริม ให้แต่ละชุมชน และองค์กรต่าง ๆ เชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดพลังในการ พัฒนาคุณภาพประชาชน

การใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษา สำหรับชุมชนเองจะต้องส่งเสริมให้องค์กร ชุมชน โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทหลักในการบริหารจัดการ ซึ่งแต่ละ ชุมชนท้องถิ่นจะต้องจำแนกกลุ่มเป้าหมายที่จะรับบริการทางการศึกษาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะ ประชาชนในช่วงวัยทำงาน ทั้งคนในชุมชนชนบท คนในชุมชนเมือง คนทำงานในสถานประกอบการ ระดับต่าง ๆ ซึ่งมีวิถีการเรียนรู้แตกต่างกัน เพื่อให้ประชาชนในช่วงวัยดังกล่าวได้รับการศึกษานอก ระบบโรงเรียน เพื่อเสริมเติมต่อจากการศึกษาในระบบโรงเรียน และทำให้การศึกษาตลอดชีวิต ขับเคลื่อนได้อย่างเต็มศักยภาพ

1.3.5 ยุทธศาสตร์การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศในการเพิ่มประสิทธิภาพ การเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน เช่น ระบบอินเทอร์เน็ต ระบบข้อมูลข่าวสาร โดยให้ประชาชนเป็น ผู้ดูแลและจัดการให้มีการใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ให้มีการเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ ตลอดเวลา และจะต้องพัฒนาระบบการเรียนรู้ของประชาชนใหม่ เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเองจาก เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศ เพื่อขยายขอบเขตของการเรียนรู้และเพิ่มประสิทธิภาพในการ เข้าถึงความรู้ ตลอดจนนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการทำงาน การ ดำเนินงานดังกล่าวจะต้องประสานงานและระดมสรรพกำลังจากทุกภาคส่วนให้เข้ามามีบทบาทใน การสนับสนุนการเรียนรู้ของประชาชน และจะต้องใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศเชื่อมโยง กับแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ เพื่อเป็นโครงข่ายการให้บริการทางการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรนำสิ่งที่ค้นพบจากการวิจัย คือ แนวโน้มของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนแต่ละ ด้าน ไปทำวิจัยในระดับปฏิบัติการมากยิ่งขึ้น อาทิ การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการ การพัฒนา โปรแกรมหรือหลักสูตร การพัฒนารูปแบบกิจกรรม การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน การ พัฒนารูปแบบการติดตามและประเมินผล

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนกวรรณ รุกขชาติ. แนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ในศตวรรษที่ 21. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาการศึกษา
นอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. การศึกษาลดชีวิตสำหรับคนไทยในยุคโลกาภิวัตน์.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2538.

การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. นโยบายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส.

กรุงเทพมหานคร : กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. จากครูเป็นศูนย์กลางสู่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : ฉลาด เก่ง ดี และมี
ความสุข. ในวีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (บรรณาธิการ), การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับ
การปฏิรูปการศึกษา, หน้า 34-57. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. ปรัชญาการศึกษานอกระบบ. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรง
พิมพ์ยูไนเต็ด โปรดักชั่น, 2526.

โกวิท วรพิพัฒน์. การจัดการศึกษาตามแนวการศึกษาตลอดชีวิตในประเทศไทย. 22 ปี กศน. สู่
การศึกษาลดชีวิต, กรุงเทพมหานคร : กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2543.

ข้อเสนอยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการ
เรียนรู้ตลอดชีวิต. ม.ป.ท., 2546.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิตในศตวรรษที่ 21.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำของคุรุสภา, 2543.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. การเรียนรู้ : ชุมทรัพย์ในตน. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์องค์การค้ำของคุรุสภา, 2541.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, 2545.

คนธรส ชัยศิริ. การประเมินผลโครงการศูนย์ประสานงานการศึกษานอกโรงเรียน ระดับอำเภอ :
กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษา
ผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.

- จารึก อยะะวงศ์. พัฒนาการของการบริหารการศึกษานอกโรงเรียนในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษานอกโรงเรียน, ภาควิชาบริหารการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- จุฬาลักษณ์ สันต์พร้อม. ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ภาครัฐและผู้นำท้องถิ่นเกี่ยวกับแนวทางการจัดการการศึกษานอกระบบโรงเรียน เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- เจตนา มีแสงเพชร. การให้การศึกษาแก่ลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในทศวรรษหน้า. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- ชาลิตี เขียมศรี. การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานด้านสุขภาพของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษานอกโรงเรียน สาขาวิชาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- นรุชพรณ นาดวิริยกุล. การประเมินผลการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนตามแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ในเขตภาคเหนือ. สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535
- นฤมล ตันธสุเรชฐ์. การประสานงานการศึกษานอกระบบ. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา การจัดการการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 9-15, หน้า 538. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533.
- ประคอง กรรณสูต. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- ประยูร ผ่องอำไพ. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ของครูประจำกลุ่มการศึกษานอกโรงเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2544.
- ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์. หลักและระบบบริหารการศึกษานอกระบบ. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา การจัดการการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 1-8, หน้า 72. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533.
- ปฐม นิคมานนท์. ปรัชญาและหลักการของการศึกษานอกระบบในประเทศไทย. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 1-8, หน้า 301-304. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : สำนักพิมพ์พิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2544.

- ปฐุม นิคมานนท์. การศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรบัณฑิต, 2522.
- ปฐุม นิคมานนท์. ปรัชญาและหลักการตามแนวการศึกษาตลอดชีวิต. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการศึกษานอกระบบและการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 1 – 8, นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532.
- ปาริชาติ บุญญาวิวัฒน์. ความสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน. ใน วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (บรรณาธิการ), การศึกษานอกระบบโรงเรียน : กับการปฏิรูปการศึกษา, หน้า 87-106. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- พิศเพลิน เขียวหวาน และ สมบัติ สุวรรณพิทักษ์. การติดตามและประเมินผลโครงการการศึกษานอกระบบ. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 9-15, หน้า 470-471 และ 476. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533.
- เพชรฯ สงวนแสง. การประเมินผลหลักสูตรวิชาสี่พระยะสั้น สาขาวิชาช่างเครื่องยนต์ของโรงเรียนฝึกอาชีพกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.
- เพ็ญศรี ทวีสุวรรณ และปราณี สังขะตะวรรณ. การพัฒนาหลักสูตรการศึกษานอกระบบ. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 1-8, หน้า 252-253. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533.
- เพียงจันทร์ ทองปาน. สภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้เรียน ผู้สอน และผู้จัดหลักสูตรเกี่ยวกับการเรียนการสอนสาขาวิชาที่มีผู้เรียนน้อยของโรงเรียนเอกชนอาชีวศึกษาประเภทนอกระบบโรงเรียน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- วรรณี อับดุลสมัด. ความคิดเห็นของผู้นำชุมชนมุสลิมต่อการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายสามัญวิธีเรียนทางไกลในเขตมีนบุรีและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2540.
- วิชชุดา ทุ่งวิไล. การศึกษานอกระบบ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บารมีการพิมพ์, 2532.
- วิไล ตั้งจิตสมคิด. ปรัชญาและหลักการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสไตร์, 2531.

วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัย 7 ประการ ตามแนวคิดของสตีเฟน อาร์ โควี สำหรับเยาวชน. ใน มนัสวาทน์ โกวิตยา (บรรณาธิการ), การศึกษานอกระบบโรงเรียน : แนวทางการศึกษาและกิจกรรมที่หลากหลาย, หน้า 144-162.

กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. การศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21. ใน วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (บรรณาธิการ), การศึกษานอกระบบโรงเรียน : กับการปฏิรูปการศึกษา, หน้า 1-12.

กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

วุฒิมพล สกลเกียรติ. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะสำหรับผู้ใช้งานในสถานประกอบการภาคอุตสาหกรรม : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน.

วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

สนอง โฉมพิเศษ. ปรัชญาการศึกษานอกระบบ. ใน ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญาและหลัก

การศึกษานอกระบบหน่วยที่ 1-5, หน้า 127-128. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2544.

สมประสงค์ วิทย์เกียรติ. หลักการบริหารการศึกษานอกระบบ. ใน ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญา

และหลักการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 1-5, หน้า 277-280. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2544.

สมศักดิ์ แก้วคำ. การศึกษาความต้องการและแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับนักเดินควาเร่ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศจากชายเป็นหญิง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

สุจิต ศิลารักษ์. การศึกษาผู้ใหญ่ : ทฤษฎีและปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2527.

สุนทร สุนันท์ชัย. การศึกษานอกระบบ...เส้นทางที่ไม่สิ้นสุด. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, 2529.

สุพิชฌาย์ สุนทรวาณิชย์. การนำเสนอโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงานของพนักงานในสถานประกอบการผลิตสิ่งพิมพ์ เขตกรุงเทพมหานคร.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

- สุมาลี สังข์ศรี. การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544.
- สุมาลี สังข์ศรี. การศึกษานอกโรงเรียน : การขยายโอกาสทางการศึกษาโดยการประยุกต์ใช้วิธีการศึกษาทางไกล. นนทบุรี : เทคนิคพริ้นท์ติ้ง, 2539.
- สุมาลี สังข์ศรี. รายงานการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545.
- สุรกุล เจนอบรม. เรื่องน่ารู้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. การศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2529.
- อังคณา บุญเฉลิมศักดิ์. การศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการและแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหว ในศูนย์ส่งเสริมคนพิการ เขตภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาการศึกษา การศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- อาชัญญา รัตนอุบล. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- อาชัญญา รัตนอุบล. การจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- อาชัญญา รัตนอุบล. การเรียนรู้และพัฒนาการของผู้ใหญ่. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- อุดม เขยทิวศ์. ความรู้เกี่ยวกับงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523.
- อุดม เขยทิวศ์. แนวทางการบริหารและการจัดการ : การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ (1991), 2544.
- อุทัย ดุลยเกษม. อดีตและอนาคตการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มติดตามและประเมินผล กลุ่มแผนงาน สำนักบริหารงานการศึกษานอกระบบ กระทรวงศึกษาธิการ, 2548.
- อุ้นตา นพคุณ. กรอบแนวความคิดการพัฒนาโปรแกรมอย่างมีส่วนร่วมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนชม, 2546.

คูนตา นพคุณ. การศึกษาผู้ใหญ่เชิงปรัชญา เสรีนิยม พัฒนาการ พฤติกรรมนิยม มนุษยนิยม ปฏิรูปนิยม. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2527.

คูนตา นพคุณ. แนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการพัฒนาชุมชนเรื่องคิดเป็น. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2528.

ภาษาอังกฤษ

Boyle, Patrick G. Planning Better Programs. New York : Mc Graw-Hill Book Company, 1981.

Caffarella, Rosemary S. Planning Program for Adult Learners. San Francisco : Jossey-Bass Publishers, 1994.

Cohen, John M., and Uphoff, Norman T. Participation's Place in Rural Development : Seeking Clarity through Specificity. World Development 8 (1980) : 213-235.

Coombs, Phillips H. Non-formal Education for Rural Development, Strengthening Learning Opportunities for Children and Youth. Interim report prepared by the International Council for Educational Development.

Dave, R.H. (ed.). Foundation of Lifelong Education. Oxford : Pergamon Press, 1976.

Elias, John L., and Merriam, Sharan B. Philosophical Foundations of Adult Education. 3rd ed. Malabar, Florida : Krieger Publishing Company, 2005.

Knapper, C., and Cropley, A.J. Lifelong Learning and Higher Education. 2nd ed. London: Kogan Press, 1991.

Knowles, Malcom S., and Associates. Andragogy in Action, Applying Modern Principles of Adult Learning. San Francisco : Jossey-Bass Publisher, 1984.

Lengrand, P. Introduction to Lifelong Education. Paris : UNESCO, 1970.

Siribanpitak, Pruet, and et.al. The Proceedings of the International Conference Poverty Alleviation Through Lifelong Learning Strategy. Bangkok : Division of Non-Formal Education, Faculty of Education. Chulalongkorn Univesity, 2007.

Skager R. Lifelong Education and Evaluation Practice. Hamburg : UNESCO Institute for Education, 1978.

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

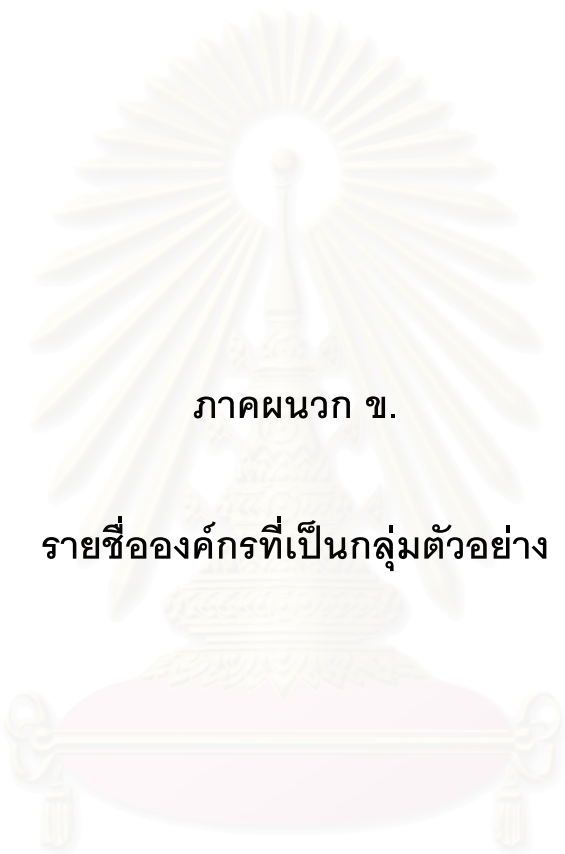

ภาคผนวก ก.

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ศาสตราจารย์กิตติคุณ ชุ่มตา นพคุณ
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

รายชื่อองค์กรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ภาควิชาที่จัดการเรียนการสอนด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาผู้ใหญ่ หรือ การศึกษาต่อเนื่อง
 1. ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 2. ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 3. ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
 4. ภาควิชาการศึกษาต่อเนื่อง คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
 5. ภาควิชาการศึกษานอกระบบ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
 6. ภาควิชาส่งเสริมการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 7. วิชาเอกการศึกษานอกโรงเรียน สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช

- ศูนย์การศึกษาต่อเนื่องในมหาวิทยาลัย
 1. สำนักงานการศึกษาต่อเนื่อง (ฝ่ายบริหารการฝึกอบรม) มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช
 2. สำนักพัฒนาเทคโนโลยีเพื่ออุตสาหกรรม (ฝ่ายฝึกอบรม) สถาบันเทคโนโลยีพระ จอมเกล้าพระนครเหนือ
 3. ศูนย์การศึกษาต่อเนื่องแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 4. สถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 5. สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 6. สำนักฝึกอบรมนิค้ำ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
 7. ศูนย์เสริมสร้างทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค
 1. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ
 2. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 3. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคกลาง
 4. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออก
 5. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคใต้

- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกรุงเทพมหานคร และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด
 1. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกรุงเทพมหานคร 1

2. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนกรุงเทพมหานคร 2
3. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนกรุงเทพมหานคร 3
4. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนกรุงเทพมหานคร 4
5. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดกาญจนบุรี
6. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดกาฬสินธุ์
7. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดกำแพงเพชร
8. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดกระบี่
9. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดขอนแก่น
10. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดจันทบุรี
11. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดฉะเชิงเทรา
12. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดชัยนาท
13. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดชัยภูมิ
14. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดชุมพร
15. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดชลบุรี
16. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดเชียงราย
17. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่
18. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดตาก
19. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดตรัง
20. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดตราด
21. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดน่าน
22. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดนครนายก
23. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดนครปฐม
24. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดนครพนม
25. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดนครราชสีมา
26. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช
27. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดนครสวรรค์
28. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดนนทบุรี
29. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดนราธิวาส
30. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดบุรีรัมย์
31. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดปัตตานี
32. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดปทุมธานี

33. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
34. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดปราจีนบุรี
35. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดพะเยา
36. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดพังงา
37. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดพัทลุง
38. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดพิจิตร
39. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดพิษณุโลก
40. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
41. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดเพชรบุรี
42. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดเพชรบูรณ์
43. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดแพร่
44. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดภูเก็ต
45. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดมุกดาหาร
46. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดมหาสารคาม
47. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดแม่ฮ่องสอน
48. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดยะลา
49. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดยโสธร
50. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดระนอง
51. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดระยอง
52. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดราชบุรี
53. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด
54. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดลำปาง
55. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดลำพูน
56. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดลพบุรี
57. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดเลย
58. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดศรีสะเกษ
59. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสิงห์บุรี
60. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสุโขทัย
61. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสุพรรณบุรี
62. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสุราษฎร์ธานี
63. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสุรินทร์

64. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสกลนคร
65. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสงขลา
66. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสตูล
67. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสมุทรปราการ
68. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสมุทรสาคร
69. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสมุทรสงคราม
70. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสระแก้ว
71. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสระบุรี
72. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดหนองคาย
73. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดหนองบัวลำภู
74. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดอำนาจเจริญ
75. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดอุดรธานี
76. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดอุตรดิตถ์
77. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดอุทัยธานี
78. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดอุบลราชธานี
79. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดอ่างทอง

● ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขต

1. ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขตคลองสาน
2. ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขตจตุจักร
3. ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขตดินแดง
4. ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขตดุสิต
5. ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขตธนบุรี
6. ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขตบางกะปิ
7. ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขตบางกอกน้อย
8. ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขตบางกอกใหญ่
9. ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขตบางขุนเทียน
10. ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขตบางเขน
11. ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขตบางรัก
12. ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
13. ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขตปทุมวัน

14. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตพญาไท
15. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตพระโขนง
16. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตพระนคร
17. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตมีนบุรี
18. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตราชเทวี
19. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตราชบุรีบูรณะ
20. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตลาดพร้าว
21. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตสัมพันธวงศ์
22. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตสาทร
23. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตสวนหลวง
24. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตห้วยขวาง
25. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตคันนายาว
26. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตคลองเตย
27. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตคลองสามวา
28. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตจอมทอง
29. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตดอนเมือง
30. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตดลิ่งชัน
31. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตทุ่งครุ
32. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตทวีวัฒนา
33. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตบางคอแหลม
34. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตบางแค
35. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตบางซื่อ
36. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตบางนา
37. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตบางพลัด
38. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตประเวศ
39. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตภาษีเจริญ
40. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตหนองจอก
41. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตหนองแขม
42. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตหลักสี่
43. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตยานนาวา
44. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตบางบอน

- ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ
 - จังหวัดกาญจนบุรี
 1. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอด่านมะขามเตี้ย
 2. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอด่านมะขาม
 3. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอด่านมะขาม
 4. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอไทรโยค
 5. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอด่านมะขาม
 6. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
 7. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ่อพลอย
 - จังหวัดกาฬสินธุ์
 8. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกุฉินารายณ์
 9. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกมลาไสย
 10. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเขาวง
 11. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเขาม่วง
 12. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอด่านมะขาม
 13. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนามน
 14. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
 - จังหวัดกำแพงเพชร
 15. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอคลองขลุง
 16. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอคลองลาน
 17. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอทรายทองวัฒนา
 18. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอไทรงาม
 19. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปางศิลาทอง
 20. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพรานกระต่าย
 21. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
 - จังหวัดกระบี่
 22. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเกาะลันตา
 23. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเขาพนม
 24. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
 25. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภออ่าวลึก

■ จังหวัดขอนแก่น

26. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอชุมแพ
27. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอชนกาภา
28. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอน้ำพอง
29. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านไผ่
30. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพล
31. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอภูเวียง
32. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
33. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเขวงน้อย

■ จังหวัดจันทบุรี

34. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแก่งหางแมว
35. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอขลุง
36. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอท่าใหม่
37. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนายายอาม
38. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอโป่งน้ำร้อน
39. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
40. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสอยดาว

■ จังหวัดฉะเชิงเทรา

41. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางคล้า
42. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางปะกง
43. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านโพธิ์
44. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพนมสารคาม
45. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
46. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสนามชัยเขต

■ จังหวัดชัยนาท

47. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอมโนรมย์
48. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
49. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอวัดสิงห์
50. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสรรคบุรี
51. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหันคา

■ จังหวัดชัยภูมิ

52. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเกษตรสมบูรณ์
53. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแก้งคร้อ
54. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอคอนสวรรค์
55. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจัตุรัส
56. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเทพสถิตย์
57. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบำเหน็จณรงค์
58. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอภูเขียว
59. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง

■ จังหวัดชุมพร

60. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอท่าแซะ
61. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพะโต๊ะ
62. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
63. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสวี
64. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหลังสวน

■ จังหวัดชลบุรี

65. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางละมุง
66. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านบึง
67. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพนัสนิคม
68. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
69. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอศรีราชา
70. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสัตหีบ
71. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหนองใหญ่

■ จังหวัดเชียงราย

72. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเชียงของ
73. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเชียงแสน
74. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเพ็ญ
75. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพาน
76. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพญาเม็งราย
77. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
78. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแม่ฟ้าหลวง

■ จังหวัดเชียงใหม่

79. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจอมทอง
80. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเชียงดาว
81. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพร้าว
82. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
83. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแม่แจ่ม
84. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแมริม
85. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแม่วาง
86. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสันกำแพง

■ จังหวัดตาก

87. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสองยาง
88. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านตาก
89. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพบพระ
90. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
91. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแม่ระมาด
92. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแม่สอด

■ จังหวัดตรัง

93. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกันตัง
94. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
95. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอรัษฎา

■ จังหวัดตราด

96. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเขาสมิง
97. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ่อไร่
98. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง

■ จังหวัดน่าน

99. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเชียงกลาง
100. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอทุ่งช้าง
101. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอท่าวังผา
102. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ่อเกลือ
103. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปัว
104. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง

■ จังหวัดนครนายก

105. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านนา
106. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปากพลี
107. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
108. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอองครักษ์

■ จังหวัดนครปฐม

109. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกำแพงแสน
110. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดอนตูม
111. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนครชัยศรี
112. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางเลน
113. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพุทธมณฑล
114. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
115. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสสามพราน

■ จังหวัดนครพนม

116. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอธาตุพนม
117. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนาแก
118. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนาหว้า
119. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
120. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเรณูนคร
121. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอศรีสงคราม

■ จังหวัดนครราชสีมา

122. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอครบุรี
123. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจักรราช
124. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเฉลิมพระเกียรติ
125. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอชุมพวง
126. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอโชคชัย
127. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอด่านขุนทด
128. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอโนนสูง
129. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบัวใหญ่
130. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปักธงชัย
131. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปากช่อง

132. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพิมาย
133. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
134. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสีคิ้ว
- ▣ จังหวัดนครศรีธรรมราช
135. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอขนอม
136. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอฉวาง
137. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปากพนัง
138. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
139. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพรหมคีรี
140. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอลานสะกา
- ▣ จังหวัดนครสวรรค์
141. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอชุมแสง
142. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอตากฟ้า
143. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอตากดี
144. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบรรพตพิสัย
145. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- ▣ จังหวัดนนทบุรี
146. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอไทรน้อย
147. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางกรวย
148. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางบัวทอง
149. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางใหญ่
150. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปากเกร็ด
151. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- ▣ จังหวัดนราธิวาส
152. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
153. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอศรีสาคร
154. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสุคีริน
- ▣ จังหวัดบุรีรัมย์
155. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนางรอง
156. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอประโคนชัย
157. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพุทไธสง

158. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
159. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสตึก
160. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหนองกี่
- ▣ จังหวัดปัตตานี
161. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอโคกโพธิ์
162. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
163. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอไม้แก่น
- ▣ จังหวัดปทุมธานี
164. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอคลองหลวง
165. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอธัญบุรี
166. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
167. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอลำลูกกา
168. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหนองเสือ
- ▣ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
169. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอทับสะแก
170. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางสะพาน
171. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปราณบุรี
172. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
173. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหัวหิน
- ▣ จังหวัดปราจีนบุรี
174. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกบินทร์บุรี
175. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนาดี
176. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอประจันตคาม
177. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
178. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอศรีมหาโพธิ์
179. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอศรีมโหสถ
- ▣ จังหวัดพะเยา
180. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเชียงคำ
181. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเชียงม่วน
182. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดอกคำใต้
183. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปง

184. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
185. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแม่ใจ
- ▣ จังหวัดพังงา
186. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอคุระบุรี
187. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอตะกั่วทุ่ง
188. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอตะกั่วป่า
189. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอท้ายเหมือง
190. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- ▣ จังหวัดพัทลุง
191. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอควนขนุน
192. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปากพะยูน
193. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
194. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอศรีบรรพต
- ▣ จังหวัดพิจิตร
195. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอตะพานหิน
196. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางมูลนาก
197. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอโพธิ์ประทับช้าง
198. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
199. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอวังทรายพูน
- ▣ จังหวัดพิษณุโลก
200. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอชาติตระการ
201. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนครไทย
202. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางกระทุ่ม
203. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางระกำ
204. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพรหมพิราม
205. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- ▣ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
206. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอท่าเรือ
207. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนครหลวง
208. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางซ้าย
209. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางไทร

- 210. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางบาล
- 211. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางปะหัน
- 212. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางปะอิน
- 213. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดำรงไทร
- 214. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพระนครศรีอยุธยา

■ จังหวัดเพชรบุรี

- 215. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอชะอำ
- 216. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอท่ายาง
- 217. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านลาด
- 218. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านแหลม
- 219. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง

■ จังหวัดเพชรบูรณ์

- 220. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอน้ำหนาว
- 221. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบึงสามพัน
- 222. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- 223. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอวังโป่ง
- 224. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอวิเชียรบุรี
- 225. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหล่มสัก

■ จังหวัดแพร่

- 226. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเด่นชัย
- 227. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- 228. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอร้องกวาง
- 229. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอวังชิ้น
- 230. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสอง

■ จังหวัดภูเก็ต

- 231. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกะทู้
- 232. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอถลาง
- 233. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง

■ จังหวัดมุกดาหาร

- 234. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดงหลวง
- 235. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดอนตาล

236. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
237. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหนองสูง
- ▣ จังหวัดมหาสารคาม
238. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกันทรวิชัย
239. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอโกสุมพิสัย
240. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนาเขี้ยว
241. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนาคู
242. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
243. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอลำปำ
- ▣ จังหวัดแม่ฮ่องสอน
244. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอขุนยวม
245. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปางมะผ้า
246. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปาย
247. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
248. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแม่สะเรียง
- ▣ จังหวัดยะลา
249. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกาบัง
250. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเบตง
251. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- ▣ จังหวัดยโสธร
252. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกุดชุม
253. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดำเนินแก้ว
254. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอไทยเจริญ
255. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอป่าติ้ว
256. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- ▣ จังหวัดระนอง
257. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกะเปอร์
258. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกระบุรี
259. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- ▣ จังหวัดระยอง
260. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแกลง

- 261. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านค่าย
- 262. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านฉาง
- 263. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- 264. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอวังจันทร์

■ จังหวัดราชบุรี

- 265. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจอมบึง
- 266. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดำเนินสะดวก
- 267. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านโป่ง
- 268. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอโพธาราม
- 269. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- 270. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสวนผึ้ง

■ จังหวัดร้อยเอ็ด

- 271. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเกษตรวิสัย
- 272. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจตุรพักตรพิมาน
- 273. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอธวัชบุรี
- 274. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบุณฑล
- 275. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพนมไพร
- 276. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- 277. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสหัสขันธ์
- 278. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเสลภูมิ

■ จังหวัดลำปาง

- 279. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเกาะคา
- 280. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอองาว
- 281. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแจ้ห่ม
- 282. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเถิน
- 283. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- 284. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแม่ทะ

■ จังหวัดลำพูน

- 285. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหัวช้าง
- 286. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านโฮ่ง
- 287. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอป่าซาง

288. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
289. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแม่ทา
290. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอลี้
- ▣ จังหวัดลพบุรี
291. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอโคกเจริญ
292. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอโคกสำโรง
293. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอชัยบาดาล
294. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบำเหน็จ
295. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านหมี่
296. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- ▣ จังหวัดเลย
297. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเชียงคาน
298. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอด่านซ้าย
299. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอภูกระดึง
300. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอภูเรือ
301. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอภูหลวง
302. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
303. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอวังสะพุง
- ▣ จังหวัดศรีสะเกษ
304. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกันทรารมย์
305. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกันทรลักษ์
306. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอขุขันธ์
307. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอขุนหาญ
308. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปรางค์กู่
309. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอภูสิงห์
310. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
311. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอรามัน
312. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอห้วยทับทัน
313. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภออุทุมพรพิสัย
- ▣ จังหวัดสิงห์บุรี
314. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอค่ายบางระจัน

315. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง

316. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภออินทร์บุรี

▣ จังหวัดสุโขทัย

317. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกงไกรลาศ

318. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิมาศ

319. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง

320. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวินคร

321. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิชัยนาลัย

322. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิรรคโลก

▣ จังหวัดสุพรรณบุรี

323. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอด่านช้าง

324. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดอนเจดีย์

325. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิบางนางบวช

326. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางปลาฆ่า

327. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง

328. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิประจันต์

▣ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

329. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิกาญจนดิษฐ์

330. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิเกาะพะงัน

331. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิเกาะสมุย

332. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิรัฐนิคม

333. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิไชยา

334. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิท่าฉาง

335. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิบ้านนาสาร

336. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิพนม

337. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง

338. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิสงระ

▣ จังหวัดสุรินทร์

339. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิกาบเชิง

340. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิท่าตูม

341. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดิวิปราสาท

342. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
343. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสนม
344. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอศรีขรภูมิ
345. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสังขะ
- จังหวัดสกลนคร
346. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกุสุมาลย์
347. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอฟังโคน
348. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพรรณานิคม
349. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอภูพาน
350. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
351. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภออากาศอำนวย
352. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภวาริชภูมิ
- จังหวัดสงขลา
353. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเทพา
354. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
355. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอรัตภูมิ
356. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหาดใหญ่
357. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสฟิงพระ
358. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอลี้
359. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนาหม่อม
- จังหวัดสตูล
360. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
361. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอควนกาหลง
362. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอทุ่งหว้า
363. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอละงู
- จังหวัดสมุทรปราการ
364. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางบ่อ
365. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
366. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางพลี
367. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพระสมุทรเจดีย์

■ จังหวัดสมุทรสาคร

368. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกระทุ่มแบน
 369. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
 370. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านแพ้ว

■ จังหวัดสมุทรสงคราม

371. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบางคนที
 372. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
 373. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภออัมพวา

■ จังหวัดสระแก้ว

374. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
 375. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเขาฉกรรจ์
 376. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอวังน้ำเย็น
 377. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอวัฒนานคร
 378. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภออรัญประเทศ
 379. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอคลองหาด
 380. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอตาพระยา

■ จังหวัดสระบุรี

381. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
 382. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแก่งคอย
 383. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพระพุทธบาท
 384. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอมวกเหล็ก
 385. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอวิหารแดง
 386. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหนองแค
 387. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเสาไห้

■ จังหวัดหนองคาย

388. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
 389. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอโซ่พิสัย
 390. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบึงกาฬ
 391. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอโพนพิสัย
 392. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอศรีเชียงใหม่
 393. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอท่าบ่อ

394. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสังขม
395. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอศรีวิไล
- ▣ จังหวัดหนองบัวลำภู
396. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนากลาง
397. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนาวัง
398. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอโนนสัง
399. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
- ▣ จังหวัดอำนาจเจริญ
400. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
401. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอชานุมาน
402. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปทุมราชวงศา
403. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพนา
404. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหัวตะพาน
- ▣ จังหวัดอุดรธานี
405. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
406. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกุมภวาปี
407. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกุดจับ
408. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนาเยีย
409. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอน้ำโสม
410. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านผือ
411. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอศรีธาตุ
412. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหนองหาน
413. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเพ็ญ
414. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอโนนสะอาด
415. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกุดจับ
- ▣ จังหวัดอุดรดิษฐ์
416. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอตรอน
417. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอท่าปลา
418. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอน้ำปาด
419. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพิชัย
420. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง

421. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอลับแล
- จังหวัดทูลุขธานี
422. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
423. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอทัพทัน
424. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านไร่
425. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอลานสัก
426. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสว่างอารมณ์
427. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอห้วยคต
- จังหวัดอุบลราชธานี
428. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
429. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเขมราฐ
430. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอดอนมดแดง
431. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอโขงเจียม
432. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพิบูลมังสาหาร
433. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอม่วงสามสิบ
434. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภวารินชำราบ
435. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสีรินทร
436. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกุดข้าวปุ้น
437. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเขื่องใน
- จังหวัดอ่างทอง
438. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง
439. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอวิเศษชัยชาญ
440. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอไชโย
441. ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอป่าโมก

- องค์การภาครัฐอื่น ๆ และรัฐวิสาหกิจ ที่จัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

1. ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. สำนักงานบริการเทคโนโลยีสารสนเทศและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. กรมวิทยาศาสตร์บริการ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
4. คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
5. สภาสตรีแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
6. กองฝึกอบรม กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
7. ศูนย์ฝึกอบรมข้าราชการ กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
8. ศูนย์ฝึกอบรมกรมประมง กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
9. ศูนย์ฝึกอบรมลูกเรือประมงทะเลชุมพร กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
10. กองฝึกอบรม กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
11. ศูนย์ฝึกอบรมการพัฒนาเกษตรนานาชาติขอนแก่น กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
12. ฝ่ายแผนงานและพัฒนากองฝึกอบรม กองฝึกอบรม กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
13. ฝ่ายฝึกอบรมด้านบริหาร กองฝึกอบรม กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
14. ฝ่ายฝึกอบรมด้านวิชาการเกษตร กองฝึกอบรม กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
15. ฝ่ายฝึกอบรมด้านส่งเสริมการเกษตร กองฝึกอบรม กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
16. กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน
17. กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์
18. กลุ่มงานฝึกอบรม สถาบันฝึกอบรมการค้าระหว่างประเทศ กรมส่งเสริมการส่งออก กระทรวงพาณิชย์
19. ฝ่ายส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรบุคคล กองฝึกอบรม กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
20. วิทยาลัยการพัฒนาชุมชน กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
21. กลุ่มงานวิชาการ ทรัพยากรบุคคล กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
22. กลุ่มงานพัฒนากองฝึกอบรม วิทยาลัยกรมราชทัณฑ์ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย
23. สำนักงานพัฒนาพฤตินิสัย กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย

24. สำนักงานพัฒนาผู้ฝึกและเทคโนโลยีการฝึก กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวง
แรงงานและสวัสดิการสังคม
25. ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน กรุงเทพมหานคร (วัดธาตุทอง)
26. ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน จังหวัดปทุมธานี
27. ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน จังหวัดนนทบุรี
28. กองฝึกอบรมแรงงาน กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงานแล
สวัสดิการสังคม
29. สำนักงานคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวง
แรงงานและสวัสดิการสังคม
30. ฝ่ายการสงเคราะห์เด็ก กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น กระทรวงแรงงานแล
สวัสดิการสังคม
31. ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาเด็ก กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น กระทรวงแรงงาน
แลสวัสดิการสังคม
32. สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนนพญาไท
33. สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนรังสิต
34. สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด
35. สถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี
36. สถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพบ้านเกร็ดตระการ
37. สถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพบ้านนารีสวัสดิ์
38. สถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค
39. ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
40. ศูนย์การศึกษาทางไกลไทยคม กระทรวงศึกษาธิการ
41. กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ
42. กองการศึกษาอาชีพ กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
43. สถาบันพัฒนาครูอาชีวศึกษา กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
44. กองพัฒนาทรัพยากรบุคคล บริษัทขนส่งจำกัด
45. ศูนย์ฝึกพาณิชยน์าวิ กรมเจ้าท่า
46. กองฝึกอบรม กรมทางหลวง
47. สำนักงานฝึกอบรมและพัฒนา การรถไฟแห่งประเทศไทย
48. ฝ่ายฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากร กรมประปาส่วนภูมิภาค
49. ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อมเทคโนโลยีธานี กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

50. กองฝึกอบรม กรมการผังเมือง
51. กองฝึกอบรม สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท
52. กองอำนวยการฝึกอบรม การไฟฟ้านครหลวง
53. ศูนย์ฝึกอบรม การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค

- ฝ่ายการจัดการทรัพยากรมนุษย์ หรือฝ่ายฝึกอบรมของภาคเอกชน

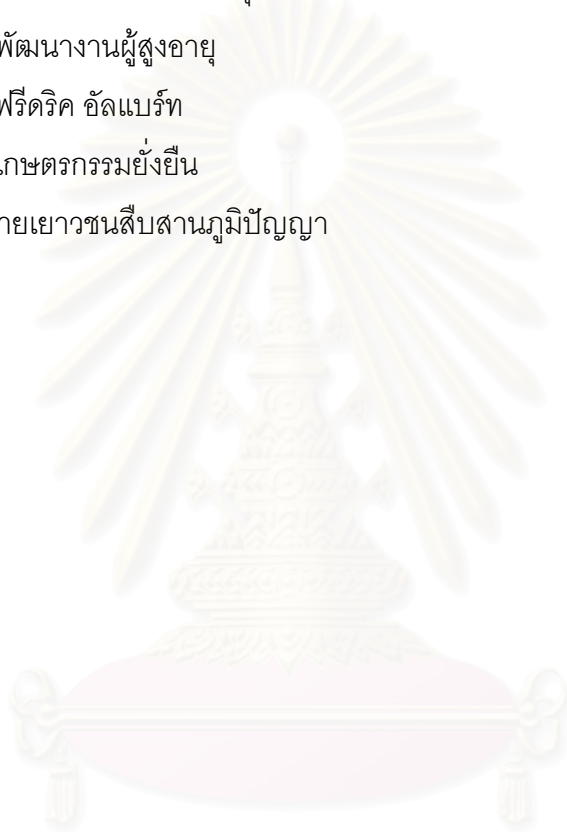
1. ธนาคารไทยพาณิชย์
2. ธนาคารกรุงเทพ
3. ธนาคารกสิกรไทย
4. สมาคมจัดการงานบุคคลแห่งประเทศไทย
5. บริษัท ไทโยต้า ประเทศไทย จำกัด
6. บริษัท ซีพี จำกัด (มหาชน)
7. สถาบันฝึกอบรม MTI
8. สถาบันพัฒนาธุรกิจ BCM (2000)
9. บริษัท ทีไอที จำกัด (มหาชน)
10. ฝ่ายฝึกอบรมสนับสนุนการบิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)
11. ฝ่ายฝึกอบรมนักบิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)
12. ฝ่ายฝึกอบรมพนักงานต้อนรับ บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)
13. ฝ่ายฝึกอบรมช่าง บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)
14. โรงแรมเพนนิฮูล่า
15. บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

- สมาคม มูลนิธิ และสถาบันที่สังกัดองค์กรพัฒนาเอกชน

1. มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก
2. มูลนิธิกลุ่มแสงเทียน
3. มูลนิธิเด็ก
4. มูลนิธิเพื่อเด็กพิการ
5. มูลนิธิเพื่อเยาวชนชนบท
6. มูลนิธิมิตรมวลเด็ก
7. มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย
8. สมาคม YWCA กรุงเทพฯ

9. ศูนย์พัฒนาเยาวชน YPDC
10. มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม
11. มูลนิธิศูนย์เด็กเล็กทีพวย
12. มูลนิธิพัฒนามนุชกุล (Mercy Center)
13. สหทัยมูลนิธิ
14. องค์การการกุศลเฟิร์ล เอส บัค
15. โสสละมูลนิธิแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์
16. สภาเยาวชนคาทอลิกแห่งประเทศไทย
17. มูลนิธิผู้หญิง
18. เสมสิกขาลัย
19. โครงการสื่อชาวบ้าน กลุ่มละครมะขามป้อม
20. มูลนิธิโกมลคีมทอง
21. มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม
22. เด็กรักป่า
23. สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี
24. มูลนิธิดวงประทีป
25. เครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน
26. มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน
27. ศูนย์ส่งเสริมการเกษตรและสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน
28. มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา
29. มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร
30. มูลนิธิโลกสีเขียว
31. สมาคมหยาดฝน
32. เครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้
33. สมาคมสร้างสรรค์ไทย
34. มูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์
35. มูลนิธิกลุ่มปรารถนาดี
36. วิทยาลัยวันศุกร์
37. มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน
38. มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
39. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

40. เศรษฐีธรรม
41. มุลินิธิกระจกเงา
42. สมาคมบ้านเรียนไทย
43. มุลินิธิบ้านนกขมิ้น
44. โยงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา
45. ศูนย์พัฒนาการศึกษาเพื่อลูกหญิงและชุมชน
46. กลุ่มการป้องกันและพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก
47. มุลินิธิพัฒนางานผู้สูงอายุ
48. มุลินิธิฟรีดริค อัลแบร์ท
49. มุลินิธิเกษตรกรรมยั่งยืน
50. เครือข่ายเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค.

แบบสอบถามเรื่อง

แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถาม

เรื่อง

แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า

Trends in the Organization of Non-Formal Education of Thailand
in the Next Decade

คณะผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.รัตนา พุ่มไพศาล

รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อรพินท์ วิบูลย์พันธุ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์มนัสวาสน์ โกวิทยา

อาจารย์ ดร.วรัรัตน์ อภินันท์กุล

อาจารย์ณัฐจุลลักษณ์ ศรีมีชัย

อาจารย์สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล

แบบสอบถามเรื่อง แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มหรือทิศทางที่เหมาะสมสำหรับนำไปพัฒนาการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมไทยในทศวรรษหน้า ในด้านปรัชญา แนวคิด และกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน บทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในสังคมไทย หลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษานอกระบบโรงเรียน การบริหารจัดการประสานงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการประเมิน และติดตามผล

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามฉบับนี้ประกอบด้วย 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบ

ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับความเป็นไปได้ หรือเห็นด้วยกับแนวโน้มของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า

2. การตอบแบบสอบถามโปรดพิจารณาว่า ข้อความแต่ละข้อความ มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด หรือท่านเห็นด้วยมากน้อยเพียงใด ในแนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน และโปรดทำเครื่องหมาย ลงใน ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด โดยมีรายละเอียดดังนี้

ระดับ 5	หมายถึง	เป็นไปได้มากที่สุด หรือเห็นด้วยมากที่สุด
ระดับ 4	หมายถึง	เป็นไปได้มาก หรือเห็นด้วยมาก
ระดับ 3	หมายถึง	เป็นไปได้ปานกลาง หรือเห็นด้วยปานกลาง
ระดับ 2	หมายถึง	เป็นไปได้น้อย หรือเห็นด้วยน้อย
ระดับ 1	หมายถึง	เป็นไปได้น้อยที่สุด หรือเห็นด้วยน้อยที่สุด

3. การตอบแบบสอบถามของท่านมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อแนวโน้มของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า คณะผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ และขอความกรุณาท่านช่วยส่งแบบสอบถามคืนให้คณะผู้วิจัยภายใน 2 สัปดาห์

ขอขอบพระคุณอย่างสูงในความกรุณาของท่าน

คณะผู้วิจัย

นิยามศัพท์

- **แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน** หมายถึง ทิศทางของการจัดกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนต่าง ๆ ที่จัดขึ้น 5 ด้าน คือ ปรัชญา แนวคิด และ กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน บทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในสังคมไทย หลักสูตร เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบ โรงเรียน การบริหารการจัดการ การประสานงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการ ประเมินและติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- **ปรัชญา แนวคิด และกลุ่มเป้าหมาย** หมายถึง หลักการ เหตุผลในการจัดการศึกษา นอกระบบโรงเรียนให้แก่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ในสังคมไทย ตั้งแต่วัยเด็ก ถึง วัยสูงอายุ ที่ ไม่อยู่ในระบบโรงเรียน
- **บทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน** หมายถึง การพัฒนาบุคคล ประชาชน หน่วยงาน ชุมชน ในกิจการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้มีศักยภาพและ ประสิทธิภาพอย่างเต็มความสามารถ
- **หลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน** หมายถึง การพัฒนาหลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษานอกระบบ โรงเรียนให้แก่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ
- **การบริหาร การจัดการ การประสานงานการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน** หมายถึง การรับผิดชอบการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตั้งแต่การวางแผน การ กำหนดนโยบาย ไปจนถึงการปฏิบัติการ การดำเนินการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้เป็นไป ตามแผนการที่ได้กำหนดไว้
- **การประเมินและติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน** หมายถึง การ วัดความก้าวหน้าในการเรียนรู้ ความสำเร็จของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน และ การติดตามการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับท่านมากที่สุด

1. เพศ

ชาย

หญิง

2. อายุ

ต่ำกว่า 30 ปี

31 – 40 ปี

41 – 50 ปี

51 – 60 ปี

61 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษาสูงสุด

อนุปริญญาหรือเทียบเท่า

ปริญญาตรี

สูงกว่าปริญญาตรี

4. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

น้อยกว่า 10,000 บาท

50,001 – 75,000 บาท

10,000 – 25,000 บาท

75,000 - 100,000 บาท

25,001 – 50,000 บาท

มากกว่า 100,000 บาท

ชื่อหน่วยงาน

.....

.....

.....

.....

.....

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถาม

เรื่อง แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ของประเทศไทยในทศวรรษหน้า

โปรดให้อันดับคะแนนตามที่ท่านเห็นด้วยในแต่ละข้อคำถามต่อไปนี้ โดยลำดับคะแนนมีความหมายดังนี้ คือ

5	หมายถึง	เป็นไปได้มากที่สุด หรือเห็นด้วยมากที่สุด
4	หมายถึง	เป็นไปได้มาก หรือเห็นด้วยมาก
3	หมายถึง	เป็นไปได้ปานกลาง หรือเห็นด้วยปานกลาง
2	หมายถึง	เป็นไปได้น้อย หรือเห็นด้วยน้อย
1	หมายถึง	เป็นไปได้น้อยที่สุด หรือเห็นด้วยน้อยที่สุด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อความ	อันดับคะแนน				
	1	2	3	4	5
<p>1) ปรัชญา แนวคิดและกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน</p> <p>1. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรเน้นที่ความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ</p> <p>2. การศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องยึดปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก</p> <p>3. การศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องเปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียน</p> <p>4. การศึกษานอกระบบโรงเรียนควรเน้นการศึกษาตลอดชีวิต</p> <p>5. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความเชื่อในความเสมอภาคของโอกาสการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล</p> <p>6. การศึกษานอกระบบโรงเรียนยึดเสรีภาพและอิสระในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล</p> <p>7. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมุ่งให้บุคคลพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อควมมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียม</p> <p>8. การศึกษานอกระบบโรงเรียนเน้นให้บุคคลรู้จักการพึ่งพาตนเอง</p> <p>9. กลุ่มเป้าหมายหลักของการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ ผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน</p> <p>10. การศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรเน้นจริยธรรมและคุณธรรมของบุคคลในสังคม</p> <p>11. การศึกษานอกระบบโรงเรียนควรเน้นความสัมพันธ์ของบุคคลในชุมชนอันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนตนเองต่อไป</p>					

ข้อความ	อันดับคะแนน				
	1	2	3	4	5
<p>12. กลุ่มเป้าหมายของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรเป็น</p> <ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มเกษตรกรในชนบท - กลุ่มแรงงานในโรงงาน - กลุ่มประชาชนในชุมชนแออัด - กลุ่มเด็กเล็ก อายุ 0 – 6 ปี ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน - กลุ่มเด็ก อายุ 7 – 14 ปี ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน - กลุ่มเยาวชน อายุ 15 – 20 ปี ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน - กลุ่มผู้ใหญ่ อายุ 31 – 40 ปี - กลุ่มผู้ใหญ่ อายุ 41 – 60 ปี - กลุ่มผู้สูงอายุ อายุ 61 ปีขึ้นไป - กลุ่มอื่น ๆ <p>2) บทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน</p> <p>13. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทในการพัฒนาความสามารถของบุคคลทุกคนทั้งด้านความรู้ ทักษะและเจตคติ</p> <p>14. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทในการพัฒนาสังคมไทย</p> <p>15. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทในการพัฒนาความสำคัญต่อสาธารณะ รวมทั้งสำนึกทางการเมือง และการปกครอง</p> <p>16. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีขอบเขตแตกต่างกันไป โดยขึ้นกับหน่วยงาน สถาบัน และบุคคลที่จัดเป็นสำคัญ</p> <p>17. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทในการพัฒนาคนให้มีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น</p> <p>18. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทในการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในสังคม</p>					

ข้อความ	อันดับคะแนน				
	1	2	3	4	5
19. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทพัฒนาให้บุคคลเป็นคนทันสมัยทันเหตุการณ์ โดยได้รับข้อมูลข่าวสาร อย่างถูกต้อง					
20. การศึกษานอกระบบโรงเรียนควรเน้นการทำมาหากิน และการประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นสำคัญ					
3) หลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนของ การศึกษานอกระบบโรงเรียน					
21. หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรมีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้เรียน					
22. เนื้อหาของหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน เน้น กิจกรรมที่พัฒนาทักษะการประกอบอาชีพเป็นสำคัญ					
23. หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนขั้นพื้นฐาน เริ่มลด ความสำคัญ					
24. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรเน้นกิจกรรม ส่งเสริมให้ทันต่อวิทยาการที่เปลี่ยนแปลงในสังคม					
25. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรเน้นกิจกรรม การศึกษาเพื่อมวลชน โดยใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ					
26. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรมุ่งพัฒนาสถาบัน ครอบครัวในสังคม					
27. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรเน้นกิจกรรม เพื่อพัฒนาชุมชน					
28. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรจะสอดคล้องกับ ความต้องการของสังคม					
29. กิจกรรมการเรียนการสอน ควรเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียน เข้าใจตนเองและสังคมได้					

ข้อความ	อันดับคะแนน				
	1	2	3	4	5
30. เนื้อหาของกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ควรมุ่งเน้นผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถในการในเชิงปฏิบัติมากกว่าเนื้อหาทฤษฎีทางวิชาการ					
31. เนื้อหาของกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ควรมุ่งความสัมพันธ์กับสภาพสังคมในปัจจุบันและอนาคต					
32. หลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียน ควรเน้นหลักสูตรท้องถิ่นมากกว่าหลักสูตรจากส่วนกลาง					
33. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ควรเน้นกระบวนการคิดจากการประยุกต์ใช้ความรู้จากประสบการณ์จริง					
4) การบริหาร การจัดการและการประสานงานการศึกษา					
<u>นอกระบบโรงเรียน</u>					
34. การบริหารงานศึกษานอกระบบโรงเรียนควรมีเจ้าหน้าที่ประจำน้อยที่สุด เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการจัดการ					
35. การบริหารงานศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรดำเนินงานในลักษณะของการประสานงานเครือข่ายต่าง ๆ					
36. การบริหารงานศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรมีการกำหนดกลุ่มพื้นที่การดำเนินงานให้ชัดเจนร่วมกันอย่างกว้างขวาง					
37. การประสานงานศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรเปิดโอกาสให้บุคคลองค์กรเอกชน ครอบครัวยุวมชน และหน่วยงานสถาบันต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน					
38. ควรมีการปรับระเบียบกฎเกณฑ์บางประการของการบริหารจัดการและการประสานงาน เพื่อให้สอดคล้องกับการดำเนินงานซึ่งเน้นความยืดหยุ่นและความคล่องตัว					
39. ควรมีการมอบและกระจายอำนาจสู่ระดับท้องถิ่นให้มากขึ้น เพื่อสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย					

ข้อความ	อันดับคะแนน				
	1	2	3	4	5
40. ควรมีหน่วยงานประสานการปฏิบัติการ เพื่อดำเนินงาน การศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพในระดับท้องถิ่น					
41. ควรมีองค์กรการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษา ตามอัธยาศัยร่วมกันดำเนินงานตามความต้องการของชุมชน					
42. การศึกษาทุกระดับและทุกรูปแบบ ควรต้องบริการชุมชน ทำให้สถานศึกษาของชุมชนเป็นสำคัญ					
43. โครงสร้างการบริหารการจัดการ ควรกระจายอำนาจจากระดับ กระทรวงสู่ระดับเขตพื้นที่การศึกษาและจากระดับเขตพื้นที่ การศึกษาสู่ระดับสถานศึกษาหรือศูนย์การเรียนรู้					
44. ควรมีเอกภาพด้านการกำหนดนโยบาย หากเปิดโอกาสให้มี ความหลากหลายในการปฏิบัติ					
45. ควรมีการระดมทรัพยากรจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ในชุมชน ในการจัดการการศึกษานอกระบบโรงเรียน					

ข้อความ	อันดับคะแนน				
	1	2	3	4	5
<p>5) การประเมินและการติดตามผลการจัดการการศึกษา</p> <p><u>นอกระบบโรงเรียน</u></p> <p>46. ควรมีหน่วยงานหรือสถาบันการศึกษาที่ควบคุมมาตรฐาน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย</p> <p>47. การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรเน้นเฉพาะด้าน เพื่อให้ผู้เรียนทราบว่าตนเองจะพัฒนาไป ในทิศทางใด</p> <p>48. การประเมินเพื่อช่วยแนะนำและแก้ปัญหาให้ผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ</p> <p>49. การประเมินผลควรมุ่งดูพัฒนาการของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ มากกว่าดูเนื้อหาวิชา</p> <p>50. การประเมินควรมีได้หลายลักษณะโดยเน้นการประเมิน ตามสภาพจริงแล้วแต่ความเหมาะสมของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ</p> <p>51. การประเมินควรเน้นที่ความสามารถในการแก้ปัญหาการหา ทางเลือกโดยใช้เหตุผล</p> <p>52. การประเมินควรเน้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้เรียน</p> <p>53. การประเมินควรพิจารณาว่าผู้เรียนสามารถสัมพันธ์และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้หรือไม่</p> <p>54. การประเมินควรเน้นคุณภาพของการปฏิบัติงานมากกว่าความรู้ ทางทฤษฎี</p> <p>55. ควรมีการติดตามผลการนำไปใช้ของกลุ่มเป้าหมายเป็นระยะ ๆ</p> <p>56. การประเมินควรเน้นการวัดพัฒนาการความก้าวหน้าของผู้เรียน</p>					